

dezbaterele

revista **cultura**

626

societate / educație /
inițiativă / branding de țară

ISSN 1584 – 2894
ISSN-L 1584 – 2894

Publicație editată de
Fundația Culturală Augustin Buzura
Președinte:
ANAMARIA MAIOR-BUZURA

Adresa:
STRADA ION CREANGĂ, NR. 15-17,
SECTOR 5, BUCUREȘTI
cultura@augustinbuzura.org

Tipar:
SMART PRINT

Echipa Revista CULTURA
Coordonator editorial:
NICU ILIE

Editori:
DANA BUZURA-GAGNIUC
AURELIAN GIUGĂL
CRISTINA RUSIECKI
CORINA TARAȘ-LUNGU
MILITON STĂNESCU
CARMEN CORBU
ADRIANA MOCA
YIGRU ZELTIL

Grafică / Machetare:
VIZUAL GRAFICANTE PUNCT RO
Manager de proiect:
CARMEN CORBU

Revista CULTURA promovează,
în spiritul dialogului cultural,
diversitatea de opinii.

Punctele de vedere exprimate în
cuprinsul materialelor nu reprezintă în
mod necesar viziunea redacției.

O lume care se va complica și mai mult. Geopolitic, dar și filosofic și ideatic

George Maior

Pe măsură ce avansăm spre mijlocul secolului XXI, geopolitica se va împleti tot mai mult cu o lume a ideilor și legitimităților, a unor noi excepționalisme aflate, la rândul lor, într-o competiție istorică crâncenă.

În timp ce participam la ceremonialul de inaugurare al noului președinte american, un eveniment mai solemn și mai sobru ca niciodată în istoria modernă, nu puteam să nu reflectez la lumea complicată și incertă în care trebuie să navigheze noua putere de la Washington. Și noi înșine.

În primul rând, ceea ce se numește acum, destul de vag, „competiție de putere” la nivel global atinge o dinamică nouă, care tinde să devină tot mai periculoasă pentru stabilitatea strategică generală. Rusia și-a reconstruit meticolos elementele și mecanismele de putere clasică, în primul rând pe cele militare, și este acum capabilă să proiecteze forță și să-și susțină interese și ambiții dincolo de regiune. China nu mai este ceea ce odată, nu demult, se definea ca o putere „în ascensiune”: este o putere în toată deplinătatea, cu o economie fulminantă și care și-a crescut constant capabilitățile militare și strategice, reușind totodată să ardă în viteză etape de creștere în domeniul

tehnologic și al inteligenței artificiale (inteligența artificială este deja un element dinamic de putere materială și ideatică). Este o superputere care poate privi acum holistic în orizontul global pentru a-și promova o viziune proprie asupra lumii, una cu care nici Rusia, nici America nu sunt istoric familiare, geopolitic sau cultural. Și astfel, scena globală ajunge acum într-un moment inedit în istoria distribuției generale a puterii: o triadă a marilor puteri, un triunghi de forțe geopolitice masive, un fel de „tripolarism” cu care nu ne-am mai întâlnit niciodată și față de care nu avem modele în trecut pentru înțelegerea efectelor sale sau pentru construirea unei viziuni strategice care să poată oferi acțional stabilitate și predictibilitate. Este o sarcină vitală pentru gândirea strategică pură de a veni cu răspunsuri inteligente și practice la o problemă ce se va imprima pe „durată lungă”, ca să-l parafrazez pe Braudel, în universul internațional.

Desigur, am putea să discutăm și despre Europa în această schemă generală de configurare a ordinii globale, dar prefer să privesc Uniunea Europeană ca parte a raporturilor transatlantice, în conexiune organică, din punct de vedere politic, cultural, economic și strategic cu America. Cu tot meritul ideii de autonomie strategică a Europei, aici istoria a arătat deja că o asemenea alianță poate face față unei competiții dure de putere, așa cum se prefigurează ea în acest punct de inflexiune istorică. Și acest lucru este valabil și pentru America. Am putea, de asemenea, să discutăm și despre creșterea ambițiilor unor puteri regionale, precum Turcia, India, Iran sau Brazilia, dar o vom face cu alt prilej.

Însă nu numai concentrarea cantității de putere din sistemul internațional, în această formulă tripolară, complică viața internațională acum. E vorba și de un proces opus, desfășurat uneori intempestiv, de diseminare impredictibilă a unei mari cantități de putere în lumea globală, care este preluată de actori statali și non-statali, chiar de grupuri sau indivizi, și este folosită în scopuri interesate, ce merg de la interese economice până la gesturi radicale, violente, ce pot bulversa rapid, și uneori cu consecințe dramatice, elemente ale ordinii internaționale. Știința, tehnologia, dezvoltarea comunicațiilor, teoretic factori ai progresului, pot avea și un rol nociv atunci când ele încap pe mâna unor entități sau grupuri cu o agendă dubiosă, de la extremism și radicalism până la terorism de diverse tipuri. Și aici incertitudinea este tot mai mare, dar am mai vorbit și scris destul de mult despre aceasta (vezi „Incertitudine”, 2009, 2014, Editura RAO).

Există însă un fenomen în desfășurare, la care ar trebui să reflectăm mai mult și care acompaniază tot mai profund această dinamică strategică a puterii la toate nivelurile sale, fie ele de concentrare strategică, în unități geopolitice mari și compacte, fie de dispersie aparent haotică în straturi diverse ale societăților, dincolo de posibilitățile de control ale statelor. Vorbesc aici de o expresie ideatică sau chiar filosofică de justificare a rolului puterii și de legitimare a acesteia, îmbrăcând forme distincte și substanță narativă diferită, în funcție de ambițiile și scopurile celor aflați în competiție. Și nu mai este cazul marilor ideologii care se luptă pentru validare și recunoaștere în paralel cu competiția ori chiar confruntarea de tip material sau geopolitic, cum a fost exemplul perioadei războiului rece – capitalism contra comunism sau socialism – într-un antagonism simplu de detectat până la urmă. În prezent e vorba de filosofii politice și istorice mai mult sau mai puțin abilitate, care țin de istoria identității statale și civilizaționale vizate, de un mod de gândire mobil care are însă pretenția de înțelegere a lumii și a devenirii sale, a rolului societăților respective în acest context și în devenirea istorică, a raporturilor dintre individ și autoritate.

Și astfel Rusia, prin conducerea sa, îl redescoperă pe Ivan Ilyin, filosof anti-bolșevic de factură hegeliană, care a trăit majoritatea vieții sale în exil și care vedea Rusia ca pe o entitate organică pură, „o sinteză între material și spiritual, un teritoriu special aparținând lui Dumnezeu, singur capabil să respingă, prin statul și națiunea sa, tentațiile unei lumi exterioare tot mai corupte și mai decadente, într-o misiune istorică și civilizațională excepțională. Singurul apt să răscumpere cumva pacea și credința originare distruse în exterior de conflict și de degenerarea

valorilor morale, acele valori pe care s-a clădit din timpuri străvechi spiritul și statul rus”. Un stat care formează o „unitate organic-spirituală cu poporul său”, în care fiecare individ își are locul său, precum celulele într-un organism, și în care conducătorul are misiunea să împingă națiunea mai departe, spre scopurile sale istorice și spre „salvarea sa”. Iar, pe un asemenea fundal politic și spiritual, orice element extern care interferează cu acest proces istoric trebuie contracarat, ideatic și, la nevoie, material, cu toate suferințele care nu fac decât să testeze forța indestructibilă a elementului rus. Odată cu prezentarea acestei filosofii extreme, cu nuanțe fasciste, către Putin (marele intelectual și regizor Nikita Mihalkov, un adept fervent a lui Ilyin, a făcut acest lucru), Ilyin nu mai lipsește din cuvântările programatice sau interviurile importante ale liderului rus; mai mult, este reînhumat ritualic în Rusia, cu participarea liderilor politici și a liderilor bisericii într-o procesiune transmisă pe toate televiziunile, iar manuscrisele sale, care se aflau în custodia Universității Michigan, sunt recuperate oficial și apoi tipărite în milioane de exemplare. Ilyin convine elitei ruse pentru că autoritatea poate subordona voinței sale procesele instituționale din stat, pentru că face posibilă, de asemenea, înțelegerea legii, a dreptului și, până la urmă, a constituționalismului prin prisma unei conștiințe populare deduse, cumva, de puterea temporală (aspect important al filosofiei ilyniene) în îndeplinirea unei misiuni istorice: un excepționalism rus. De aici, autoritarismul – ca formă legitimă de definire a exercițiului puterii – și, tot de aici, folosirea practică a ideilor de populism și suveranism ca argumente explicite de legitimitate de tip iliberal. Dar, bineînțeles, mai convine și pentru că dă un sens puternic opoziției existențiale a statului rus față de alternative și filosofii de organizare a statului și societății, în special cele occidentale, întruchipate în UE și America. Față de Ilyin, Dughin – omniprezentul teoretician contemporan la mare modă al puterii ruse – este un simplu operator de idei grandioase geopolitice, precum cele privind spațiul euro-asiatic, dar unul important în schema de angajare și exprimare externă a Rusiei. În sfârșit, este interesant de relevat cum reușeste puterea rusă să combine fără rețineri discursul lui Ilyin cu experiența bolșevică, în ceea ce profesorul de la Yale, Timothy Snyder, numește o reconciliere a tradiției roșii cu cea albă (aluzie la războiul civil devastator din perioada revoluției), în cadrul unei noi sinteze istorice care, „eliminând posibilitatea contradicțiilor”, amestecă ortodoxia rusă cu comunismul, într-o interpretare care nu mai ține cont de logica intelectuală, ci de răspunsul particular rus la provocările istorice pe care a trebuit să le surmonteze, în diverse etape, cu diverse mijloace.

În ceea ce privește China, este uimitor cum, doar în câteva decenii, s-a reușit refundarea modernă a

unei legitimități de tip confucian, care provine din adâncimea istoriei intelectuale și sociale chineze și care e capabilă să nu deranjeze cu nimic carcasa ideologiei comuniste, care operează oficial și politic, după cum știm. Confucianismul a dominat, desigur, în multe cicluri istorice, viața chineză, dar a fost pus sub mare presiune sau eliminat pur și simplu de diverse dinastii, în confruntarea cu tradiția rivală – legalismul (inaugurat practic de ministrul Shang Yang, spre finele dinastiei Zhou, și teoretizat ulterior de Han Fei), care vedea statul ca un factor impersonal de aplicare dură a legii, insistând pentru un sistem punitiv nediscriminatoriu, cu pedepse maxime și exemplare ca factori de menținere a ordinii și autorității, într-un sistem hiper-centralizat (această tradiție este, desigur, mai apropiată operațional de viziunea partidului comunist). Dar, prin propensiunea sa către noțiuni de armonie socială, de asumare de către individ a unei responsabilități morale pentru acțiunile sale, de valorizare a unui sistem ierarhic în societate, confucianismul este probabil mult mai util într-un sistem aparent contradictoriu, care lasă cumva să coexiste partidul unic și piața liberă. În acest caz, confucianismul este un liant filosofic general, ce poate modera și absorbi contradicții altfel ireconciliabile, de tip politic, social, economic și ideologic. Pare și un mod abil de a legitima moral autoritatea, ca gardian suprem al echilibrului și armoniei din societate. Este și apetisant intelectual, vandabil, ca legitimitate, în exterior pentru că insistența pe armonie transmite un mesaj benign, poate și posibilă deschidere spre cooperare, chiar și atunci când acțiunile strategice ale statului sunt pe fond agresive sau dure, geopolitic sau economic. Dar este și un avertisment subtil – însă puternic – pentru cei care cred că pot interfera în interiorul Chinei, perturbând o ordine civilizațională ancestrală, prin promovarea de norme și practici politice sau idei de justiție străine de această cultură (de exemplu, varianta occidentală a drepturilor omului), care pot strica dezideratul natural al armoniei în societate. (Mai demult, când am vizitat oficial China, nu am primit cadou vreo lucrare a lui Mao – care, oricum, detesta visceral confucianismul și a încercat, fără succes, obliterarea sa – de genul „Micuța carte roșie”, ci un volum caligrafiat superb, pe mătase, cu ideile lui Confucius, tradus în franceză și engleză, însoțit de mânuși fine, tot de mătase, pentru consultarea sa; un exercițiu estetic perfect, dar și un mesaj implicit privind valențele acestei legitimități). În acest fel, confucianismul este un protector legitimat isoric al suveranității absolute, ce respinge argumentativ „amestecul în afacerile interne”.

Nu voi insista pe conceptele știute ale legitimității transatlantice, ancorate puternic în tradiția iluministă a unui Locke sau Rousseau, în filosofia

libertății și a drepturilor omului, în constituționalismul specific ce pune în centrul său pluralismul, democrația și statul de drept, în scrierile lui Jefferson sau Madison. Voi menționa doar că acest corp de idei și practici politice, care părea indestructibil după ce ieșise învingător din războiul rece, parcurge acum o anumită criză, care se resimte atât în gândire, cât și la nivel societal sau în practica și discursul politic. Polarizarea spre extreme ideologice, de la stânga radicală la dreapta ultraconservatoare, este un simptom al acestei evoluții, care aduce în discuție (și dezbateri) exagerări a ceea ce se numește corectitudinea politică, revizuirii surprinzătoare în interpretarea istoriei, problema emergenței unui așa-zis neomarxism obscur moral și opus valorilor tradiționale creștine (Popper contra Burke), dar și aspecte sensibile ale relației dintre stat și religie, probleme ale justiției sociale și rasiale, războaie culturale intense care macină corpul statal și societal. Chiar și un nou naționalism, care vrea să tranșeze cumva relația debalansată a statului și a societăților cu fenomenul globalizării. De aici, antagonisme în creștere între idei clasice liberale și virtuțile nebănuite ale unui iliberalism dezagreabil conceptual, dar legitim popular și cu tracțiune politică; între populism și liberalism; între globalism și suveranism; între autoritarism și pluralism. Iar acumularea continuă de putere din partea așa-zisilor giganți tehnologici ai social-media, care au posibilitatea să redea, să producă, să amplifice și eventual să cenzureze elemente de narativ, pe acest fundal, nu face decât să amplifice tendința de polarizare ideatică excesivă. (Până și Putin afirmă recent că acești giganți sunt acum la concurență directă cu statele, iar oficialii europeni vorbeau, tot recent, de o posibilă afectare a fibrei societale democratice). O geopolitică virtuală a algoritmilor, greu de controlat, evoluând în viteză și, în orice caz, dificil de înțeles, de decodat. Și care, paradoxal, poate fi folosită atât pentru întărirea conceptelor mari de legitimitate, dar și pentru slăbirea lor.

Pe măsură ce avansăm spre mijlocul secolului XXI, geopolitica se va împleti tot mai mult cu o lume a ideilor și legitimităților, a unor noi excepționalisme aflate, la rândul lor, într-o competiție istorică crâncenă. Iar mișcarea naturală mai lentă a geopoliticii se va izbi de viteza informației și de efectele imprevizibile ale narativelor puterii și societății, complicând ordinea și stabilitatea. Miza unei ordini cât de cât stabile și echilibrate valoric și ideatic va fi un obiectiv pe care politica mare va trebui să și-l asume, cu orice risc. Însă, în confortul momentului și al căutării imaginii, mulți decidenți nu și-l vor asuma, ignorând gândirea strategică și înțelepciunea în speranța că evenimentele, unele neplăcute, nu vor veni peste noi. Și așa vor cădea politic, insipid și fără glorie, într-o istorie tot mai accelerată. ●

EDITORIAL

1

George Maior

O lume care se va complica și mai mult. Geopolitic, dar și filosofic și ideatic

OP/ED

8

Niculae Iancu

Ambiguitățile autonomiei strategice europene

11

Remus Ioan Ștefureac

Despre politica viitorului

13

Nicu Ilie

Creștinismul New Age. România, studiu de caz

16

George Maior

Sir Francis Drake dorea să privească. Inclusiv în sus.

Ediția print include și articole apărute anterior în edițiile PDF.

Fotografii: Getty Images, iStock, Shutterstock

TEME ÎN DEZBATERE

20

România și noua ordine internațională

Iulian Fota:

„Epoca s-a schimbat, acum securitatea națională se joacă acasă, avem amenințări în zonă”

Răzvan Munteanu:

„Trebuie să ținem ochii deschiși și să fim atenți la oportunități”

Daniela Zaharia:

„După părerea mea, Uniunea Europeană trebuie să devină o federație”

21

24

26

30

Nevoia de minciună

Recursul necritic la autoritate și credința în miracol favorizează manipularea

Elena Calistru:

„Tot ce ține de cultura generală, de educația clasică, este foarte important în această discuție”

Marian Voicu:

„Asta ne-a spus și Jung, că odată cu dispariția miturilor, oamenii vor încerca să le înlocuiască cu altceva”

Iulian Fota:

„Sputnik nu face altceva decât să rostogolească prostiile pe care le susțin idioții noștri utili”

Dragoș Stanca:

„În online, din fake news, se câștigă prin relația cantitativă: trafic = bani”

31

34

37

40

42

Adevărata educație pentru viață

Corina Taraș-Lungu

De ce e atât de dificil să fim oameni integri, funcționali și adaptați

Marcel Bartic:

„Noi avem doar o imagine despre elev, nu știi dacă îl vedem cu adevărat”

Lucian Ciolan:

„Nu este de mirare că unul din trei elevi din România declară că se simte singur și nesrijinit la școală!”

Mirela Ștețco:

„Cred că stăm prea mult, prea des, în ce ar trebui să știe sau să facă elevul și aproape deloc în cum ar trebui să fie el”

Ștefan Pălărie:

„Cea mai importantă problemă cu care se confruntă educația din România este neguvernabilitatea ei”

43

44

48

52

57

61

Șansele culturii independente

Carmen Corbu

Între „noi vă dăm” și abordarea „SMART”

Adriana Moca:

„Într-o țară cu cea mai mare rată a sărăciei relative persistente, nu poți să privatizezi arta, cultura și educația”

Silvia Vrînceanu-Nichita:

„În România este nevoie de un Minister al Alfabetizării”

Andreea Raluca Grecu:

„Orice model am adopta, el este deformat de obiceiurile și ritualurile de putere de la noi”

Nicu Ilie

Cultura, domeniul cel mai puțin atins de valul europenizării

62

65

62

72

74

ARTE

78

Milton Stănescu

Anul în care filmele s-au concentrat ceva mai mult pe om

81

Yigru Zeltit

Anul tonelor de poezie cu tușe satirice groase și/sau cu viziuni apocaliptice ori distopice

83

Aurelian Giugăl

Un an cu o lume la fel de grăbită, care nu are prea mult timp de reflecție și polemici intelectuale

85

Cristina Rusiecki

Anul în care teatrul a devenit un fel de teatru-film de artă

88

Dorica Boltașu

Un an cu surse de informare diverse, chiar dacă nu mai contează atât critica literară

STUDII & CERCETĂRI

92

Scurtă analiză a propunerilor artistice, așa cum sunt ele receptate de tineri

Antoaneta Țifescu, Traiana Ungur, Mirela Mădălina Sindilă, Diana Nica, Ștefania Drăgan, Miruna Peța

ANTREPRENORIAL CULTURAL

98

Corina Taraș-Lungu

Se poate și altfel? O carte scrisă de copii care a mobilizat adulții

op/ed

Nicolae Iancu

Ambiguitățile autonomiei strategice europene

Nicolae Iancu este expert în securitate și apărare, cu experiență în domeniul cercetării științifice militare și de intelligence.

La sfârșitul lui 2020, Josep Borrell, Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate și fost președinte al Parlamentului European, aducea în spațiul public clarificări conceptuale cu privire la noțiunea de autonomie strategică a Uniunii Europene. Un concept care și-a făcut loc pe agenda politică europeană în ultimii ani, pe fondul mutațiilor sesizabile la nivelul sistemului internațional și, mai ales, al incertitudinilor cu privire la soliditatea construcției transatlantice. În fapt, relația cauză-efect dintre autonomia strategică europeană și apărarea europeană în format aliat este, mai degrabă, biunivocă și încă neclară din perspectiva alăturării diadice. Așa cum se întâmplă de fiecare dată când statu-quo-ul este pus în pericol, establishment-ul și cercurile influente de analiză strategică sunt purtate de curente antagoniste, novatoare și conservatoare, către poziții aparent ireconciliabile, cu potențial distructiv.

De aceea, dezbaterile asupra autonomiei strategice trebuie să avanseze fără patimă și fără false mize naționaliste sau populist-euroseptice. Finalitatea se va regăsi mult dincolo de semantica limbajului politic, în profunzimea sensului proceselor integrative ale construcției europene. De altfel, aceste procese sunt cele care conferă pragmatism noțiunii de autonomie (strategică), atât timp cât aceasta poate fi atașată funcțional doar de entitățile omogene din punct de vedere politic și structural.

Sensibilitatea dezbaterilor actuale izvorăște din interpretarea semnificației omogenității europene, cu atât mai mult a celei de securitate și apărare comună. Practicitatea uniunii securității și apărării conduce ineluctabil către nevoia de acomodare a acesteia cu spațiul securităților naționale și la necesitatea integrării sale în organica securității transatlantice, teme mai degrabă controversate decât coagulante. Cu toate acestea, subiectul nu trebuie ocolit, iar tentația procrastinării trebuie evitată. Clarificările conceptuale ale autonomiei strategice venite de la cel mai înalt nivel de responsabilitate al Uniunii Europene sunt esențiale, mai ales în contextul schimbării de administrație americană, dar și al intrării într-un nou cadru financiar european multianual în care, pentru prima dată în istorie, regăsim bugete pentru finanțarea noilor inițiative ale apărării comune.

Înainte de orice, trebuie observat că limbajul teoretic argumentativ folosit în susținerea ideii de autonomie se reduce, de cele mai multe ori, la nevoia de supraviețuire. Un termen profund realist, specific ordinii anarhice a statelor-națiune, o lume în care identitatea și locul Uniunii Europene sunt încă insuficient definite. De fapt, aceasta este prima ambiguitate care însoțește conceptul de autonomie strategică al cărui înțeles comun decurge din atașarea sa de unitățile statale, naționale sau național-statale cu care operează relațiile internaționale în prezent. De regulă, entitățile care luptă pentru autonomie sunt cele care se simt amenințate obiectiv sau subiectiv de pericolul dispariției. Ca entitate a sistemului internațional, „Uniunea Europeană este o uniune economică și politică între 27 de țări europene”, așa cum ne explică „Ghidul despre UE și activitatea sa” publicat de Comisia Europeană în cursul anului trecut. În același ghid descoperim și că „UE este guvernată de principiul democrației reprezentative, cetățenii fiind direct reprezentați la nivelul UE în Parlamentul European, iar statele membre fiind reprezentate în Consiliul European și în Consiliul Uniunii Europene”. Cum pot fi interpretate aceste definiții prin raportare la criteriile statalității? Europeniștii ar putea să explice cu enorm de multe detalii juridice cum funcționează dimensiunile supranaționale ale domeniilor federative, respectiv cele interguvernamentale ale domeniilor confederative ale Uniunii. Dar cine, cum, pentru cine și, mai ales, față de cine poate fi pusă în discuție autonomia strategică a Uniunii rămâne insuficient definit din punct de vedere politic, juridic și administrativ.

Am putea depăși această primă ambiguitate, dacă am reuși să imaginăm o nouă modalitate de interpretare a premiselor de analiză a conceptului de autonomie, luând urma inovațiilor paradigmatică care au permis dezvoltarea proiectului Uniunii Europene în ultimele trei decenii. Dacă acceptăm o asemenea logică, atunci vom putea descoperi că autonomia strategică se adresează, în primul rând, interiorului Uniunii. Descoperirea de sensuri comune va oferi direcție omogenizării structurale a spațiului securității, într-un înțeles mai larg decât cel al apărării europene. Acel spațiu în care europenii și Uniunea Europeană trebuie să facă față unei game extinse de amenințări existențiale. Este spațiul în care se regăsesc valorile, identitatea, interesele și obiectivele majore ale europenilor.

De aceea, spuneam că ne aflăm în fața unui nou moment de inovare strategică, de la care așteptăm soluții pentru facilitarea trecerii Europei peste actualele turbulențe ale sistemului internațional, spre noua ordine globală. Josep Borrell punctează importanța eliminării ambiguităților și pune accent pe nevoia tranziției din planul ideilor, în care suntem captivi astăzi, pe terenul soluțiilor practice. Bineînțeles că de la intenții la soluții este cale lungă, mai ales că drumul trece prin 27 de capitale europene și, încă, nu se poate spune că toate drumurile duc la... Bruxelles. Totuși, „autonomia strategică este mai importantă decât oricând”, după cum afirmă Borrell, pentru că Europa se găsește astăzi în fața unor provocări existențiale determinate de trei-patru mari mutații la nivelul sistemului internațional.

În primul rând, suntem martorii intensificării „con competiției dintre marile puteri”, în care ascensiunea economică a Chinei va deveni de neoprit, revizionismul rusesc se va amplifica și diversifica, India va ajunge a treia economie a lumii în următorii zece ani, Statele Unite vor căuta noi modalități de menținere a supremației tehnologice și militare, iar Europa va pierde din relevanța sa politică și economică de care s-a bucurat pe parcursul secolelor lumii westphaliene. În al doilea rând, multilateralismul susținut cu atâta energie de UE va fi subminat de asimetrii și politici conflictuale, în care „știința, tehnologia, comerțul, informația, investițiile vor deveni surse și instrumente de forță”. În al treilea rând, axa geostrategică a lumii se va muta de la Atlantic la Pacific, cel puțin din perspectiva intereselor majore ale Statelor Unite și a redistribuirii celor mai importante capacități de putere hard și soft ale acestora. Pe acest fond, Uniunea Europeană va rămâne principalul actor geopolitic în interiorul arealului euroatlantic, cu interese și responsabilități privind gestionarea problemelor de securitate din vecinătățile sale din Orientul Mijlociu, Nordul Africii și, probabil, din spațiul ex-sovietic, de la Marea Neagră la Marea Baltică. Toate aceste dinamici nu țin de o administrație americană sau alta ori de implicarea onestă a acestora în asigurarea securității europene. Chiar dacă instalarea în Biroul Oval de la Casa Albă a lui Joseph R. Biden Jr. a însemnat o reapropiere a Washingtonului de Bruxelles, macro-evoluțiile globale sunt exogene organismului transatlantic,

prea ample pentru a mai fi inhibitate și prea contondente pentru a fi evitate.

O altă ambiguitate se naște din faptul că sintagma „autonomie strategică” a pătruns în semantica europeană pe filiera limbajului politic utilizat de mai mulți ani în susținerea dezvoltării unor formate colaborative de lucru din domeniul industriei europene de apărare. De altfel, autonomia strategică a fost utilizată ca principal argument ideologic, izvorât din Strategia globală a UE, și în susținerea celor mai recente inițiative din domeniul apărării, EDF și PESCO, ceea ce a întărit percepția publicului cu privire la limitarea aplicabilității conceptului la domeniul capacităților europene de apărare. O asemenea restrângere se poate transforma într-o capcană semantică spre care contestatarii continuării proceselor integrative ar vrea să atragă auditoriul mai mult sau mai puțin specializat. Scopul lor este de a insinua la nivelul statelor membre serioase temeri cu privire la „accelerarea dezangajării Statelor Unite” din Europa, care ar fi împinse în afara continentului de dorința europenilor de a-și crea un spațiu politic propriu prin avansarea unor proiecte destinate apărării, cumva, pe la spatele americanilor. Altfel spus, euroscepticii ar vrea să lase de înțeles că nu schimbările geopolitice majore care mută atenția Washingtonului către Asia ar fi cele care recompun noua strategie de securitate a SUA pentru Europa, ci utopiile unor federaliști de la Bruxelles care visează la construirea unui imperiu european pe care se gândesc să îl apere cu o armată proprie. În plus, aceștia din urmă ar dori să scoată Europa din NATO sau nu își dau seama că asta se va întâmpla.

Astfel, NATO a devenit cartea dezbinării în jocul înțegrării securității și apărării europene, în pofida evidenței rolului său stabilizator și motivațional pentru consolidarea securității UE în cadrul unei Alianțe mai puternice. În fapt, consolidarea pilonului european al NATO reprezintă chiar prima prioritate a acestei perioade. De ce nu ar fi valorificat acest moment pentru ca imperativul creșterii semnificative a bugetelor alocate de europeni pentru apărare să fie însoțit de măsuri de coordonare „transfrontalieră” pentru evitarea redundanțelor și duplicării unor cheltuieli sau pentru realizarea unor obiective comune, mult mai generoase decât suma posibilităților realizării individuale?

Borrell sesizează pericolul narațiunilor care exploatează presupusa opoziție dintre autonomia strategică europeană și NATO și propune extinderea conceptului dincolo de asocierea sa intuitivă cu securitatea. Un prim pas ar fi înglobarea pe fondul dezbaterii a „unor noi subiecte de natură economică și tehnologică, pe care le-a relevat pandemia Covid-19”. În acest context, ar trebui ca definiția autonomiei strategice oferită de Consiliul European în noiembrie 2016: „capacitatea [UE] de a acționa autonom atunci și acolo unde este necesar și împreună cu partenerii ori de câte ori este posibil”, să capete un înțeles mai larg decât cel al delimitării capacităților europene de apărare de cele americane și al limitelor finanțării din

fonduri europene a parteneriatelor dintre cele două părți pentru cercetarea și dezvoltarea industrială în domeniul apărării.

În final, probabil că cea mai mare ambiguitate a conceptului de autonomie strategică este creată de percepția diferită a amenințărilor în interiorul Uniunii. Și aici statalitatea joacă un rol central în relevarea amenințării prin juxtapunerea unor repere identitare naționale, așa cum sunt istoria, tradiția și geografia, cu existența, distribuția și intensitatea pericolelor. Dacă în ceea ce privește originile amenințărilor există consens, așa cum reiese din documentele CSDP, percepția intensității acestora este cea care diferă semnificativ de la vest la est și de la nord la sud. Pentru armonizarea acestor percepții, Comisia a lansat Busola Strategică. Un instrument nou, care va asigura „consolidarea culturii europene de securitate și apărare” și va permite „stabilirea de obiective concrete pentru politicile de profil ale UE”. Instrumentul va deveni funcțional în primăvara anului 2022, pe timpul președinției franceze a Consiliului UE. O sincronizare mai bună nici că se putea, având în vedere interesul Parisului, exprimat vocal în ultimii ani de președintele Macron, pentru construirea unui pilon european de apărare solid. Ca de fiecare dată, timpul va demonstra viabilitatea unor astfel de instrumente. Ceea ce știm este că în spatele inițiativelor de orice fel se găsesc inițiatori și promotori, interese și mercantilism. Însă tema autonomiei strategice și, în particular, tema apărării comune europene vor trebui să se bucure de un consens incontestabil și de susținerea neechivocă din partea tuturor statelor membre. Este interesant că noua administrație de la Washington ar putea să devină un factor favorizant pentru asemenea dezvoltări, atât timp cât Bruxellesul așteaptă din partea lui Biden un semnal clar de sprijin al multilateralismului, punct de la care va putea începe reconstruirea încrederii dintre părți pusă la grea încercare de politicile tranzacționale bilaterale promovate de administrația Trump.

Indiferent de evoluții, importanța relației transatlantice pentru securitatea Europei nu trebuie pusă la îndoială. Consolidarea securității și apărării europene va conduce la întărirea securității euroatlantice și a rolului democrației în lume. O Uniune Europeană mai puternică va menține echilibrele de putere în spațiul vital al intereselor strategice europene, în condițiile creșterii tensiunilor în zona pacifică și intensificării competiției economice și comerciale dintre marile puteri. Pandemia a demonstrat că europenii mai au încă multe de făcut pentru a lucra mai bine împreună în situații de criză. În astfel de momente slăbiciunile ies la suprafață, iar conceptele trebuie să își dovedească viabilitatea practică. Comunitățile fac față mai bine pericolele decât individualitățile, indiferent dacă vorbim despre oameni sau state. Comunitățile au nevoie de omogenități, iar omogenitățile solicită autonomii de viziune și acțiune pentru a izbândi. Sau pentru a supraviețui. Depinde de perspectivă. De aceea, perspectivele sunt cele care vor construi sau demola rațiunea autonomiei strategice a Uniunii Europene. ●

Remus Ioan Ștefureac

Despre politica viitorului

Provocarea-cheie pentru politica viitorului vizează o paradigmă mai largă în care, pentru a evita dezastrul, vor trebui să se adapteze toate partidele politice mari, toate formațiunile relevante care vor avea capacitatea de a nu cădea în capcana facilă a unor abordări populist-extremiste, pentru a putea să joace cartea patriotismului luminat și inteligent.

Un recent sondaj de opinie al INSCOP Research, din cadrul unui proiect amplu realizat sub coordonarea Strategic Thinking Group și The German Marshall Fund of the United States, a identificat una dintre cele mai consistente tendințe din societatea românească în ceea ce privește valorile și orientările politice ale populației.

Remus Ioan Ștefureac este politolog, coordonator al think-tank-ului STRATEGIC Thinking Group și director al companiei de cercetare a opiniei publice INSCOP Research.

Regenerarea patriotismului și, pe cale de consecință, ascensiunea unor curente naționaliste sunt realități măsurabile sociologic fie și numai dacă luăm în considerare faptul că aproape două treimi dintre români declară că ar putea vota un partid naționalist care promovează valorile religioase și susține familia tradițională.

Sigur că o pondere atât de mare din populație nu sprijină efectiv interpretări extreme ale naționalismului, ci se raportează mai degrabă la formule generice de naționalism/patriotism care includ orientarea spre Vest și respingerea derivelor autoritariste din Estul geopolitic. Așadar, asemenea opțiuni nu înseamnă că românii nu mai vor alianța cu Occidentul sau că nu mai apreciază avantajele apartenenței euro-atlantice. Dimpotrivă, peste 80% dintre români văd viitorul țării în arealul de dezvoltare economică și democratică occidentală. Dar ADN-ul reprezentărilor esențiale asociate patriotismului sau, în sens mai restrâns, naționalismului contemporan românesc conține elemente de creștinism (crența religioasă), sprijin pentru familia tradițională, toleranță a majorității populației față de minoritățile etnice, o adeziune netă la Uniunea Europeană și NATO și o atitudine de neîncredere față de Rusia. Peste toate acestea planează un pragmatism feroce, concretizat în accentul total pus pe dimensiunea economică a alianțelor politice și militare care, în viziunea mării majorități a populației, trebuie să aducă țării în primul rând prosperitate economică.

Discursul național rămâne una dintre cele mai puternice ancoră din societatea românească a ultimilor 100 de ani. A fost un ingredient puternic în perioada interbelică, cu efecte dramatice pentru țară din cauza interpretărilor extremiste. A fost un reper la fel de solid în perioada comunistă, în principal după 1964, când național-comunismul a devenit o formulă originală de disidență față de Uniunea Sovietică, dar și de protejare a elitei comuniste conducătoare locale în fața tentațiilor Moscovei de a lichida liderii comuniști mai rebeli. Și a rămas la fel de relevant după 1989. Nici declinările politice naționaliste caricaturale din anii 1990, nici impresia falsă că românii sunt o națiune tentată mai degrabă să își renege identitatea, nici trecerea în desuetudine, în primii ani post-comuniști, a ideii patriotice după decenii de protocronism obsedant, nici integrarea euro-atlantică nu au diminuat forța

filonului național. Robert Kaplan, unul dintre cei mai importanți gânditori americani care au studiat România și pe care l-am cunoscut în timpul periplului meu la ambasada noastră din Washington DC, explică perfect în superbul volum „În umbra Europei. Două războaie reci și trei decenii de călătorie prin România și dincolo de ea” sursele consistenței dimensiunii naționale din imaginarul colectiv românesc atunci când afirmă că latinitatea a conferit României o identitate națională puternică: „ideea națiunii etnice, susținută cu argumentele geografiei, tradițiilor rurale și latinității a fost întotdeauna puternică în viața intelectuală și politică românească – de la poeți la comuniști (...)”, permițând constituirea unui stat național după secole de invazii și dezmembrări.

Așadar, chiar dacă nu a părut foarte vizibilă în ultimii 30 de ani, exceptând unele manifestări politice extreme, dimensiunea națională a imaginarii politice românești nu a fost neutralizată, rămânând puternică în cultura politică a românilor. În următorul deceniu, ea va defini tranșeele politice, precum și traseele câștigătorilor și pierzătorilor competițiilor electorale. Iar aici nu vorbim despre riscurile ascensiunii unei formațiuni naționalist-extremiste care, deși există, nu sunt totuși atât de mari. Provocarea cheie pentru politica viitorului vizează o paradigmă mai largă în care, pentru a evita dezastrul, vor trebui să se adapteze toate partidele politice mari, toate formațiunile relevante care vor avea capacitatea de a nu cădea în capcana facilă a unor abordări populist-extremiste, pentru a putea să joace cartea patriotismului luminat și inteligent.

Reperle acestei paradigme definitorii pentru următorii 10 ani vor fi abilitatea de a genera stabilitate și competență politică, prosperitate economică, antreprenariat local puternic, adeziunea euro-atlantică însoțită de promovarea interesele naționale strategice în domenii cheie (securitate, energie, mediu), integritate și politici revoluționare menite să oprească dezastrul demografic deja vizibil la orizont. Cercetările sociologice amintite nu fac decât să foreze în adâncimea straturilor sociale și să dezvăluie profunzimea și persistența unui filon de reprezentări și valori naționale care, după decenii de frustrări și lipsă economică, se vor manifesta virulent, cât de curând, dacă nu vor fi reprezentate inteligent de actuala clasa politică, pentru că alta oricum nu avem... ●

Nicu Ilie

Creștinismul New Age. România, studiu de caz

Pe de o parte din oportunism, pe de altă parte dintr-un spirit revanșard la adresa societății tehnologice, un număr de lideri religioși consideră oportun să se alăture curentului antivaccinist și să-l legitimizeze ca fiind expresia unor libertăți fundamentale. Și, tocmai printr-o asemenea legitimare, antivaccinismul capătă aparența unei dezbateri sociale și influențează un număr și mai mare de oameni.

Nicu Ilie este jurnalist și dezvoltator new-media.

In toată lumea bisericile cefale susțin – uneori clar, alteori din penumbra echivocului – efortul de vaccinare anti-covid ca fiind calea pentru limitarea și, cândva, eliminarea pandemiei. Totuși, peste tot în lume, antivacciniștii par să stea sub umbrela unor culte fundamentaliste, luddiste și ultraconservatoare, strâns lipite de bisericile majore. Cum s-a ajuns aici?

În mod real, bisericile vechi știu că ele sunt ineficiente în fața unei epidemii. Niciuna nu a putut să trateze prin rugăciuni, meditații, ritualuri sau orice alte metode epidemiile istorice de ciumă, holera, variolă, febră tifoidă etc. etc. În schimb, au fost martore ale eradicării acestor boli prin vaccinare și prin instituirea de reguli sanitare. Înțelepciunea la care au ajuns în ultimele secole este să nu se angajeze în mize sociale și în dezbateri pe care nu le pot soluționa ele însele, printr-un conciliu, o bulă sau o afurisenie. Sau, cum formulează catolicii, „când biserica se căsătorește cu lumea, ea va rămâne în curând văduvă”. Ce e diferit de această dată?

În mod real, nu există niciun text sacru în vreuna dintre religiile majore care să interzică vaccinarea sau orice alt tip de practică medicală. Iar asta nu pentru că nu ar fi existat dintotdeauna un curent antitehnologic și ultraconservator, ci pentru că, deși omniscienți, redactorii textelor sacre nu își puteau imagina practici medicale complexe și elaborate, cu eficiență perfect previzibilă și capabile, intrinsec, să ridice orice fel de probleme morale. Atunci când diverși lideri religioși de azi se alătură antivacciniștilor, ei sunt nevoiți să improvizeze, cum a făcut-o preotul din Moldova care își amenința enoriașii că le vor crește solzi pe corp dacă se vaccinează. Sursa pentru o asemenea informație poate fi găsită mai degrabă în Ursula K. Le Guin sau în Frank Herbert decât în orice text sacralizat în vreo carte cu ferecătură. Care este, atunci, miza angajamentului acestor clerici dacă ei, în numele dogmatismului, sunt nevoiți să inventeze dogma?

România este un teren ideal pentru a studia tot acest fenomen. Ca stat al Uniunii Europene, cetățenii săi au acces la vaccinuri suficiente pentru imunizarea întregii populații. În același timp, ca stat fost comunist, dar și prin istoria coabitării cu lumea musulmană, populația din România are un atașament religios formal, superficial, contaminat cu ritualuri și credințe precreștine și ferit de intensitatea și violența vechilor dogme puriste, imperiale. Mai mult, populația are o experiență de câteva decenii în utilizarea vaccinurilor, multe dintre generații fiind imunizate obligatoriu contra mai multor boli care marcase istoria demografică a regiunii. Astfel, până foarte recent, vaccinurile erau larg acceptate de către populație, care le înțelegea utilitatea și importanța atât pentru individ, cât și pentru comunități. Primele grupuri de antivacciniști, anterioare pandemiei, erau compuse din persoane care se poziționau la mare distanță față de religii și de culte. Constituite din hipsteri și exponenți ai contraculturilor New Age, asemenea grupuri erau izolate și aveau un impact social neglijabil. Ca atare, nimic nu anticipa constituirea unui asemenea val de obscurantism.

România devine de facto studiu de caz pentru acest fenomen. Mai mulți cercetători și grupuri de studiu din universități internaționale și din OMS au anunțat deja intenția de a cerceta cauzele și mecanismele acestui comportament irațional care se intensifică și se radicalizează chiar în condițiile creșterii, până la niveluri record, a numărului de victime. Printre ipotezele de lucru dintre care acești cercetători vor alege se va afla eșecul educației din România, care nu creează gândire critică și nu oferă un pachet esențial de cunoștințe care să fie valabile în lumea de azi. Alte ipoteze ce pot fi avute în vedere sunt disoluția spiritului comunitar și a responsabilității colective, dar și neîncrederea generalizată, la pachet, în decidenții politici și în mijloacele de comunicare în masă. Totuși, nimic din toate acestea nu leagă de biserici și de culte atitudinea antivacciniștilor.

Pe lângă asemenea ipoteze, mai există o alta, tot mai sesizabilă și care la un moment va primi un nume grecesc. Cum ar fi astathmetofobia. Frica de instabil, incert, imponderabil, volatil, imprevizibil. Miile de mari și mici schimbări ale lumii noastre – de la tehnologii la relații socio-economice, de la device-uri la fizica fundamentală și la cosmogonii, de la cuvinte și fonduri lexicale la legi și norme – au provocat un șir nesfârșit de crize cognitive, iar mulți consideră adaptarea, la toate acestea sau la fiecare în parte, ca fiind mult prea solicitantă și prea costisitoare. Crizele economice, apărute cu mare forță în anii din urmă și globalizate, au dat un chip concret acestor schimbări amenințătoare. Pandemia s-a adăugat peste toate acestea. În România încă vorbim de reforme strict necesare, de reforme întârziate, de nevoia de reformă. Nu facem decât, cu toată amenda metaforei, să răsucim cuțitul în rană pentru toate aceste categorii de populație, împinse să trăiască în volatil și imprevizibil, pe termen nedefinit, până la epuizare. Pandemia a accelerat implementarea unor schimbări, cum ar fi digitalizarea; iar gradul mare de improvizație datorat acestei accelerări a dus la rezultate submediocre, cum sunt cele din învățământul online, și a accentuat și mai mult frica de instabil și de nou. Respingerea vaccinului și a regulilor sanitare, negarea pandemiei și a gravității ei sunt, cel mai probabil, nu un obiectiv în sine, ci o expresie a unei atitudini antipozitiviste, antiștiințifice, provocată de faptul că toate schimbările sunt originare în cunoașterea științifică. Chiar dacă multe dintre tehnologii sunt larg adoptate și au devenit de nerefuzat, ceea ce împiedică un luddism de stil vechi, tocmai acel spirit pozitivist din care provine întreg valul schimbărilor este cel care provoacă fobia socială a momentului. Vaccinul este efigia acestui spirit. Acesta este primul punct în care antivaccinismul se suprapune cu fundamentalismul religios. Deși în ultima sută de ani religiile

au renunțat, de principiu, la a se considera concurente cu științele în explicarea lumii, existența și funcționarea explicațiilor științifice contrazice sau neagă un mare număr de dogme și limitează rolul posibil al clerului în dinamica socială. Cum se vede și în cazul talibanilor, parte a clericilor păstrează resentimente profunde față de pozitivism.

Alianța antivacciniștilor cu unii clerici nu se întâmplă numai în România. În statul New York, atunci când activiștii anti-vaccin au ales să blocheze în instanță adoptarea legislației care permite concedierea lucrătorilor din serviciile publice care resping imunizarea, alături de inițiatori s-au aflat lideri religioși, iar demersul a avut ca bază juridică libertatea de conștiință. Așadar, un drept religios. Pe de altă parte, în lipsa unor argumente științifice sau juridice, libertatea de conștiință rămâne singurul principiu de drept care poate fi invocat fără a i se pune sub analiză raționalitatea. Clericii care se aliază unui asemenea demers o fac întrucât el este popular în unele zone ale societății. Pe termen scurt, ei vor avea cele 5 minute de celebritate de care, cu toată autoironia, americanii spun că are nevoie orice bun american.

Fapt este că libertățile proteice – cea a conștiinței și cea a expresiei – sunt uneori folosite abuziv, dar, chiar și în asemenea condiții, precizarea și limitarea lor trebuie făcute cu maxime finețe și precauție pentru a nu stabili precedente care să compromită esența și forța acestor libertăți. Însă, totodată, esența și forța lor poate fi compromisă nu doar prin limitare, ci și prin ilimitare. O degradare incontestabilă a acestor valori se produce inclusiv prin abuz – atunci când cineva susține falsuri evidente în numele libertății de expresie sau când, în numele libertății religioase, sunt susținute comportamente profund antisociale, care produc prejudicii majore altor indivizi. Cultele însele au, în cel mai mare grad, de pierdut atunci când se produc asemenea degradări ale libertății de conștiință și ar trebui să fie extrem de precaute în a se asocia cu ideologii și concepții socio-politice care încurajează comportamente cu un vădit caracter antisocial.

În cazul vaccinurilor, libertatea de expresie sau cea de conștiință sunt invocate pentru a justifica angoase și a legitima platitudini. Undeva, în afara discursului mainstream, a fost invocată și o problemă de bioetică: utilizarea de diverse celule umane în dezvoltarea și testarea vaccinurilor. Problemele de bioetică vor deveni tot mai importante în anii ce urmează. Chiar și în acest moment există practici medicale mult mai chestionabile, dar care, nefiind capabile să facă audiență, sunt complet ignorate. În epoca ingineriei genetice, societățile vor fi nevoite să revină în mod repetat asupra bioeticii pentru a o modela din toate unghiurile posibile,

inclusiv din perspectiva numeroaselor religii. Însă cazul vaccinurilor anti-covid nu este printre acestea, iar problema de bioetică existentă în cercetarea lor nu diferă de cea pe care umanitatea a acceptat-o în secolul 19, atunci când, în preambulul marilor descoperiri medicale, medicii au făcut disecții pe cadavre, încălcând ceea ce oamenii acelei epoci – și unii oameni din secolul 21 – considerau a fi un tabu religios.

Pe de o parte din oportunism, pe de altă parte dintr-un spirit revanșard la adresa societății tehnologice, un număr de lideri religioși consideră oportun să se alăture curentului antivaccinist și să-l legitimeze ca fiind expresia unor libertăți fundamentale. Și, tocmai printr-o asemenea legitimare, antivaccinismul capătă aparența unei dezbateri sociale și influențează un număr și mai mare de oameni, riscând să compromită întregul efort de combatere a epidemiei. Deși liderii religioși și clericii implicați în acest proces nu reprezintă poziția oficială a bisericilor lor, alianța cu acest curent de opinie îi face să fie mai vizibili și mai influenți decât bisericile/culte din care fac parte.

Mulți dintre conducătorii cultelor importante susțin vaccinarea și/sau combat obscurantismul antivacciniștilor. Papa Francisc a lansat numeroase apeluri la vaccinare. Patriarhia ortodoxă a Greciei s-a implicat încă din primăvară, susținând activ campania de vaccinare. Efectul a fost unul relevant. Exemplele de acest tip continuă din Asia centrală până pe malurile Atlanticului. Totuși, probabil cel mai echilibrat punct de vedere a fost cel susținut de Patriarhia ortodoxă din România, care, în mod oficial, a făcut apel ca oamenii să respecte măsurile sanitare impuse de autorități, iar în ceea ce privește vaccinul să urmeze recomandările medicilor. Ca orice alt cult religios, Biserica Ortodoxă Română nu poate avea o opinie informată și relevantă asupra unei epidemii, iar combaterea acesteia este în sarcina autorităților medicale și sanitare. În pandemie – à la guerre comme à la guerre, se zice – orice sprijin pare util dacă duce la scăderea infectărilor și la creșterea conformării sociale. Dar unii dintre noi vom/vor supraviețui pandemiei, iar singurul viitor sustenabil este cel în care competențele medicale, ca orice alte competențe științifice, sunt separate de cele spirituale sau se completează fără a se subordona. Amestecul celor două ține de lumea veche, al cărei faliment a dus la conflictele mondiale, la terorism și la sisteme politice totalitare. Dimpotrivă, dacă bisericile apără într-adevăr valorile vieții, ar trebui să se rezume la a sublinia că cei care instrumentalizează fobiile și angoasele promovează un mediu social insalubru care va provoca în mod direct victime. Și la a o spune destul de tare, cât să se audă și în altar, și în pronaos. ●

George Maior

Sir Francis Drake dorea să privească. Inclusiv în sus.

George Maior este Ambasadorul României în Iordania. A fost senator în Parlamentul României, ambasador în Statele Unite, iar între 2006 și 2015 a fost director al SRI.

In timp ce mă uitam la acest film la modă acum, „*Don't Look Up*” (o producție artistică destul de modestă, dar cu o satiră interesantă despre deformarea politică a cunoașterii și despre ignoranță în raport cu realități și pericole care ne pândesc) mi-a revenit în minte un poem-rugăciune, atribuit lui Francis Drake, acel explorator aventurier englez al perioadei elizabetane. Se intitulează „*Deranjează-ne, Doamne!*” și câteva versuri mai sugestive s-ar transpune cam așa, în limba română: „*Deranjează-ne, Doamne, când suntem prea mulțumiți cu noi înșine/ Când visele ni s-au îndeplinit pentru că am visat mărunț/ Când am ajuns în siguranță pentru că am navigat prea aproape de țărșm*”. Sau, către sfârșitul poemului: „*Deranjează-ne, Doamne, să îndrăznim mai mult/ Să ne concentrăm pe mări mai întinse, mai învolburate/ Unde furtunile vor arăta măiestria ta/ Unde, pierzând din vedere țărșmul,/ Vom găsi stelele*”.

Sir Francis era de toate: explorator, navigator (în slujba lui însuși și a reginei), militar, strateg, colonizator, un pic politician – aflat în grațiile reginei virgine, care l-a și înnobilit. Era și pirat, în viziunea atotputernicilor spanioli (care îl numeau El Draque), forța dominantă a lumii de atunci, pe care Drake a hărțuit-o, adesea cu succes, cam pe toate mărilor globului. Nu cred că era și poet. Era, e drept, apropiat de Sir Walter Raleigh, un alt explorator spectaculos, strateg și aventurier, dar și un poet consacrat. Se cunoștea cu Christopher Marlowe, spion în slujba lui Walsingham, consilierul reginei, și poet de geniu, admirat de Shakespeare, care-l citează. Dar nu există indicii că el însuși avea aplicații artistice. Dealtminteri, istoricii spun că e greu ca acest poem să-i poată aparține, având în vedere că limbajul succede totuși englezei elizabetane. Însă nu asta contează: poezia îi este atribuită definitiv în cultura populară pentru că ea îl reprezintă ca personaj pe Drake. Îl exprimă plenar ca viziune, voință și cutezanță, ca un om capabil să-și asume riscuri mari, imense, pentru a deschide noi orizonturi ale cunoașterii unor lumi îndepărtate, care trebuiau descoperite. Oameni ca el au luptat cu geografia, dar și cu prejudecățile unor timpuri și epoci rigide, pentru a construi o nouă lume. E adevărat, uneori chiar cu mijloacele și metodele cele mai abominabile și adesea cu o moralitate îndoielnică (nici măcar standardele joase de integritate ale epocii nu l-ar favoriza pe Drake, drept pentru care astăzi statuia lui din San Francisco, ampasată într-un lung șir de statui ale unor personalități istorice, foști eroi, a fost „politically correct” dezintegrată). Oameni ca el stau la geneza, ușor romantică, a unui patriotism puternic și luminat, dar și a unor perspective globaliste (Drake e documentat, totuși, ca primul navigator care a circumnavigat globul), fără să facă din asta ceva neapărat antagonic. Unei nevoi organice de cunoaștere și de cercetare continuă, urmată adesea și de acțiuni decisive. Ei nu au navigat niciodată „aproape de țărni” și nu s-au mulțumit cu confortul unui „port liniștit și sigur” sau cu fermitatea liniștitoare a pământului de sub picioare. În orice caz, detestau să viseze mărunț. Sir Drake și alții ca el erau capabili să privească departe, foarte departe. Să privească inclusiv în „sus”...

Nimic mai contrastant față de tipologia unor personaje contemporane din „Don't Look Up”, care preferă să nu privească deloc, din teribila iluzie că nimic rău nu s-ar putea întâmpla vreodată. Și nu e vorba doar de mult discutata, până la fetișizare, încălzire globală (pretext cam propagandistic al filmului),

care ne va distruge, nu se știe când, pământul; de vreo pandemie mai mult sau mai puțin ucigătoare sau de vreo cometă rebelă care ne-ar putea izbi peste noapte. E vorba de însăși refuzul de a privi la succesiunea logică a faptelor ce compun fluxul istoriei, cu bune și cu rele, și care ne influențează, adesea decisiv, viața socială, politica, siguranța.

Aici, nici măcar scuza manipulării de către politicieni veroși, fie ei populiști, naționaliști conservatori sau neomarxiști, care le spun să nu privească, cu mijloacele de propagandă cele mai sofisticate și perfide, nu e deloc valabilă. Cu rare excepții, ei chiar doresc să nu privească, fie în sus, fie înainte, la stânga, la dreapta, oriunde... Refuză să privească dintr-un soi de credință, de ideologie nouă, care absoarbe realitatea și pervertește informația, inclusiv știința, după cum le-ar plăcea lor să fie. Un adevărat act de creație al unei alte realități, posedând, pe deasupra, propria logică. Ca și cum, cel puțin după ultimele previziuni, purtând o cască dotată cu cea mai avansată tehnologie și arhitectură soft, am putea crede că, intrând în acest nou definit „multiverse”/metavers spectaculos, atrăgător și plin de infinite posibilități, vom fi scutiți cumva de universul real, încă totuși foarte concret. Poate vreun obiect, vreun virus, vreo idee, vreun sentiment, și, dacă nu o cometă stupidă și rea, ceva mai pământean, vreo rachetă hipersonică... Nimic care să deranjeze armonia prestabilită a acestui ordini sublime, inexpugnabile.

Și, dacă tot vorbim de deranj, să reamintim că poemul-rugăciune a lui Drake se intitulează „Deranjează-ne, Doamne!”. O rugămintă adresată Divinității pentru a fi stimulați permanent, deranjați, împinși de-a dreptul să explorăm, să luptăm pentru cunoaștere, să primim noi provocări și să nu ne complacem în mici satisfacții și lucruri minore. În „Don't Look Up”, în final, pentru care Di Caprio spunea, poate pe bună dreptate, că a meritat tot filmul, este o rugăciune pentru iertare, grație divină și căință în fața trufiei. Recitată frumos de un tânăr talentat, precum Timothée Chalamet, rugăciunea este o recunoaștere umilă, dar tardivă, a unui eșec monumental, din păcate final, datorat trufiei și, așa spune, prostiei, de care Domnul poate lua act, ne poate ierta sufletele, dar nu ne mai poate salva fizic. Aceasta în film. În viața reală, să sperăm că, asemenea mesajului din poemul lui Drake, vor exista unii care să cuteze să privească, să înțeleagă și apoi să acționeze curajos, indiferent de riscuri, pentru a putea merge mai departe. ●

teme în
dezbatere

România și noua ordine internățională

Astăzi, este clar, România rămâne unul dintre cei mai stabili aliați NATO de la Marea Neagră, cu participări însemnate în teatrele de operații și cu o dependență, totuși, scăzută față de gazele livrate din Federația Rusă. În ceea ce privește UE, România ocupă locuri tot mai vizibile în trasarea politicilor comune. (Valentin Rupa)

Iulian Fota:

„Epoca s-a schimbat, acum securitatea națională se joacă acasă, avem amenințări în zonă”

Interviu realizat de VALENTIN RUPA

După schimbarea puterii din SUA, credeți că se va menține aceeași agendă externă a aliatului nostru strategic?

Nu văd de ce relația cu Joe Biden ar merge mai rău decât cea cu Donald Trump, mai ales că, în ultimii ani de mandat ai președintelui Obama, Joe Biden a fost cel care s-a ocupat de Europa Centrală. Biden este un prieten al României. Eu am participat la toate întâlnirile bilaterale dintre președintele României, Traian Băsescu, și vicepreședintele Joe Biden, evident, atât cât mi-a permis postura de consilier prezidențial. Nu-mi fac griji că va fi mai rău, dimpotrivă, cred că va fi mai bine, și vă spun și de ce: forța relației bilaterale a fost dată de interacțiunea extrem de bună a unor ministere importante ale României cu agențiile similare americane. Când vorbim de această relație bilaterală, în primul rând discutăm de cooperarea în zona de securitate națională, iar asta înseamnă cooperarea foarte bună dintre Ministerul Apărării Naționale și Pentagon. În toamna lui 2020, am avut un moment de vârf în relația noastră bilaterală. Adică Statele Unite ale Americii să îi invite la Washington pe ministrul Apărării și pe ministrul Economiei, pentru a semna un document care vorbește despre următorii zece ani, asta este o simbolică foarte importantă. În plus, acel document vorbește și despre Marea Neagră. Nu sunt multe documente americane importante în care angajamentul sau măcar interesul față de Marea Neagră să apară atât de clar formulat. Dacă, în trecut, nu am simțit că SUA ar avea o politică foarte clară legată de această zonă de securitate, acum avem acest document. Deci astăzi este mai ușor de conturat importanța strategică a României pentru Statele Unite ale

Iulian Fota este directorul Institutului Diplomatic Român și a fost consilier prezidențial pe probleme de securitate națională în perioada 2009-2014.

Noi nu avem graniță comună cu rușii, doar împărțim Marea Neagră cu ei. Tot felul de operații de tip hibrid sau operații militare clasice, pe care ei le-ar putea dezvolta peste frontieră (cum s-a întâmplat și în Ucraina, când a început conflictul armat din Donbas), nu le pot face în privința României sau a Bulgariei. Pe de altă parte, tocmai pentru că ei simțeau mai bine acest pericol existențial, balticii și polonezii s-au mobilizat în a influența NATO în folosul lor...

Americii. Așadar, nu văd de ce, cu Joe Biden, România ar avea mai puțină deschidere la Casa Albă.

Mai este un aspect prin care această schimbare de administrație la Washington impactează direct România. Mă refer la armistițiul din Afganistan, încheiat cu talibanii. Sunt multe păreri pro și contra, dumneavoastră cum vedeți situația?

Donald Trump a avut și decizii de politică externă înțelepte. O decizie remarcabilă a fost, de exemplu, depășirea impasului complicat reprezentat de relațiile Israelului cu unele state arabe. Acesta va fi un element modelator, în bine, al Orientului Mijlociu, pentru următorii câțiva ani. Ei bine, pe lista aceasta a deciziilor bune eu aș trece și această retragere din Afganistan. Părerea mea este că Occidentul trebuie să tragă totuși o linie, să-și facă un bilanț și să se gândească la viitor. Au fost decizii care au aparținut unei altei epoci, una în care ne simțeam foarte vulnerabili în privința terorismului. Între timp, opinia mea este că acesta a fost pus în defensivă foarte mult. Este foarte greu să vorbim de o victorie împotriva teroriștilor, pentru că ei tot timpul vor avea voință și vor găsi și oportunități să rănească societatea occidentală, dar ei nu mai sunt în postura în care au fost altădată, așa cum a fost ISIS, de exemplu, de a ține ocupate teritorii, de a opera atacuri pe scară largă. Și al-Qaida și ISIS au fost reduse la nivel de celule care, repet, vor continua să rănească Occidentul, dar nu mai pot crea acel nivel ridicat de pericol, așa cum a fost acum 15-20 de ani. De altfel, se și vede că, ușor-ușor, problema terorismului intră într-un plan secund, planul principal fiind ocupat, din nou, ca și altă dată, în istoria relațiilor internaționale, de această competiție dintre cei foarte puternici din punct de vedere militar, în primul rând: SUA, China și Rusia. Epoca s-a schimbat, acum securitatea națională se joacă acasă, avem amenințări în zonă. Eu cred că în continuare putem ajuta diplomatic societatea afgană să se dezvolte, putem fi parte din eforturile comunității internaționale, dar cred că, din punct de vedere militar, era timpul să ne aducem soldații acasă, pentru că securitatea trebuie văzută altfel.

Ce criterii au dus la prezența militară înaintată adaptată, în Zona Mării Negre, spre deosebire de prezența NATO întărită, la Marea Baltică? Ce reprezintă prezența trupelor americane în România?

În mod clar, asta este o problemă pentru România. Există o diferență de abordare între ceea ce NATO a conceput pentru partea de nord a flancului – Polonia, țările baltice – și sud. Oricât am fi de aliați, tot rămâne o zonă de competiție națională în a influența acțiunea NATO într-un sens sau altul. În schimb, NATO a judecat lucrurile rațional, pe de o parte, plecând de la ideea că țările baltice și Polonia sunt mai expuse militar decât România, pentru simplul fapt că ele au fie o graniță cu Rusia, fie sunt în apropiere de entități ușor de manevrat de către ruși, cum este Belarus. Noi nu avem graniță comună cu rușii, doar împărțim Marea Neagră cu ei. Tot felul de operații de tip hibrid sau operații militare clasice, pe care ei le-ar putea dezvolta peste frontieră (cum s-a întâmplat și în Ucraina, când a început conflictul armat din Donbas), nu le pot face în privința României sau a Bulgariei. Pe de altă parte, tocmai pentru că ei simțeau mai bine acest pericol existențial, balticii și polonezii s-au mobilizat în a influența NATO în folosul lor, iar aici este un lucru de discutat. Noi am lăsat acest joc al favorizării zonei de nord a flancului să se dezvolte, prin faptul că nu am tratat situația ca pe o amenințare existențială, nu am utilizat aceleași instrumente de lobby și nu am avut argumentele pregătite, așa cum au făcut balticii și polonezii. Dar începe să se contureze din ce în ce mai clar, pentru viitorul securității continentului nostru, că Marea Neagră a devenit epicentrul confruntării dintre Rusia

și Statele Unite ale Americii – sau poate Rusia și unele țări europene.

Turcia este un aliat care, deși creează probleme, rămâne unul important, mai ales prin puterea armată. Cum ați descrie relațiile diplomatice dintre țara noastră și Turcia? Și vă întreb în contextul în care turcii par să aibă o relație mai degrabă de cooperare cu Federația Rusă, în războiul dintre Armenia și Azerbaidjan par să-și fi delimitat sfere de influență.

Când vine vorba de Turcia, Rusia și conflictul Nagorno-Karabakh, Caucazul este o zonă în care, dincolo de unele semnale politice, NATO nu a avut nimic de spus și, ca atare, implicarea Turciei în gestionarea situației de acolo a lăsat Alianța indiferentă. De altfel, Occidentul în ansamblul său nu a contat în reglementarea actualei faze de conflict. Pentru că acest conflict nu este rezolvat definitiv, nu este stins. Este un conflict din nou înghețat, un conflict reînghețat – cred că ar putea fi o categorie nouă de conflicte. Armenia a pierdut din teritoriu (deci a pierdut această fază de comunicare militară), Azerbaidjanul este, clar, unul dintre câștigători, Rusia este, de asemenea, unul dintre câștigători, iar Turcia câștigă cel puțin în ceea ce privește relația cu Azerbaidjanul. Deci avem un conflict cu un învins și trei câștigători. Revenind, înțeleg că este foarte multă preocupare față de Turcia, una generată de Turcia însăși, dar până una-alta, eu nu cred că turcii au rupt acel elastic al loialității față de NATO. Loialitatea, în relațiile internaționale, are o anumită flexibilitate, este ca un elastic. Fiecare țară, rând pe rând, și SUA, și Franța, și Turcia acum, și Grecia în trecut – într-un alt context –, și Ungaria astăzi au tras de acest elastic al loialității, dar important este să nu-l rupă.

În ceea ce privește Republica Moldova, cum se raportează sau ar trebui să se raporteze România și/sau NATO la parcursul ei pro-occidental?

Să ne înțelegem bine, nu putem discuta de parcurs NATO pentru o țară care nu vrea în NATO. Oficial, Republica Moldova adoptă o politică de neutralitate, deci NATO nu este o opțiune, cel puțin din punctul de vedere al apartenenței la Alianță. Republica Moldova este un partener al NATO, un partener cu perioade mai bune sau mai slabe de cooperare, dar, în momentul de față, NATO nu se numără printre obiectivele majore ale Republicii Moldova, așa cum și le-a definit ea. Obiectivul declarat și care se regăsește și în documente este cel al unei eventuale aderări la Uniunea Europeană. Acum, schimbările de la Chișinău sunt

remarcabile, pentru că Maia Sandu este un personaj remarcabil. După aproape 29 de ani, ea este primul lider de tip occidental pe care îl are Republica Moldova, țara are un lider care nu este deloc un „homo sovieticus”. Maia Sandu este un lider cu pregătire occidentală, a lucrat, a avut o prestație foarte bună și s-a remarcat în Occident, iar acesta este un lucru remarcabil. În plus, Maia Sandu a devenit președinte al Moldovei în special prin voturile diasporei. Deci aceeași diasporă din Vest, care, ca și în cazul României, vrea să lege țara de Occident. Sper ca și noi să ne grăbim să legăm Republica Moldova de Occident, prin România, energetic și cu ajutorul infrastructurii de transport. Acestea sunt evoluții pe care Bucureștiul nu poate decât să le salute, pe care trebuie să le sprijine, cum a făcut și până acum. Miza cea mare a Republicii Moldova, acum, este consolidarea ei ca stat. Am sentimentul că este cel mai fragil stat dintre cele desprinse de Uniunea Sovietică. Cel mai mare obstacol împotriva apropierei Republicii Moldova de Uniunea Europeană este prăbușirea ei ca stat. Sper ca Maia Sandu să scoată țara din această prăbușire internă și sper ca România să identifice acele politici care să sprijine acest efort al noii conduceri de la Chișinău.

În contextul retragerii SUA din mai multe tratate internaționale și al intrării în prim-plan, pe scena lumii, a Chinei (în special cu tehnologia 5G și cu Pactul Regional Economic recent semnat sub bagheta Chinei), cum se vede Uniunea Europeană și ce opțiuni are pe masă România?

Depinde cum se va purta marele joc al renașterii globale. Dacă jocul se poartă pe zona economică, UE are statutul de mare putere și, alături de SUA și China, va conta. În acest scenariu, Rusia nu ar avea nimic de spus, evident. Tocmai pentru că rușii își înțeleg foarte bine vulnerabilitățile pe zona economică, ei vor ca jocul să aibă în centru puterea militară, unde UE nu ar avea nimic de zis.

Este exclusă posibilitatea unei armate europene?

Nu este exclusă, dar va dura, ar cere timp, pentru că nu există elemente mai naționale decât armata și colectarea de taxe. Nu văd, în acest moment, statele UE să fie dispuse să negocieze pe vreunul dintre aceste instrumente. Pentru UE este important, în primul rând, să fie viabilă din punct de vedere politic și economic – deci ieșirea din impasul care exista dinainte de pandemie, dar pe care această criză internațională l-a accentuat. ●

Răzvan Munteanu:

„Trebuie să ținem ochii deschiși și să fim atenți la oportunități”

Interviu realizat de ANDREEA MÎȚĂ

Răzvan Munteanu este analist de politică externă și președintele think-tank-ului Chamber of Excellence in International Affairs

Ce spune apariția Inițiativei celor Trei Mări despre eficiența alianțelor mari, precum NATO și UE?

Inițiativa celor Trei Mări (I3M) este o platformă de cooperare economică și politică ale cărei principale domenii vizează în special dezvoltarea conexiunilor de transport, a domeniului IT și cel al securității energetice. Inițiativa a fost lansată în 2015, însă demararea certă a proiectelor a fost îngreunată de lipsa unor fonduri suficiente care să satisfacă ambițiile propuse. Cu toate acestea, în 2020, SUA s-au raliat oficial inițiativei, anunțând un sprijin financiar în valoare de 1 miliard USD. În tot acest context, propaganda realizată de anumiți actori statali joacă un rol foarte important, pentru că, pe unele canale media și chiar politice, s-a vehiculat ideea conform căreia Washington-ul ar dori să creeze un proiect de contrabalansare la adresa Uniunii Europene. Ceea ce este total fals. Într-adevăr, interesul americanilor este unul geopolitic, dar se vizează ca, prin intermediul I3M, să contrabalanseze capacitatea de proiecție a puterii în regiune de către China și Federația Rusă. Vorbim de o regiune care leagă Marea Adriatică de Marea Neagră și Marea Baltică, unde este cantonată 28% din suprafața Uniunii Europene, 22% din populația sa și aproximativ 10% din PIB-ul european. Astfel, inițiativa nu poate decât stabili Europa Centrală și de Est, prin creșterea nivelului de trai și fundamentarea valorilor euroatlantice. De asemenea, alături de americani, Germania este, la rândul său, celălalt partener strategic al I3M. În ceea ce privește NATO, proiectele de infrastructură ce se doresc a fi realizate vor putea conferi alternative eficiente de transport al trupelor aliate pe ruta Nord-Sud, în cazul unui conflict armat. Ținând cont de

toate acestea, Inițiativa celor Trei Mări nu poate fi decât complementară NATO și UE, însă reușita sa nu depinde doar de sprijinul financiar, ci și de asumarea fermă a politicii externe a statelor membre. Aici, un exemplu este cel al poziționării Ungariei față de Federația Rusă, iar subiectul este foarte complex, întrucât nu face referire doar la vulnerabilitatea Budapestei pentru gazul rusesc, ci și la convergențe ideologice destul de puternice între iliberalismul maghiar și conservatorismul rus.

Care sunt beneficiile acestei înțelegeri pentru regiunea din care face parte România?

România va fi parte a două proiecte strategice, proiecte ce nu sunt noi, dar care, puse în practică, îi vor oferi o poziție extrem de importantă. Vorbim, în primul rând, de traseul pan-european Via Carpatia și, respectiv, calea ferată Rail2Sea. Ambele leagă portul Constanța de portul Gdansk, implicit Marea Neagră de Marea Baltică, creând un culoar de transport al mărfurilor care va revitaliza economic întreaga regiune. Nu în ultimul rând, I3M presupune crearea unui gazoduct care să lege Croația și Polonia, creând premisele unor noi alternative de aprovizionare cu gaz natural pentru țările din Europa Centrală și de Est. Ținând cont de impactul proiectului, deși nu sunt țări membre ale UE, atât Ucraina cât și Serbia au dat semne că ar dori să se alăture Inițiativei.

Mike Pompeo a declarat că sprijinul financiar din partea SUA are ca scop contracararea tehnologiei chineze din zonă. Care este influența acestei tehnologii în zona cuprinsă între Marea Neagră, Baltică și Adriatică?

Este vorba cu precădere de tehnologia 5G, un subiect din ce în ce mai dezbătut în ultima perioadă. Este clar că Republica Populară Chineză, prin Huawei și ZTE, are capacitatea de a dezvolta rețele 5G, însă există temerea că Beijingul va folosi această tehnologie în scopul de a spiona NATO. Evident, prezența Huawei 5G în Europa ar oferi monopol Chinei și, totodată, un imens avans strategic în competiția dintre ea și Vest pentru dezvoltarea tehnologiei 6G. Este, de altfel, pentru prima dată când principalii jucători într-un domeniu strategic de o asemenea sensibilitate nu sunt din Occident, Japonia sau Coreea de Sud, ci vin din China, un stat autoritar, aflat într-un război economic deschis cu SUA și unul latent cu Uniunea Europeană. Pe acest fond, liderii ai statelor I3M, precum ministrul estonian al sectorului IT sau ministrul Afacerilor Interne al Poloniei (în urma unui scandal de spionaj, în urma căruia un angajat al Huawei a fost arestat de către autoritățile de la Varșovia, în 2019), au cerut un răspuns comun al UE și NATO privind practicile companiei chineze. În momentul de față, este greu de spus că am putea asista la o poziție comună a NATO și UE în această chestiune, Spania și Suedia, spre exemplu, alegând să dezvolte infrastructura 5G împreună cu Republica

Populară Chineză. Să nu uităm că și alte companii europene au fost acuzate de spionaj, așa cum este cazul Erikson. Ținând cont de toate acestea, putem înțelege de ce SUA privesc I3M din perspectiva balansării Chinei în Europa.

În legătură cu dependența de gazele rusești a statelor din Uniunea Europeană și în special cele din I3M, există o alternativă pentru această dependență?

Una dintre alternative constă în importul de gaz lichefiat din SUA, iar gazoductul croato-polonez poate fi folosit în acest sens. Procesul rămâne, încă, unul complex. Să nu uităm că sunt noi rezerve de gaz natural identificate în Marea Mediterană, în largul coastelor cipriote și israeliene. Acesta este și unul dintre motivele pentru care Federația Rusă își mărește prezența militară în Siria, chiar dacă conflictul este aproape încheiat. Pe termen mediu și lung, Iranul, care deține locul al doilea la nivel mondial în ceea ce privește rezervele de gaze naturale, va putea deveni o soluție pentru Europa. La începutul anilor 2000, proiectul Nabuco era privit ca o alternativă privind gazul rusesc, însă impunerea embargoului economic regimului de la Teheran, ca urmare a programului său nuclear, a înghețat acest proiect. În final, rezervele din Marea Caspică sunt o altă soluție pragmatică, iar aici trebuie să salutăm faptul că România a terminat, în noiembrie 2020, faza întâi a gazoductului BRUA. Din totalul celor 480 milioane euro cheltuite de către țara noastră, 180 milioane de euro au reprezentat fonduri europene oferite sub forma de grant.

Ce puteți spune despre proiectele din cadrul Inițiativei, precum Rail 2 Sea și Via Carpathia? În ce măsură sunt ele realizabile? Este România capabilă să îndeplinească așteptările SUA?

Așa cum am mai spus, ținând cont de multitudinea statelor implicate, succesul I3M nu depinde doar de România. Sunt convins însă că țara noastră are potențialul politic și economic să fructifice această oportunitate. Vorbim totuși de un proiect despre care s-a discutat cu două decenii în urmă, dar acum avem cu adevărat șansa de a-l pune în practică. Doar dacă analizăm acest subiect ne dăm seama cât de important este parteneriatul strategic cu SUA. Sigur, relația aceasta bilaterală atrage numeroase nemulțumiri din partea altor actori statali care încearcă, prin propagandă și dezinformare, să o destabilizeze. Este un motiv esențial pentru care societatea civilă din România trebuie să rămână vigilentă în fața acestor tipuri de acțiuni. Inclusiv autostrada Constanța-Gdansk a fost ținta propagandei ruse, care a lansat, printre altele, narativul conform căruia americanii se fac vinovați că această rută nu va trece prin județele Moldovei. Sigur, Moldova rămâne cea mai puțin dezvoltată regiune istorică a României, dar depinde de noi să construim un proiect de țară care să răspundă tuturor nevoilor. ●

Daniela Zaharia:

„După părerea mea, Uniunea Europeană trebuie să devină o federație”

Interviu realizat de ANDREEA MÎȚĂ

În ansamblu, care este situația tehnologiei 5G implementată prin investiții chineze?

În legătură cu tehnologiile 5G și sistemele Huawei, lucrurile trebuie înțelese diferit. Există câteva aspecte pe care nu numai americanii, ci și o serie de corpuri academice sau de consultanță economică internaționale le pun în discuție – faptul că noi trebuie să înțelegem ce înseamnă din punctul de vedere al Chinei tehnologiile 5G și care este locul Huawei într-o arhitectură mai amplă, care se folosește de 5G ca de un element strategic. Un element strategic în politica internațională a președintelui Xi Jinping este și faimosul Road and Belt, care a început prin a fi definit într-un mod care a evocat o viziune oarecum romantică a Drumului Mătășii, legându-se de istoria culturală comună pe continentul eurasiatic. Acesta a luat însă o turnură importantă, pentru că în 2017, la forumul Road and Belt, președintele Xi Jinping a spus foarte clar că Road and Belt devine mai degrabă un drum cibernetic. De fapt, această nouă etapă din Road and Belt este globală și integrează și America Latină și Africa de Sud. Prin urmare, suntem în fața unei viziuni de strategie internațională și va trebui să ne întrebăm dacă aceasta este strict comercială sau are și alte dimensiuni. Pe de altă parte, tehnologia 5G se află deja în centrul noii politici interne chineze, care este subsumată unor concepte precum cel de Chinese Dream, formulată de președintele Xi Jinping într-o împrejurare foarte semnificativă – în timp ce vizita Muzeul Național de Istorie a Chinei. Visul acesta chinezesc include idei legate de accesul la tehnologie, dar și de stabilitatea

Dr. Daniela Zaharia este lector universitar la Facultatea de Istorie a Universității din București. Susține cursuri din domeniul istoriei antice a Asiei și Orientului.

socială. Pe 5G se bazează o serie de tehnologii pe care partidul le numește „tehnologii de stabilitate socială”, pe care le exportă. Avem cazuri în lume de țări care și-au modificat sistemele de supraveghere polițienească, pe baza acestor tehnologii. Ecuadorul este primul experiment care s-a petrecut înainte de 2016 și este ilustrativ pentru un întreg modus operandi. Pe de o parte, China exportă o tehnologie, care în cazul de față constă și în aparatură. Sunt peste 4300 de camere video și în aplicații: recunoaștere facială și date antropometrice. De asemenea, exportă și specialiști, pentru că tot acest sistem, în Ecuador, este parțial operat cu tehnicieni chinezi. În plus, oferă sprijin financiar, prin împrumuturi de stat, astfel încât statul respectiv să împrumute bani din China pentru a plăti servicii chineze. Președintele Xi Jinping spunea clar că dorește să exporte acest sistem și în Orientul Apropiat. Este dovedit că aceste tehnologii includ și „back-doors”, redirectionare și confiscare de date. În 2018, Le Monde a raportat că din sediul Uniunii Africane de la Addis Ababa, construit și dotat de chinezi, au fost extrase date, expediate apoi spre Shanghai.

Care este scopul acestor extrageri?

Astfel de date au foarte multe utilizări. 5G-ul este esențial într-o strategie de afirmare mondială a puterii chineze, cu niște aspecte care includ tehnocratoritarism. În China, 5G-ul este folosit pentru un sistem de supraveghere a populației. Se dau chiar bonusuri pentru comportamente sociale, cazul cel mai interesant este cel al aplicației oficiale dezvoltate de Departamentul de Propagandă a Partidului Comunist Chinez, numit „Studiind Marea Națiune”. A fost lansat în 2019 și este o aplicație în sistem 5G, prin care un corpus de idei aparținând în principal președintelui Xi Jinping sunt distribuite către utilizatori (aproximativ 100 de milioane). Este obligatoriu de utilizat pentru membrii de partid și salariații sistemului birocratic chinez, care trebuie să citească, să fie activi în aplicație și să comenteze pozitiv, arătând un comportament favorabil ideilor discutate. Drept compensație, se primesc bonusuri precum bilete de avion sau chiar avansarea în carieră și burse pentru copii.

Care sunt dezvoltările posibile?

Anul trecut, președintele Xi Jinping a spus că Republica Populară Chineză trebuie să se orienteze spre computer clouding și smart cities, ambele sunt posibile datorită tehnologiei 5G. Acestea intră în viața cotidiană și pe de o parte susțin tehnocratoritarismul, pe de altă parte includ tot soiul de back-doors și high-jacks care sunt foarte periculoase. În plus, în interiorul Chinei, 5G-ul este o tehnologie care se află chiar în inima noului concept chinez de tehnocratoritarism. Dincolo de reacțiile care uneori pot crea confuzie, există niște motive deosebit de serioase de îngrijorare. În Olanda de exemplu, a avut loc o competiție pentru avansarea sistemelor de tehnologie 5G, la care Huawei s-a prezentat cu un preț de dumping extraordinar. A oferit cu 60% prețuri mai mici decât orice companie non-chineză. Olandezii au preferat totuși să selecteze numai câteva elemente de tehnologie de la Huawei, cele care erau mai puțin capabile să permită aceste forme de comportament suspect. Restul elementelor tehnologice le-au selecționat mai scump, din partea altor companii. Una dintre acestea este Ericsson, companie suedeză talonată la tot pasul de Huawei, de unde și decizia suedeză de a respinge utilizarea tehnologiilor acestei companii. Dincolo de competiția comercială, avem o competiție de influență globală care include foarte multe mize de securitate. Cred că 5G-ul este esențial să fie dezvoltat, dar prin tehnologii care să nu aibă astfel de sensibilități. Într-o alianță militară, în mod cert, nu pot unii membri să asume o tehnologie care îi vulnerabilizează strategic și alții să fie într-un sistem invulnerabil. Partenerii europeni ar trebui să nu privilegieze atât de mult prețul. Sunt aspecte mult mai importante.

Cred că 5G-ul este esențial să fie dezvoltat, dar prin tehnologii care să nu aibă astfel de sensibilități. Într-o alianță militară, în mod cert, nu pot unii membri să asume o tehnologie care îi vulnerabilizează strategic și alții să fie într-un sistem invulnerabil. Partenerii europeni ar trebui să nu privilegieze atât de mult prețul. Sunt aspecte mult mai importante.

De ce continuă partenerii europeni colaborarea, având în vedere riscurile la care se supun?

Pe de o parte, nu poți să izolezi China, nu este cel mai inteligent lucru, pentru că își va găsi până la urmă un teren de dezvoltare și ajungi într-un sistem de ostilitate deschisă. Dovada acestui fapt este tratatul comercial încheiat recent de China cu toată Asia de Sud-Est, Coreea de Sud, Noua Zeelandă, Australia. S-a ajuns la acest tratat de schimburi comerciale fără Statele Unite, pentru că administrația Trump a ales o confruntare directă cu Republica Populară Chineză, înlocuind în felul acesta strategia pusă la punct de administrația precedentă, care încerca să țină sub control zona Pacificului printr-un arbitraj american. Din fericire pentru noi, India nu intră în acest tratat, dar semnatarii îi țin ușa deschisă. Acum, o treime din populația și din economia lumii este parte a acestui tratat susținut de China.

De ce ar fi atât de periculoasă intrarea Indiei în Pactul Regional Economic Comprehensiv (PREC)?

Pentru că jumătate din lume ar fi într-un sistem comercial care depinde de Republica Populară Chineză. O altă strategie a Republicii Populare Chineze, care nu vine de la Xi Jinping neapărat, ci fusese instalată și de la Hu Jintao, este cea de control al normativelor globale. Ce se vede în corelație directă cu 5G este faptul că RPC încearcă să-și instaleze oameni în toate board-urile importante care-și stabilesc standarde tehnologice la nivel internațional. În acest moment, directorul general al Uniunii Internaționale pentru Telecomunicații (UIT) este chinez. De asemenea, din sistemul lărgit al Națiunilor Unite, peste zece comitete care stabilesc standarde tehnologice, comerciale, de utilizare, cooperare tehnologică sunt conduse de chinezi. Tehnica este simplă: dacă-ți plasezi oamenii în comitete internaționale care stabilesc standarde, aliniezi lumea la standardele tale și ești mult mai pregătit să trimiți la export tehnologie, în loc să te străduiești să atingi standardele stabilite de alții. Cândva americanii stabileau aceste standarde. Pe de altă parte, acestea sunt niște tehnici care vin pe fondul schimbării de filosofie politică, vizibile în noul discurs al președintelui Xi Jinping. El a modificat conceptele, inspirația lui este venită din altă zonă. Cu toate acestea, rămâne un marxist-leninist care vede în condiționarea economică principalul motor de condiționare a societății. În alte privințe, precum gândirea metodelor de control, are altă sursă de inspirație. Îl vedem citând frecvent din Confucius, are o carte în care ne învață cum să îi citim pe Confucius și alți clasici chinezi, dar din când în când îi scapă și niște citate care vin din cu-

totul altă parte, de la Han Feizi, din legism. În sinea lui, legismul este o doctrină a puterii absolute, care se obține prin control, prin crearea iluziei puterii și a controlului, stabilind standarde pentru alții. De asta avem o problemă legată de cât de mare este partea aceea a lumii care ajunge să fie aliniată aproape total la standarde dezvoltate în China. În acest moment sunt în jur de 50 de proiecte de tehnologie 5G în care China este implicată, în 34 de țări. Să nu uităm că avem un sistem de guvernare globală care încă este bazat pe o combinație hibridă între deciziile Consiliului de Securitate, care este cu acces limitat, și deciziile democratice, care înseamnă „o țară un – un vot”, în Adunarea Generală a Națiunilor Unite. Așadar, contează foarte mult câte națiuni conectezi cu interesul tău național, pentru că asta dă numărul de voturi la nivel global. China a pus încă din epoca președintelui Hu Jintao la îndoială sistemul de guvernare globală. Acesta a adus în discuție sistemul de „lume armonioasă”, bazat pe niște concepte confucianiste care de fapt nu au nicio legătură cu democrația. De altfel, „lumea armonioasă” ar fi trebuit să înlocuiască pacea democratică, esența sistemului global din ziua de azi.

Ce presupune o „lume armonioasă” în concepția chineză?

Un sistem patriarhal, în care ai un tutore care protejează și o sumă de pretendenți care sunt datori cu obediența, în schimbul protecției. Prin urmare, suntem într-o etapă în care chiar și sistemul de guvernare este pus în discuție, iar când acest lucru vine din partea unei țări cu o populație uriașă din punct de vedere numeric, cu avantaje tehnologice, financiare, economice, dar care în același timp este orientată spre tehn-naționalism și tehn-autoritarism, evident că te îngrijorezi. Reabilitatea socială, în concepție chineză, este controlarea și reprimarea opoziției.

Care este poziția Uniunii Europene cu privire la acest sistem?

În Uniunea Europeană acest sistem nu a fost propus oficial, dar să nu uităm că, atunci când avem dificultăți și suntem într-o stare de instabilitate din punct de vedere al securității, când avem atacuri teroriste, probleme legate de emigrarea legală sau ilegală, se pune problema utilizării tehnologiilor pentru a limita astfel de pericole pentru societate. Unde se oprește limitarea activităților nocive și de unde începe controlul populației? Sunt două întrebări fundamentale, iar ținând cont de tehnologia chineză cele două aspecte nu pot fi delimitate neapărat. Pericolul căruia îi cad pradă foarte des europenii este legat de prețuri. O companie

chineză obișnuită primește de la statul chinez în jur de 22% din fondurile necesare pentru dezvoltare tehnologică. Huawei, care are niște conexiuni speciale cu partidul, cu siguranță primește mai mult. Companiile chineze au o capacitate de dezvoltare mult mai amplă decât cele occidentale. Anul trecut, în iulie, guvernul chinez a eliberat trei licențe pentru sistemele de telecomunicații 5G. Scopul era ca, până în 2020, ele să demareze funcționarea acelor sisteme. Au fost gata în noiembrie 2019.

Cum au putut să demareze atât de repede funcționarea acelor sisteme?

Dincolo de ceea ce primesc de la stat, în termeni de subvenție pentru cercetare și dezvoltare tehnologică, cheltuielile pentru obținerea licențelor sunt aproape gratuite. În același timp, o companie occidentală plătește undeva între două miliarde și jumătate și trei miliarde de dolari pentru a obține o frecvență. Din start, este o competiție care defavorizează companiile occidentale. Din fericire, patentele pentru tehnologia 5G sunt americane, iar statul se străduiește să le țină în acest fel. Nu este un lucru sănătos ca un jucător atât de puternic, precum China, să aibă toate cărțile în mână. Un adevărat echilibru internațional se realizează atunci când fiecare jucător are niște atuuri și se pot face asocieri și schimburi reciproc avantajoase.

Revenind la zona europeană, ar fi dispusă UE să riște a se lăsa pradă spionajului chinez, pentru a stopa eventuale atacuri sau imigrări ilegale?

Orice tehnologie 5G instalată de companii chineze s-a dovedit că include astfel de uși secrete care permit descărcarea ilicită de date. Orice sistem de supraveghere are riscurile sale, un potențial de abuz există întotdeauna. De aceea ai o putere democratică civilă, care îl controlează. Într-un sistem autoritar politic nu există așa ceva. Statele europene nu sunt prea dispuse să și-l asume, altele au acceptat parțial. Să nu uităm că unele state europene sunt destul de vulnerabile în fața organismelor de spionaj. Francezii sunt în ultimii ani frecvent în centrul atenției, au tot fost prinși niște specialiști din sistemele de informații de la nivel înalt, ca lucrând pentru ruși sau pentru chinezi.

În ciuda avertismentelor venite din partea serviciilor de securitate, precum CIA sau BND, state europene importante, precum Germania și Franța, au decis să nu interzică rețelele 5G produse de Huawei. Cum se explică acest lucru ?

Sunt metode și metode. Poți să nu fii foarte vocal și să nu proclami anumite politici legate de o companie sau alta, dar să-ți asumi că limitezi riscurile prin decizii punctuale. În felul acesta nu menții o atmosferă de ostilitate, dar încerci să controlezi situația. Dacă va funcționa sau nu, rămâne de văzut.

Cum poate fi afectată relația dintre SUA și UE din cauza acestor diferențe?

Statele europene riscă foarte mult prin faptul că nu accelerează procesul de integrare europeană. După încheierea Razboiului Rece a existat pentru un moment ideea că, într-o lume pluripolarizată, am intra într-un sistem kantian al relațiilor armonioase în care națiunile cooperează. Nu e așa, suntem într-un sistem competitiv. Europa, dacă vrea să fie un competitor și nu o victimă a acestei competiții, trebuie să accelereze integrarea europeană. După părerea mea, trebuie să devină o federație. Europeanii au nevoie de o relație foarte echilibrată cu SUA și Canada. Dezavantajul Chinei este incapacitatea de a înțelege un sistem occidental, pentru ca un geniu tehnic să evolueze are nevoie și de libertate, nu doar de resurse materiale. ●

Statele europene riscă foarte mult prin faptul că nu accelerează procesul de integrare europeană. După încheierea Razboiului Rece a existat pentru un moment ideea că, într-o lume pluripolarizată, am intra într-un sistem kantian al relațiilor armonioase în care națiunile cooperează. Nu e așa, suntem într-un sistem competitiv. Europa, dacă vrea să fie un competitor și nu o victimă a acestei competiții, trebuie să accelereze integrarea europeană.

Nevoia de minciună

Recursul necritic la autoritate
și credința în miracol
favorizează manipularea

Este alarmant modul în care dinamica publicului se transformă. Condiționările demografice au fost înlocuite de cele psihografice. Mai exact, un conținut media poate coagula în jurul său categorii diferite de oameni, atât timp cât acest conținut este manipulat în funcție de caracteristicile psihologice ale grupului. **(Corina Taraș-Lungu)**

Elena Calistru:

„Tot ce ține de cultura generală, de educația clasică, este foarte important în această discuție”

Interviu realizat de COSMINA GHERGHE

Care este profilul distribuitorilor de fake news în România?

Depinde foarte mult și de ce informație falsă vorbim. Îi avem pe cei care distribuie informații false de tipul conspirațiilor. Acum, în timpul pandemiei, cred că îi putem vedea mai mult ca niciodată. Acolo vorbim în mod evident de un profil, în mod uimitor, care nu este neapărat orientat doar către o vârstă înaintată. Acesta este un clișeu pe care noi îl auzim adesea. Cele mai vulnerabile două categorii din zona aceasta sunt, într-adevăr, cei mai în vârstă, care folosesc pentru prima dată internetul și care sunt cumva obișnuiți să creadă pentru că ai cuvântul scris, dar și tinerii care se află la începuturi pe rețelele de socializare sau pe internet și încă nu au format aparatul critic pentru a distinge între o informație falsă și una adevărată. Apoi când vine vorba despre informații false din zona aceasta puse de decidenți, acolo vorbim și despre un alt fel de categorie. În mod evident apare ceea ce numim în general predispoziție cognitivă, în literatura de specialitate, însemnând că încercăm să dăm, să distribuim informații care ne confirmă ceva ce noi deja credeam și care sunt în acord cu niște convingeri, cu niște simpatii pe care noi le avem. Și acolo aș putea spune că deja nu mai este un profil atât de bine delimitat.

Au ei un public țintă? Sau victima poate fi oricine?

Cred că victima poate fi oricine. Noi, de exemplu, când facem training-uri în zona aceasta arătăm cum, inclusiv cei care ne considerăm educați, atenți, pot cădea în această capcană. Un exemplu pe care îl dau foarte des este acela legat de vârsta unui câine.

Elena Calistru este fondator și președinte al Funky Citizens, organizație non-guvernamentală din România.

Majoritatea dintre noi credem că un an al unui câine înseamnă în ani omenеști șapte ani. Acesta este o informație falsă care pur și simplu a circulat din vorbă în vorbă. Știința ne spune că nu este chiar așa. Din nou, poate părea un exemplu minor, însă este unul important și interesant. Ne arată cum avem nevoie noi toți de confirmări și cum, de foarte multe ori, preluăm informații foarte repede, pe nemestecate. Ele par foarte verosimile. Dar, din nou, victime putem cădea mulți dintre noi și în momente în care nu ne așteptăm. Mai contează și starea în care ne aflăm sau contextul. Există acest recurs la autoritate care ne poate face vulnerabili la o informație. Este mult mai ușor să aflăm, să credem lucruri care vin de la oameni pe care îi admirăm, de la experți, sau pur și simplu se poate întâmpla în momente în care suntem foarte supărați și avem nevoie de un miracol, de un tratament minune și așa mai departe.

O știre falsă urmează o structură anume? Este ea construită după un template?

Sunt mai multe rețete, așa putea spune, în privința aceasta. Există mai multe studii, inclusiv o împărțire interesantă făcută de Consiliul Europei și diverse alte clasificări care fac distincția între diverse tipuri de ceea ce numim noi „știri false”. Acolo, în aceeași categorie pot intra, spre exemplu, manipulări rău intenționate, care prezintă doar o parte de adevăr. Vorbim despre fals prin omisiune. Există altele în care partea falsă este construită fie prin scoaterea din context, fie prin, uneori, modificare audio, video – celebrele deepfakes. Aș putea zice că, pentru a trage o concluzie, vorbim despre mai multe rețete și mai multe subcategorii. Dar care, în general, se duc înspre aceeași zonă și anume manipularea conținutului astfel încât, cu intenție, să distorsioneze imaginea și percepția pe care cititorul sau privitorul o are despre respectiva informație. Și acest lucru este foarte important, adică partea aceasta de intenție este foarte importantă în a defini o știre falsă. Și noi putem să spunem din greșeală niște informații false, cu toate acestea ele nu sunt știri false. Pentru că intenția nu a fost de a dezinforma.

Considerați că educația civică ar fi o soluție pentru a ne apăra de știrile false? Dacă da, cum ar putea fi ea implementată?

Educația civică, chiar și educația de mai multe feluri, educație media, metode de a avea o gândire critică. În opinia mea, nu sunt suficiente. Sunt foarte importante, dar nu suficiente. Degeaba echipezi un tânăr cu instrumentele pentru a se uita cu atenție la care sunt legile

importante, care sunt informațiile importante, să-și pună întrebările „cine?”, „ce?”, „de ce?”. Degeaba îl învăț eu cum anume să descoască și să deconstruiască un argument ca să vadă dacă este adevărat sau fals, dacă respectivul tânăr nu are, de exemplu, un bagaj de cunoștințe din domeniul istoric, nu am referențiarul pe care să-l aduc la masă. De asemenea, degeaba explic eu unui tânăr și fac cu el educație pentru a identifica dezinformările legate de vaccini dacă acel tânăr nu are niște elemente minimale de educație științifică. Tot ce ține de cultura generală, de educația clasică, este foarte important în această discuție. Altfel, construiești ceva pe nisipuri mișcătoare. Însă, revenind la întrebarea referitoare la educația civică, ea este un pilon important pentru că e, în general, educația pentru cetățean, cumva ea ar trebui să înglobeze inclusiv bucata aceea de educație media clasică și cea digitală. Ar trebui să includă și educația juridică și multe alte activități, aptitudini și cunoștințe pe care un tânăr le-ar putea folosi pentru a naviga în lumea în care se trezește. O mare problemă pe care o avem în România este aceea că la noi educația civică se face doar în gimnaziu. Nu mai discutăm despre calitatea ei în școli. În schimb, nu avem un modul de educație civică, în condițiile în care tinerii ar avea nevoie de astfel de informații. De exemplu, la 18 ani, când vor vota pentru prima oară sau când își vor căuta poate primul job. Poate vor ajunge să fie expuși unui șir de informații pentru a face o alegere. Faptul că educația civică lipsește, în opinia mea, este o mare problemă și cred că tot mai multe eforturi în direcția asta ar trebui făcute la nivel instituțional, cât și extrașcolar.

Ce este fact-checking-ul? În ce constă procesul concret de verificare a informațiilor?

Fact-checking-ul ca instrument este folosit de multă vreme de către jurnaliști. Presupune în mod evident verificarea informațiilor pe care le amplasează într-un articol sau o investigație. Aici intră și celebra tehnică a celor minim trei surse și așa mai departe. Dar, în ultimii ani, fact-checking-ul a născut o nouă specie care e undeva la intersecția între jurnalism și watchdog – așa numitul fact-checking politic. Printre primii inițiatori sau printre primele platforme din zona aceasta au fost cei de la PolitiFact, din Statele Unite. Washington Post are o divizie specială pentru asta, care constă într-un Pinocchio sau mai mulți pe care-i primesc politicieni în funcție de adevărurile sau neadevărurile pe care le spun. De atunci platformele s-au înmulțit. Practic, vorbim despre folosirea instrumentelor din jurnalism, dar și din zona aceasta de monitorizare, uneori

chiar academică, verificarea de date, de informații complexe, pentru a diseca o declarație a unui politician. De principiu, fact-checking-ul politic nu se uită doar la politicieni dintr-un motiv foarte simplu. Vă spuneam că este undeva la intersecția între watchdog și jurnalism. Ei bine, acolo încearcă de fapt să expună și să tragă la răspundere respectivul decident în fața cetățeanului, care îl poate vota sau nu a doua oară, care poate sau nu să fie mulțumit de o activitate de interes public. În ultimii ani fact-checking-ul s-a mai extins, de exemplu, la partea aceasta de verificare a diverselor teorii ale conspirației care apar pe Internet sau verificarea acurateții informațiilor pe care chiar media le prezintă. Noi, factual.ro, ca și alte platforme, de pe la începuturi ne orientăm în general pe partea asta de fact-checking politic.

Care sunt inițiativele ONG-urilor cu privire la combaterea fenomenului?

Să știți că sunt nenumărate inițiative din zona asta. Mi se pare că se mișcă destul de bine pe partea aceasta. De exemplu, Centrul Pentru Jurnalism Independent are un proiect pilot în 100 de școli în parteneriat cu Ministerul Educației pentru a forma profesori în zona aceasta de educație media. De asemenea, în zona de educație juridică există nenumărate inițiative, fie cea de la EDUIURIS, a judecătorului Cristi Danileț, fie cei de la Forumul Judecătorilor care au început să facă filme și animații pe zona aceasta. Există în zona de educație, să spunem, mai pentru gândire critică inițiative absolut fantastice care deja au un istoric foarte bine împământat. Mă refer la cele din zona de dezbateri și ce face ARDOR, Asociația Română de Dezbateri, Oratorie și Retorică. Ei fac competiții de dezbateri și lucrează în foarte multe școli din România, construite fix pe zona aceasta de argumentație, de gândire logică, de interacțiune și implicare civică până la urmă.

Cum a luat naștere proiectul factual.ro și cum luptă acesta pentru o informare corectă?

Factual.ro a fost lansat în 2014, cu multă vreme înainte să devină foarte popular acest concept de fact-checking. E un produs pe care noi îl numim într-o oarecare măsură protecția consumatorului de politică. Și, cumva, de la acest gând a pornit – că pentru a responsabiliza decidenții și pentru a curăța puțin spațiul public este nevoie de genul acesta de fact-checking, care să se uite la declarațiile politicienilor. Pentru că aveam resurse limitate la momentul respectiv, am spus okay, putem să monitorizăm o parte din decidenți, de obicei cei cu funcțiile cele mai

înalte la momentul respectiv. Una este să-i spun eu unui cetățean: du-te și ia-ți un împrumut de la bancă și cumpără-ți o casă pentru că eu cred că va crește economia. Poate mă crede, poate nu mă crede. Și cu totul asta este să audă același tip de informație, de exemplu, din partea unui Ministru de Finanțe. Evident că dacă acea informație este falsă și este spusă din partea autorității și poate mai este și distribuită prin media, are un potențial impact absolut uriaș. Mulți oameni se vor duce să-și ia un credit să-și cumpere case și poate anul următor vine recesiunea. Lucrurile acestea sunt din punctul nostru de vedere prioritare. Ne uităm la ce spune decidentul politic și să încercăm, pe zona aceea, să verificăm informația. Cam asta ne propunem. Să fim ceea ce este protecția consumatorului de produse normale pentru consumatorul de politică, fie el ca simplu privitor, fie ca votant.

Aveți multe proiecte de combatere a apatiei civice. Dat fiind faptul că spiritul critic se educă încă din copilărie, vă gândiți la un proiect dedicat elevilor?

Noi lucrăm destul de mult și în zona de școli. Chiar avem o platformă, educatiecivica.ro, unde avem un toolkit pentru zona aceasta de implicare civică. Însă, într-adevăr, merge mai degrabă de la gimnaziu în sus. Am făcut varianta Constituției pentru tineri și s-a bucurat de un succes destul de mare. Însă vă mărturisesc că proiectele din zona aceasta pentru copii sunt foarte complicate. Acolo îmi este teamă că doar un ONG nu poate să ajungă cum ar trebui la acești tineri. Efortul trebuie să fie cumva unul conjugat în care să avem partea aceasta de pedagogie. Am lucrat cu profesori de civică pentru a dezvolta toolkit-ul pentru gimnaziu și liceu. Însă este mult mai complex și, să zicem, important să luăm elementele acestea în calcul pentru o vârstă atât de fragedă în care contează mult și felul în care livrezi informația și felul în care o pui într-un context mai larg. Așadar, noi încercăm să scădem vârsta gradual și să nu ne aruncăm mai mult decât putem duce momentan.

Cum se pot implica cei care doresc acest lucru în proiectele Funky Cizitens?

În principiu, să ne scrie un email. Depinde de vârstă, de disponibilitate și de moment. Din păcate, perioada aceasta ne-a forțat să ne regândim activitățile pentru online. Noi am avut și avem în continuare stagii de practică, intern ship-uri, dar și acțiuni de voluntariat și de implicare punctuală în anumite proiecte. Cred că varianta cea mai simplă este să ne contacteze, desigur. ●

Marian Voicu:

„Asta ne-a spus și Jung, că, odată cu dispariția miturilor, oamenii vor încerca să le înlocuiască cu altceva”

Interviu realizat de CORINA TARAȘ-LUNGU

Marian Voicu lucrează de peste 20 de ani în televiziune și radio, ca moderator și producător. În 2018 a publicat la Editura Humanitas volumul „Matrioșka mincinoșilor: Fake news, manipulare, populism”.

Ați scris o carte despre fake news și manipulare, trecând prin toată istoria fenomenului și până în contemporaneitate. Cu ce ați vrea să rămână cititorul dvs. după lectura acestei cărți, referitor la această temă?

Esența este că deși știrile fake par minore, niște glume nevinovate, situația este mult mai gravă, mai profundă, ele ne pot schimba viața noastră, a tuturor. Ele pot submina democrația, pot fragiliza o societate, pot produce radicalizare și dezbinare.

Când vorbim despre fake news, vorbim, de fapt, despre un termen-umbrelă, care acoperă o varietate de informații false sau echivoce.

Eu am încercat să fac distincția care nu operează în limba română, între false news și fake news, între misinformation și disinformation. Dacă false news înseamnă o știre care este produsă din neglijență, din grabă pentru că jurnaliștii nu mai au timp să verifice sursele sau cu bună știință pentru a crește tirajul sau traficul, în cazul fake news lucrurile sunt premeditate, atent construite, atent propagate și amplificate. În spatele lor există întotdeauna o mare narațiune – o poveste, un buget, obiective stabilite clar și o ideologie.

Cum este fabricat un fals și care sunt mecanismele lui de propagare?

Cei care îl produc cunosc foarte bine profilul civilizațional și cel psihometric al persoanei, deci atât ethosul unui popor, cât și profilul unui individ, când

ne referim la adresarea țintită pe rețelele sociale. Cu alte cuvinte, cel care produce o mare narațiune știe unde să pună cazmaua. De obicei în falia unei societăți, acolo unde poate produce dezbinare, știe exact care sunt subiectele de tensiune, de dezbateri publice profunde, acele subiecte care pot genera crize sociale. Nu vor exista știri fake despre subiecte banale. Chiar și cele care sunt amuzante și aparent stupide servesc o narațiune și au un public. De obicei, cele care sunt stupide vor fi repostate pe rețelele sociale pentru că sunt amuzante. Dar se vor găsi oameni care să le creadă și pe acestea. În rest, subiectele mari, cum sunt cele privind dictatura medicală, statul paralel, medicii asasini, sunt subiecte cu profund impact în societatea românească. Cei care le produc, le propagă și le amplifică sunt, în general, foarte conștienți de efectul acestor mari narațiuni.

Putem observa un amestec între credibilitate și comercial aproape oriunde. Cum a schimbat dezinformarea arhitectura publicului și a comunicării jurnalistului cu publicul?

Eu mă tem că suntem la începutul unei crize a jurnalismului tradițional. Știrile false și apariția presei alternative – o sintagmă care a făcut carieră în Statele Unite acum zeci de ani – vor face ca presa tradițională să devină încet, încet irelevantă. Știm deja că majoritatea românilor se informează de pe rețelele sociale, în Occident procentul este mult mai mare. În România consumul de televiziune offline este în continuă creștere, la fel și în Estul îndepărtat. Cu toate acestea, cei care se informează singuri de pe rețelele sociale, arată că obiceiurile de consum se schimbă rapid și în România. Cele care generează foarte mult conținut fals sunt tocmai rețelele sociale, unde, în plus față de presa tradițională, fake news și dezinformarea sunt ambalate într-un discurs instigator la ură. Facebook-ul, în special, este alimentat cu foarte multă ură, ceea ce produce un radicalism profund. Nimeni nu are nevoie de informații oficiale, neîncrederea în autorități face ca presa tradițională să aibă din ce în ce mai puțină trecere la public. În România oricum avem înrădăcinată suspiciunea față de autorități, asta și ca urmare a perioadei comuniste, respectiv a experienței dezastruoase din anii 1990, când presa era arondată autorităților și dezinformarea era propagată cu ajutorul ei. Deci neîncrederea în autorități este în parte legitimă. Problema este că orice mesaj vine astăzi de la autorități este întâmpinat cu ostilitate, cum e, de exemplu, campania provaccinare. Astfel încât consumatorul de presă, chiar și cel rezonabil, care încearcă să afle informația veritabilă, va ajunge să consulte surse alternative.

Se poate remedia situația?

Din păcate, nu s-au inventat remedii miraculoase. Demontarea știrilor false, debunking-ul, este o soluție care nu dă roade. Asta facem și noi la Veridica.ro. Constatăm că îți ia 5 minute să construiești o știre falsă virală, dar îți ia o zi sau o săptămână ca să o deconstruiești, implicând resurse importante. Cei care citesc știrile false nu vor fi interesați de demontarea acestora. Valul este din ce în ce mai puternic. În România, propagarea este făcută chiar de stații de televiziune cu acoperire națională, deci suntem puși în fața unei situații aberante: presa tradițională obiectivă sau bine-intenționată, să spunem, ar trebui să se ocupe de demontarea știrilor produse de cealaltă parte a presei. Ceea ce e aberant, deoarece nu mai ai timp să te ocupi de lucrurile cu adevărat importante. Important e cine face agenda publică, până la urmă?! Pentru că dacă oamenii care produc minciuni pe bandă rulantă stabilesc agenda publică, atunci avem o mare problemă. Rezolvarea nu cred că stă în sarcina presei, care nici nu are resursele necesare. Publicul este captivul unor canale de televiziune. El este foarte bine tranșat în acest moment, în România, este ghetoizat, așa cum rețelele sociale sunt ghetoizate digital. Aceste tabere nu comunică între ele, ceea ce este periculos.

Ați realizat documentarul „Breaking Fake News: Războiul de după Războiul Rece?”. Ce se poate întâmpla când tehnicile fake news deservesc o ideologie și urmăresc o anumită strategie de implementare? Cât de departe se poate ajunge?

Exemplul este chiar lângă noi, este cazul Ucrainei, unde are loc un război hibrid – informațional, cibernetic și convențional. În momentul în care vorbim, în Donbas, rușii își mobilizează din nou trupe la frontiera cu Ucraina. Nu este un conflict înghețat pentru că în fiecare zi au loc schimburi de focuri și oamenii mor săptămânal acolo, dar este un conflict cu care lumea s-a obișnuit și nu îi mai acordă atenție. Ucraina este exemplul tragic privind consecințele unui astfel de război informațional. S-a tot spus că în ziua de astăzi războiul nu se mai dă pentru teritoriu, ci pentru mințile oamenilor. Anexarea Crimeii a fost însoțită de un astfel de război informațional și de una dintre primele campanii de fake news extrem de violente. Asta s-a întâmplat și în Transnistria în 1992, când a fost invocat același pretext al salvării transnistrenilor de șovinii români de la Chișinău. Același pretext a fost folosit de Federația Rusă și în conflictul din Georgia din 2008. Țările Baltice au această frică, acolo minoritatea rusă ajunge până la 40%. De aici și mobilizarea NATO pe frontieră. Deci pericolul unui război în toată regula pe care îl precede un război informațional există. Această anticameră a unui război convențional o putem numi război

rece deocamdată, sau război politic, după definiția lui Mark Galeotti.

Vedem – cel mai mult in perioada pandemiei – o tendință de nesupunere, de banalizare a informațiilor oficiale. Obişnuit cu informații deformate, publicul va prefera direcții conspiraționiste?

Teoriile conspiraționiste au succes dintotdeauna. Asta ne-a spus și Jung, că odată cu dispariția miturilor acum un secol, oamenii vor încerca să le înlocuiască cu altceva. Și se pare că le-au înlocuit cu teoriile conspirației. Suntem înclinați înspre teoria conspirației, mai ales într-un mediu dominat de suspiciune, cum e la noi. Nu mai credem în autorități, în presa tradițională, care este vândută – „Să vină presa să-i scoatem lesa!”, „presa mincinoasă”, s-a strigat la protestele recente. Unele explicații alternative sunt aberante, cum sunt cele privind rețelele 5G care vor activa microcipurile și ne vor transforma în zombie, altele sunt extrem de vechi, dar au adepți în continuare, cum este cea privind oculita mondială, un guvern mondial care provine din protocoalele înțelepților Sionului. Deși aceste teorii au fost demontate în mai multe rânduri, tipi rezonabili vor susține mereu că există acolo un sâmbure de adevăr. Așa suntem probabil obișnuiți. Noi traversăm un moment de panică generală similar celui de la Cernobil, din 1986. Și atunci și acum încercăm să înțelegem ce se întâmplă, de ce nimeni nu reușește să găsească un remediu. Când vin oameni care oferă explicații conspiraționiste, din ce în ce mai mulți și din ce în ce mai des, ești înclinat să crezi măcar un pic din ceea ce spun.

Se vorbește pe de-o parte de era post-adevăr, plecând de la peisajul american sub Trump, pe de altă parte se vorbește despre polarizarea Brexit sau despre modelul rusesc. Credeți într-un specific național al fake news? Putem vorbi de centri ai fenomenului sau e o tendință difuză?

Putem vorbi de surse majore, cum este Federația Rusă, care are antecedentele și expertiza din timpul Imperiului Țarist și, mai ales, din timpul Uniunii Sovietice. Între timp, China a devenit o surpriză majoră în ceea ce privește generarea de fake news, dar e o sursă mai grosolană, nu are rafinamentul rușilor. China a apărut de un an de zile pe scena dezinformării, mesajul principal fiind acela că virusul nu este made in China, ci că el a fost realizat într-un laborator militar din Statele Unite și a fost exportat în China fie la jocurile sportive ale veteranilor, fie prin intermediul unor produse congelate. Dar, spun chinezii, primele cazuri au fost depistate în Europa, în Italia și Spania. Asta este narațiunea extrem de violentă a Chinei de un an de zile. Statele Unite au fost și ele puternic marcate în ultimii ani de fake news, s-au produs clivaje serioase, s-au văzut

efectele cele mai recente în asaltul Capitolului din 6 ianuarie. Nu putem să îi acuzăm integral pe ruși de ceea ce se întâmplă în Statele Unite, dar există deja bine documentată acțiunea hackerilor ruși, a fabricii de troli de la Sankt Petersburg, a serviciilor de informații atunci când vorbim de implicarea lor în momente importante din Statele Unite. Cum spuneam, cei care manipulează știu când să bage cazmaua în falia socială, ei cunosc foarte bine clientul, e ca o campanie publicitară dacă vrei, de-asta au și succes inițiativele lor. Fiecare mare narațiune poate fi declinată în narațiuni regionale, cum sunt cele comune România-Moldova, sau cele din Balcani sau din fostele state comuniste din Est. În cele din urmă, aceste narațiuni pot produce unele autohtone... acesta este marele rafinament!

Cam care ar fi narațiunile specifice României?

Una dintre temele puternic invocate chiar de PSD din 2016, de când au câștigat în noiembrie alegerile, este cea că România va deveni o colonie europeană. În alte state foste comuniste nu a avut un mare succes această temă. Apoi a apărut tema suveranismului, s-a invocat permanent interesul național. Destul de vag. E ca și cum strigi „Jos, pandemia!” sau „Jos, cutremurele!” Dar lideri importanți PSD-ALDE spuneau că nu vor să devenim o colonie. România nu a avut niciodată colonii și nu a fost niciodată o colonie, dar a fost arondată unor imperii – Austro-Ungar, Otoman. România nu a fost niciodată în relații de vasalitate cu Imperiul Rus, aici este șmecheria. Deci, de colonialism este vinovat întotdeauna Vestul, care ne folosește resursele. Românii cred că lor li se ia tot, li se ia și pământul și este vândut străinilor, în special arabilor. Au apărut nenumărate articole de presă care vor să ne demonstreze că, de când am intrat în Uniunea Europeană, trăim tot mai prost, deși statisticile arată cu totul altceva. Se spune că Ceaușescu ne-a lăsat fără datorie externă, că era mai bine „înainte” și că acum trăim mult mai prost pentru că 3 milioane de români au plecat. Prin urmare, străinii ne-au luat forța de muncă, resursele, femeile, care sunt în tot felul de stabilimente, iar noi avem mândria la pământ. Visul milenar, valabil și înainte de 1989, este acela de a fi suverani la noi acasă. La protestele antivacciniștilor, cei de pe scenă au spus că noi nu suntem urmașii lui Traian. Asta spunea și Ceaușescu, s-au făcut și filme, care au contrafăcut istoria și au susținut că romanii erau niște invadatori. Ele sunt apreciate și astăzi. Această narațiune nu a prins în alte state care au devenit membre UE în 2004 sau 2007. În România s-a greșit pe mesaje care erau folosite înainte de 1989. Miza acestei narațiuni este cultivarea euroscepticismului. Conform Eurobarometrului publicat în ianuarie 2021, suntem în vârful clasamentului la capitolul euroscepticism, ceea ce era de neimaginat, deoarece România era prin definiție poporul euro-optimist după aderare. ●

Iulian Fota:

„Sputnik nu face altceva decât să rostogolească prostiile pe care le susțin idioții noștri utili”

Interviu realizat de CORINA TARAȘ-LUNGU

Care credeți că este eficiența strategică a știrilor false? Sunt ele un mod de a interveni în politica internă sau externă a unui stat?

Eficiența lor trebuie evaluată în funcție de contextul intern, cultural, istoric al fiecărei țări vizate. Într-o societate conservatoare, tradiționalistă, slab sau prost educată, cu un nivel de cultură precar, întotdeauna impactul unor astfel de operațiuni va fi mai mare decât într-o societate cu spirit critic, cu un nivel de educație ridicat, care este obișnuită să prelucreze informațiile. Contează foarte mult respectul pentru experți și influența pe care ei o au în societate. Pentru că, dacă sunt cinstiți și au etică profesională, experții sunt un antidot foarte bun. Știrile false instrumentate sistematic, metodic și în timp dau rezultate. Știm, de exemplu, că știrile false au avut eficiență în cazul alegerilor din SUA, dar ce nu știm (poate există niște date oficiale, dar ele nu sunt publice) e care a fost impactul lor real, cât de mulți sunt cei care au fost influențați?! Deci se poate influența opinia publică prin astfel de metode, dacă ele sunt profesionist folosite. New York Times a dat acum câțiva ani publicității un filmuleț despre așa-zisele „metode active” de utilizare a dezinformării și propagandei în perioada Războiului Rece. Acolo sunt prezentați cei 7 piloni ai măsurilor active, de la primul, care înseamnă să cauți o fractură în societate, până la ultimul, care presupune acționarea în timp. E nevoie de timp

să poți influența o societate. Lucrurile astea existau și în trecut, diferența acum e de capabilități, pentru că atunci existau doar televiziuni și publicații, astăzi avem social media și Facebook.

România cum stă la acest capitol?

Noi stăm prost de tot, dar asta e și o veste bună pe de-o parte. Eu sunt câteodată amuzat de discuția asta despre fake news la noi. România are această moștenire păcătoasă de folosire în exces a minciunii. Partidul Comunist în România a avut secție specială de propagandă. Se spune chiar că dacă apărea internetul cu 10 ani mai devreme, comunismul cădea cu 10 ani mai devreme. Eu am prins perioada „mințiți poporul cu televizorul”, acea perioadă în care FSN-ul folosea la modul cel mai murdar și josnic televiziunea națională și radio-ul pentru a-și promova interesele politice folosind tot felul de minciuni. Chiar dacă suntem acum o țară organizată pe considerente democratice și capitaliste, în România se trăiește în continuare al naibii de bine din minciună, se fac o grămadă de bani. În România minciuna diluează și alterează calitatea multor procese, de la cel politic, la cele instituționale și sociale. La noi, problematica „idiotului util”, așa cum apare el în literatura de specialitate, este extrem de conturată. Păi, de ce ar veni la noi rușii să se amestece în treburile interne, să riște și să cheltuiască bani

Din punct de vedere istoric, România are un pendul anti-occidentalism care se manifestă periodic. După fiecare perioadă de comunicare strânsă cu Occidentul, a existat o perioadă de rezistență. În orice proces de modernizare, de occidentalizare, sunt oameni care pierd, care se opun, sunt „structuri rezistente la înnoire sau perpetuare”, cum spunea Keith Hitchens.

pe dezinformare, când avem atâția idioți utili care fac o treabă atât de bună, inclusiv pentru ei sau în numele lor, încât ideal e să îi lași să se manifeste. Sputnik nu face altceva decât să rostogolească prostiile pe care le susțin idioții noștri utili. Nu îi plătește nimeni, natural sunt ai noștri.

Din punct de vedere istoric, România are un pendul anti-occidentalism care se manifestă periodic. După fiecare perioadă de comunicare strânsă cu Occidentul, a existat o perioadă de rezistență. În orice proces de modernizare, de occidentalizare, sunt oameni care pierd, care se opun, sunt „structuri rezistente la înnoire sau perpetuare”, cum spunea Keith Hitchens. Asta s-a întâmplat după aducerea lui Carol I pe tron, când pe la 1880 s-a văzut reculul, așa s-a întâmplat și în anii 1930, când legionarismul a fost o reacție și anti-bolșevică, dar a debutat ca o mișcare anti-occidentală, la fel în anii 1980, Ceaușescu dezvoltă o abordare neo-legionaristă, îl recuperează pe Antonescu ca mit istoric, rulează filmele lui Sergiu Nicolaescu, care puneau accentul pe neutralitate. Acum se întâmplă la fel: după intrarea în NATO și UE, s-au stabilit multe conexiuni și colaborări și vedem cum apare o grupare nemulțumită de colaborarea cu Occidentul, pentru că Occident înseamnă controlul averilor, combaterea corupției, înseamnă să ocupi o funcție dacă ai expertiză, înseamnă doctorate și diplome mai greu de falsificat ș.a. Vestea bună e că toți sunt ai noștri, neași. Ei manipulează din interese interne, independente de voința unor actori internaționali.

Putem privi știrile fake ca pe o amenințare cu privire la securitatea națională?

Depinde de pagubă. Ca să simțim mult, securitatea națională înseamnă să gestionezi cele mai grave amenințări la adresa ta, ca țară. Asta depinde de impactul, de paguba pe care amenințarea respectivă o produce. Fake news este de fapt un adevăr deformat, fabricat, în vederea obținerii unui anumit scop. Dacă scopul este să încurajezi o țară să iasă din Uniunea Europeană, de exemplu, și vezi că după o perioadă începe să crească sentimentul anti-UE, că începe să crească numărul celor care încep să preia acest narativ, înseamnă că acea campanie de dezinformare începe să aibă succes. Dacă ieșirea din UE este dezavantajoasă pe toate planurile pentru acea țară, ținând cont de paguba pe care ar avea-o în cazul unui exit, acolo putem încadra acea campanie mincinoasă ca pe o amenințare la securitatea națională. Așa ar fi pentru România o astfel de campanie, dezastruoasă. Oricine încearcă să inducă ideea că României i-ar fi mai bine în afara Uniunii Europene sau în afara NATO minte, iar această minciună, dacă ajunge să fie crezută, atentează la securitatea națională a noastră.

Cum răspund guvernele naționale și organizațiile internaționale la această amenințare a dezinformării?

Nu există încă un standard, de la caz la caz e diferit. Vă dau un exemplu de la o conferință internațională, chiar dacă nu o să îl atribui. La un moment dat, într-o țară europeană în care urmau alegeri prezidențiale au apărut semnale clare că cineva se va infiltra și va încerca să influențeze alegerile, folosind tactici care au avut rezultate cu ceva timp înainte, în Statele Unite. În țara respectivă, autoritățile responsabile de protecția țării au construit o relație partenerială între instituțiile de securitate națională, entitățile de presă și partidele politice. Deci chiar dacă unii erau jurnaliști, alții erau politicieni și alții reprezentau Guvernul, a contat mai mult interesul comun, nu job-ul fiecăruia, ci faptul că țara lor trebuie să aibă alegeri libere. La discuția respectivă, lângă mine stătea un amic dintr-o altă țară europeană importantă, iar

el mi-a spus că o colaborare între servicii și partide în țara lui ar fi imposibilă, deoarece cultura lor democratică și evoluția istorică din acel moment nu permitea așa ceva. Ar fi fost nevoie de alte soluții. Ce vreau să spun e că, atunci când e vorba de limitarea fake news, contează foarte mult contextul cultural, specificul politic al țării respective; atât atacatorul, cât și cel care vrea să se apere de acest fenomen trebuie să le ia în calcul.

Cum își dă seama cineva că discursul politic sau unele informații cu privire la sfera politică sunt contrafăcute sau distorsionate?

În primul rând, oamenii trebuie învățați să plece de la fapte. Nu de la vorbe, ci de la fapte. În al doilea rând, înțeleg că nivelul de educație în România este scăzut, că românii au viață grea și muncesc de dimineața până seara, dar nu se poate să nu mai diferențiem omul de rea-credință de omul cinstit. Când te uiți la televizor și vezi mereu pe aceleași scaune aceiași oameni, care spun numai lucruri care convin acelei televiziuni, nu se poate să nu îți dea de gândit. Chiar dacă nu știu engleza, ar putea românii să se uite doar așa, la fețele oamenilor în timp ce schimbă canalele de televiziune străine. Acolo invitații se rotesc la intervale de câteva luni sau ani. Nu îi vezi toată ziua în studio. E de neconceput să ai aceiași invitați zi de zi, cum se întâmplă la noi. La noi, simpla apariție la televizor te transformă în guru. În România, 70-80% din informații oamenii și le iau de la televizor, dar la televizor sunt și oameni nebuni, și oameni care mint. Nu tot ce apare la televizor e adevăr absolut. Ar trebui educați indivizii în spiritul ăsta, dar nu are nimeni interes deoarece televiziunile trăiesc foarte bine din minciună. În România crește anti-occidentalismul, alimentat de minciună.

Credeți că educația politică este un remediu împotriva dezinformării? Dacă da, de ce nu figurează pe agenda publică acest subiect?

În primul rând, statul trebuie să își recupereze instrumentele de comunicare, radio-ul și televiziunea națională. Este incalificabil câtă manipulare poți vedea la televiziunea națională în ultimii ani! Nici măcar nu funcționează în interesul unor partide, ci a unor indivizi. Așa jos a ajuns! Ea trebuie să intervină și să clarifice informațiile. O să pierdem bătălia pe narative, pentru că cine vrea să promoveze narative împotriva intereselor noastre ca țară o face, iar noi nu suntem capabili să ne susținem propriile narative.

În al doilea rând, avem cod penal. În alte state nimeni nu își permite să mintă pe seama unor personalități publice pentru că plătește prin justiție. Minciuna în Occident se sancționează drastic pentru că toți înțeleg pericolul utilizării minciunii în exces. Jurnaliștii serioși nu trec linia asta roșie, iar cei care o trec sunt excluși de breaslă, deoarece asta ar conduce la decredibilizarea presei. În Occident, nu statul reglementează corectitudinea meseriei de jurnalist, ci jurnalistul o face. Atât de puternică este etica profesională acolo. În România este extrem de banal să spui minciuni pe seama altora. E importantă și instrumentarea mai rapidă a cazurilor. Dacă eu dau în judecată pe cineva care minte pe seama mea și durează ani de zile, nu mai are nicio valoare educativă procesul respectiv.

Dacă privim un pic la discursul politic, din ce în ce mai mult adversarul devine dușman. S-ar părea ca în din ce în ce mai multe cazuri diplomația își pierde din diplomație. Putem vorbi despre o contribuție a curentului fake news la radicalizarea spațiului public și la ostilitatea politică?

Diplomația e pentru oameni educați, care înțeleg jocul și îl acceptă. Diplomația este modalitatea de a evita un conflict sau un inconvenient major prin utilizarea argumentelor, prin obținerea unui compromis. Pentru asta e nevoie de un partener care înțelege. Când ai în față o brută sau un needucat care vrea să îți facă rău, diplomația nu mai funcționează, nici în relațiile internaționale. În cazul ăsta ai două variante – fugi sau lupti. Asta au făcut și minerii în anii 1990, au încercat să convingă prin forță. La fel și la 10 august, când putea fi folosită diplomația, dar asta ar fi arătat că una din tabere are perfectă dreptate, așa că tabăra care știa că nu are dreptate nu s-a putut implica într-un proces de negociere, ea a vrut doar să strivească tabăra adversă prin violență. În România e vorba de lipsă de educație. Nu avem o mobilizare socială adecvată, sunt mulți oameni care înțeleg, dar nu vor să se implice. Eu ce văd e că în politica din România oamenii educați stau din ce în ce mai mult pe margine, sunt dezarmați și dezamăgiți, nu mai au speranță că mai pot schimba ceva, iar politica este ocupată de tot felul de tupești, de indivizi care nu au nicio bază morală. Dacă nu vor să se implice, vor lăsa politica unor partide-galerii, care nu știu decât să se certe și să facă scandal. Mi-e teamă că în anumite privințe suntem dincolo de faza diplomatică. Educat în școală, cum poți negocia diplomatic cu galeriile sau cu politicieni care și-au făcut educația în galerie? E jocul de sumă 0. Ori tu pe mine, ori eu pe tine. ●

Dragoș Stanca:

„În online, din fake news, se câștigă prin relația cantitativă: trafic = bani”

Interviu realizat de CORINA TARAȘ-LUNGU

Dragoș Stanca este expert media și investitor în digital și tehnologie. Este fondatorul platformei de conținut, networking și evenimente dedicate transformării digitale UPGRADE 100. Este acționar majoritar al Thinkdigital și investitor în alte companii și startup-uri tech.

Crezi că există deja o industrie a dezinformării online?

Există chiar două industrii ale dezinformării. Una este susținută direct sau indirect, mai vizibil sau mai puțin vizibil, de toate guvernele importante ale lumii. Ele folosesc orice mijloc de comunicare on- sau offline ca să își ducă la îndeplinire misiunea sau să își propage viziunea către zonele strategice. Cealaltă industrie nu are nicio agendă ascunsă, niciun alt motiv de a face asta în afară de motivul financiar. Este o îndeletnicire care, din cauza unui setup greșit, din punctul meu de vedere, al ecosistemului de publicitate digitală la nivel global, a ajuns la producerea de audiențe plătite la kilogram, la cantitate și atât. Între un material adevărat, care e poate pe alocuri plictisitor sau care necesită o atenție mărită, și altul care implică o fotografie decoltată, fabricată sau o poveste inventată, evident că cel din urmă va avea mai mult succes. Adevărul este plictisitor adesea și nu este rentabil din punct de vedere comercial, în publicitatea online. De multe ori nu este rentabil nici în business-ul offline, pentru că prea multă sinceritate uneori strică.

Cine sunt furnizorii și cine sunt distribuitorii de fake news? Ai putea descrie puțin care sunt obiectivele lor principale sau motivele pentru care apelează ei la astfel de tehnici?

Furnizorii de fake news sunt cei care au orice fel de interes în a propaga acele informații – fie financiar, fie strategic sau de altă factură. Iar distribuitorii, grație platformelor globale de tip social media, suntem noi toți; sunt și brand-urile importante din România și din întreaga lume care finanțează din greu aceste

platforme, pentru că 85-90% din banii de publicitate online se duc în aceste platforme, nu în jurnalismul de calitate și responsabil, nu în site-urile locale, chiar și cele mai puțin responsabile. Iar, în egală măsură, distribuitorii de fake news suntem și noi, pentru că toate tehnicile acestea exploatează slăbiciuni umane, genetice, ne place mai mult ficțiunea decât adevărul, de aceea ne petrecem o bună parte din viață uitându-ne la filme sau citind cărți de ficțiune. E în ADN-ul nostru să trăim sau să creăm lumi paralele și să ne bucurăm de asta. Efectele sunt negative adesea, dar nu doar negative. În cazul fake news, cred că e clar că odată ce trollii din digital au ajuns să invadeze clădirea Capitoliului, atunci nu mai e chiar atât de virtuală viața din zona de digital.

Se câștigă online din fake news? Și dacă da, cum?

În online, din fake news, se câștigă prin relația cantitativă: trafic = bani. Bani pe care cei care reușesc să adune acest trafic îi obțin ușor, fără alte criterii și fără alt efort, de la felurite platforme care încurajează această formă de tranzacționare, neasistată uman, asistată doar de capacitatea de a crea un cont de publicitate și de a deține un card de credit care are și bani pe el, iar restul e făcut de mașinărie, de robot, de software. Software-ul nu se uită la implicațiile etice sau la implicațiile sociale ale unei bucăți de conținut. Se uită doar la trafic și la câți oameni consumă acel conținut.

Întotdeauna când se vorbește de mijloacele media se pune problema relației cu publicul. Care crezi că sunt efectele propagării fake news în online? Există instrumente digitale de cuantificare a impactului lor?

Există efecte vizibile – extremele acced la putere, discursul are succes cu cât e mai populist, fantezist și nerealist, iar atât timp cât democrația va funcționa pe baza votului cantitativ popular, vom avea un rezultat cât se poate de direct asupra calității celor care decid pentru viețile noastre, asupra calității și onestității celor care ne conduc. Mai mult de atât nu e necesar, e suficient de mult rău în faptul că oamenii votează în necunoștință de cauză sau că nu votează deloc.

Se vorbește din ce în ce mai mult despre modul în care fake news afectează incluziunea digitală. Este hate speech-ul un rezultat al dezinformării online?

Da, este o consecință a dezinformării online, dar nu acesta este principalul motiv. Noi, ca ființe umane, suntem clădiți imperfect, suntem bârfitori, suntem uneori răi, ne place să ne criticăm vecinii, să ne criticăm rudele, partenerii de viață. E o altă trăsătură umană perfectibilă, iar instrumentele online, tehnologia nu fac decât să accelereze și să accentueze atât calitățile umane, cât și defectele umane.

Cum stăm cu reglementările în sfera digitalului? Oare ar trebui formațiunile statale sau suprastatale să

aplice filtre mai drastice în ceea ce privește propagarea informațiilor online?

Reglementările în sfera digitalului sunt la fel ca digitalul, și anume în adolescența timpurie. Să nu uităm că e o industrie relativ tânără, vorbim de 20 și ceva de ani de activitate susținută și continuă, prin urmare eu zic că e prea devreme să lansăm concluzii. Statele învață din lucrurile bune și mai puțin bune care sunt provocate de zona digitală, se adaptează și evoluează legislativ în timp. Evident că există o distanță, un gap, între ceea ce înseamnă dezvoltarea companiilor de tehnologie și reglementările statului, inclusiv în ceea ce privește relația cu fiscalitatea locală (un subiect foarte delicat). Întotdeauna aceste companii sunt în avans față de viteza cu care rigorile birocratice ale unui stat democratic se modifică. De exemplu, dacă Uber sau Bolt sau orice alt actor din această zonă lansează un serviciu care afectează direct piața de taxi-metrie doar pretinzând că nu fac taximetrie, pentru că au găsit o porțiță legislativă să profite de această chestiune, până când statul va reacționa, taximetriștii vor protesta, legile se vor procesa și se vor promulga va rămâne o fereastră de oportunitate pe care acești jucători o exploatează. Mergând la o scară mai mare, Google sau Facebook sau giganții de acest tip profită de lipsa unor reglementări. Pe de altă parte, avem și exemple mai puțin fericite, cum ar fi GDPR, care demonstrează că nu întotdeauna o intenție bună duce la un cadru legislativ benefic. De altfel, mă tem și de intervenția politicului – dacă lucrurile nu se vor autoregamenta mai rapid, mă tem că această intervenție va fi inevitabilă.

Cum se poate feri internautul de informațiile contrafăcute?

Ne ferim de informațiile contrafăcute la fel cum ne ferim și de tren, tramvai sau mașini, în centrul orașului. Nu ne lăsăm loviți de ele pentru că am învățat, subliniez cuvântul „învățat”, să ne protejăm și să nu să ne coste viața. Ține de educație și de înțelegerea fenomenelor și a modului în care informația circulă sau cum este produsă ea în mediul digital. Nu strică deloc să înțelegem chiar și mecanismele de afaceri, de business, din spatele acestor informații, deoarece atunci putem să interpretăm ceea ce consumăm online printr-o cheie mult mai evoluată. Dincolo de asta, evident că sunt câteva lucruri simple pe care le putem face. În primul rând, să verificăm care este sursa informației, dacă este o sursă a unei instituții media legitimă, despre care am auzit și știm anumite lucruri, poate fi o informație de încredere. În al doilea rând, dacă sună prea bine pentru a fi adevărat, cel mai probabil nu e adevărat. Dacă sună prea spectaculos sau prea interesant, la fel. Nu putem să învingem această etapă rățăcită a vieții noastre digitale fără a înțelege despre ce e vorba și fără educație. Repet, așa cum am învățat să conviețuim în spațiul social fizic, chiar dacă nu toți dintre noi, ce-i drept, la fel trebuie să învățăm să evoluăm și să ne respectăm și în spațiul digital. ●

Adevărata educație pentru viață

Un sistem incompetent
nu poate crea competențe

O

amenii politici recurg cu nonșalanță la vechile moduri de exercitare a puterii, profesioniștii sunt resemnați și demotivați, părinții găsesc soluții alternative, pe principiul „scapă cine poate”. (Corina Taras-Lungu)

Corina Taraș-Lungu

De ce e atât de dificil să fim oameni integri, funcționali și adaptați

Formarea competențelor – acesta ar fi scopul proceselor educaționale. Și totuși abilitățile de a se descurca în viață nu fac parte din achizițiile cu care copiii noștri se pot lăuda odată cu finalizarea unui ciclu de învățământ. Educația pentru viață este un element inexistent acolo unde ar trebui să fie un scop. Cauzele sunt multiple.

Resursa umană este săracă atunci când vorbim despre profesorii de calitate, dar există peste tot donquijotiști care și-au păstrat încă motivația de a călăuzi copiii. Ei nu se pot coagula totuși în jurul unei cauze, iar într-o lume a progresului rapid, vechile metode și abordări ale orelor de curs necesită actualizare. Copiii sunt solicitați din ce în ce mai mult într-un ritm care nu ține cont de cei rămași în urmă.

Dezbateri politice orgolioase blochează restructurarea sistemului de învățământ din temelii. Procesele administrative și de selectare a forței de muncă specializate ajung în luna septembrie să fie în dezbateri, fără proceduri de aplicare. Disputele cu privire la rolul inspectoratelor județene și la selectarea directorilor de școli ocupă agenda zilnică, iar un nou val de pandemie amenință începutul noului an școlar. Lipsa de competență plutește la suprafață, ca un déjà vu predictibil. Nu există niciun plan de rezervă.

După încă un an de școală online s-a investit prea puțin în restaurarea școlilor, dar și în infrastructura digitală. Descumpăniți, copii și adulți și-au pierdut încrederea în sistemul de învățământ, pe care cu greu ar mai putea cineva să o reconstruiască.

Un sistem incompetent nu poate crea competențe, ci poate doar perpetua lanțul abuzurilor și a jocurilor de

putere. Condiționarea politică a actului de învățare este o realitate indiscutabilă, iar copiii au ajuns să considere (în cel mai bun caz!) școala ca fiind o datorie care trebuie finalizată și atât. Cu toții ar aștepta personalizarea informației în funcție de nevoile lor, dar cadrele didactice se blochează într-o programă depășită de timp. O societate matură se cunoaște și se recunoaște pe sine, își numește lipsurile și contribuie la îmbunătățirea lor. În România abuzurile asupra minorilor sunt în floare, iar despre Educația sexuală continuă să se vorbească aberant nu ca despre o materie preventivă, ci ca despre un mijloc de îndoctrinare a copiilor. Nu ne dorim progresul conform nevoilor noastre, iar înțelegerea celor mici și sprijinirea lor emoțională este un mit în școala românească, acolo unde copiii sunt învățați sistematic ce e discriminarea, inegalitatea și inechitatea.

Dorind să afle cum să se ghideze în societate și în viață, copiii noștri descoperă încă din băncile școlii cât de greu este să trăiești în România zilelor noastre. Unii devin delincvenți pentru a-și face dreptate singuri sau pentru a avea bani (în fond, modelul omului de succes nu este congruent de cele mai multe ori cu imaginea unui om educat), alții râvnesc către țări străine, cu organizare și valori mai apropiate de modul lor de gândire.

Oamenii politici recurg cu nonșalanță la vechile moduri de exercitare a puterii, profesioniștii sunt resemnați și demotivați, părinții găsesc soluții alternative, pe principiul „scapă cine poate”. Fără coerență în educație în ultimele decenii, România dă un proiect național pentru învățământ abia în anul 2021, fără prea multe pârgii de aplicabilitate și fără termene realiste de implementare. Prinși în acest malaxor, copiii nu pot și nu au cum să dezvolte gândirea critică, capacitatea de argumentare, abilitățile sociale, deprinderile practice, altfel spus – competențele necesare pentru a deveni oameni integri, funcționali și adaptați la mediu. ●

Marcel Bartic:

„Noi avem doar o imagine despre elev, nu știu dacă îl vedem cu adevărat”

Interviu realizat de CORINA TARAȘ-LUNGU

Marcel Bartic este profesor de gimnaziu și liceu cu peste 16 ani de experiență. A pus bazele Asociației Artceva România, un ONG cu preocupări în zona educației. În prezent, este director al Little London International Academy.

Ce înseamnă o școală bună? Ce ar trebui să ia în calcul un părinte atunci când își alege școala, făcând eforturi extra pentru asta, spre exemplu să își schimbe domiciliul?

Dacă aș răspunde într-o singură propoziție, aș spune că o școală bună este aceea în care lumea zâmbeste. În momentul în care intri într-o școală și îi vezi pe copii, pe profesori, pe secretare, pe directori că zâmbesc, înseamnă că acolo există o stare de bine care este vizibilă pentru oricine. Ea nu se poate falsifica, așa că o consider un indicator foarte bun. Aș spune și ce nu cred eu că înseamnă o școală bună. E vorba de școala din centru, școala cu doamna care scoate numai olimpici, școala la care stă lumea la coadă să își facă viză de flotant. În anul acesta de pandemie și de învățământ online am avut șansa să cunosc profesori excepționali, profesioniști, care nu s-au speriat de toate provocările astea care ne-au marcat în ultimul an și care nu sunt la colegii de renume din oraș, nu sunt neapărat la școala din centru, ci mai degrabă la o școală din mediul rural, la o școală de cartier, pe care părinții le-au ignorat sau pe lângă care au trecut fără să le dea importanță. Cred că trebuie să redefinim școala bună. Toate școlile din România trebuie să fie bune. Într-o școală bună este necesar un nucleu de profesori dedicați. Mi-aș dori să știu că am găsi în ea și acele dotări tehnice minimale. Ideea de școală bună trebuie regândită în perioada următoare împreună – de către autorități, profesori și părinți. În loc să ne îngrămădim la școlile pe care se bate toată lumea, ar trebui

să vedem ce putem face cu școala de lângă noi. Pentru că acolo ne putem aduce cu toții contribuția. Profesorii trebuie să înțeleagă că au o autonomie pe care o pot folosi mult mai mult decât au făcut-o până acum. Să știți că pentru a face o oră faină nu ai nevoie nici de o lege specială din partea ministrului, nu ai nevoie nici de cine știe ce dotări. Cu puțină creativitate, cu dorința de a fi alături de copii poți să faci o oră faină. Nici măcar programele școlare nu sunt un impediment. Eu m-am numărat constant printre cei care au susținut schimbarea programei și a planurilor-cadru, dar în acest moment nu pot spune că ele sunt cel mai mare impediment. Un profesor care cunoaște materia și știe ce să le spună copiilor poate să facă o oră excepțională. De asemenea, este important pentru părinți este să știe că o școală bună nu este aceea care îți livrează numai note de 10. Actul educațional nu înseamnă o vânătoare a notei 10, a statutului de olimpic. Un sistem de educație se adresează unei majorități a copiilor, care nu e olimpică. Învățământul nostru îi valorizează doar pe cei care obțin rezultate bune la concursuri și olimpiade.

Stat sau privat? Cam așa sună dilema părinților. Par două sisteme diferite. Unul plafonat, iar celălalt pregătindu-și elevii pentru export. Cum facem sistemul de învățământ performant pentru a opri exodul copiilor, viitori tineri?

N-aș pune pe un pedestal învățământul privat și nu l-aș critica așa mult pe cel de stat. Omul sfințește locul. Sunt școli foarte bune și școli modeste în ambele sisteme. În învățământul privat avem un plus faptul că ne-am păstrat o autonomie, am învățat ceva mai bine ce înseamnă să păstrezi un profesor bun în școală, modalitatea de evaluare a activității unui profesor e un pic mai realistă. Mitul profesorilor care sunt la cheremul părinților în privat este cu totul fals. O școală privată care se respectă are aceleași exigențe ca o școală de stat foarte bună. Cu alte cuvinte, și școlile particulare s-au maturizat. Dacă în urmă cu 15-20 ani ele au pornit ca un business, acum ele propun metode, strategie, valori proprii. E un lucru bun că școlile private nu mai cedează la presiunea părintelui care anunță că pleacă. Pe de altă parte, printre școlile de stat sunt comunități foarte bune. Sunt profesori buni peste tot, iar definiția profesorului bun, indiferent dacă e la o școală de stat sau privată merge dincolo de cunoștințele pe care le are, e vorba despre emoție, despre a vedea copilul cu care lucrează dincolo de banca în care stă. Învățarea se produce prin emoție, nu prin recompensa unei note.

Am văzut la ceremonia de deschidere a JO

cum elevi din diferite școli japoneze, care nu aveau nimic special, nici măcar costum de scenă, purtau steagul olimpic și îl ofereau forțelor terestre, aeriene și maritime, pentru a-l ancora. A fost plăcut și greu să văd asta. M-am gândit ca într-un joc îndrăzneț de imaginație: oare cum ar fi copiii români reprezentați la ceremonie dacă România ar găzdui JO? Oare ar apărea măcar pe scenă? Ce credeți?

E o întrebare dificilă. Noi avem doar o imagine despre elev, nu știu dacă îl vedem cu adevărat. Sunt convins că într-o ceremonie dintr-asta ar apărea un elev într-o costumație reprezentativă pentru țara noastră, ceva foarte patriotic și naționalist. Ar fi proiecția noastră cumva ideologică asupra elevului. Nu știu dacă îi vedem pe copiii noștri ca fiind copii cu adevărat. Îi vedem pe olimpicii cu care ne mândrim. Îmi sunt tare dragi și aș vrea să îi ajutăm mai mult pe olimpicii noștri, dar imaginea cu olimpicul în aeroport și cu tricolorul aproape că a devenit un clișeu, mi-e teamă că face mai mult rău învățământului. Când aduci în față prototipul ăla de copil din familie bună, îmbrăcat bine, crescut cu tot felul de condiții, ai impresia că așa sunt toți. Nu, copiii sunt și cei din cătune uitate. La o ceremonie dintr-asta aș aduce un copil din Vaslui, îmbrăcat așa cum e el. Trebuie să acceptăm că și ăștia sunt copiii noștri, ar fi recunoașterea noastră ca români că ne pasă și de ei. Aș aduce și un copil cu dizabilități. Câți am vorbit despre ei în ultima perioadă? Sunt foarte mulți copii cu probleme de sănătate care nu au putut să ajungă la școală și deși statul roman are un soi de profesori itineranți care ar trebui să aibă grijă de ei, practic aceia sunt copiii nimănui. Când ajung profesorii într-o clasă unde copiii sunt majoritari de etnie romă toți vor să schimbe clasa. De ce facem asta? Nu sunt și ei copiii noștri, peste 10 ani nu vor fi ei viitori adulți cu care vom interacționa în viața de zi cu zi? Poate că esența schimbării învățământului este să ne schimbăm percepția asupra acestor categorii de elevi. Avem o responsabilitate uriașă pentru fiecare dintre ei.

Care sunt rezultatele educaționale cu adevărat importante?

Adevăratul progres școlar nu este acolo unde ajuți un copil să treacă de la nota 9 la nota 10, ci de la nota 4 la nota 6. Dacă vom înțelege acest lucru și vom reuși să facem un pas foarte mare în învățământul românesc. Rezultatele educaționale importante se văd după un ciclu de formare, în momentul în care un procent cât mai mare dintre copiii pe care îi avem în școală demonstrează că au abilități, comportamente, competențe pe care să le aplice în viața de zi cu zi. Noi ne-am blocat deocamdată

în etapa în care ne mulțumim cu nota, fie cu una de trecere, fie cu una de 10. Noi ne forțăm copilul să asimileze o cantitate foarte mare de informație și nu știu dacă suntem interesați să vedem dacă a înțeles cu adevărat ceva. Mai mult, nu cred că am fost preocupați să vedem dacă informația îi formează niște abilități copilului. Sunt copii care iau note de 10, dar cel mai probabil uită materia în 2-3 zile. Practic, ceea ce programul școlar ar trebui să formeze la un elev nu se vede ulterior deloc. Ar trebui să fim mai preocupați să vedem cum formăm competențe. În definitiv, învățământul ar trebui să pregătească copilul pentru viață. Nu să îngrămădească informații în mintea unui copil și să îl stoarcă ca un burete la o evaluare. Așa i-am învățat și pe copii și pe părinți. Părinții sunt fericiți dacă s-au văzut cu diploma, cu copilul admis la o școală de prestigiu și cam atât.

Cum putem îmbunătăți aceste rezultate? Ține tot de alianța părinți-profesori-autorități?

Ar trebui să fim mai preocupați să vedem cum formăm competențe. În definitiv, învățământul ar trebui să pregătească copilul pentru viață. Nu să îngrămădească informații în mintea unui copil și să îl stoarcă ca un burete la o evaluare. Așa i-am învățat și pe copii și pe părinți. Părinții sunt fericiți dacă s-au văzut cu diploma, cu copilul admis la o școală de prestigiu și cam atât.

Politicul va trebui să învețe la un moment dat să ne lase în pace. Învățământul românesc trebuie depolitizat urgent. Ar trebui scos din sfera blocurilor politice, a negocierilor și ambițiilor de tot felul. Politicul e nevoie să îi lase pe cei care au expertiza necesară să propună niște măsuri. În ceea ce îi privește pe profesori, trebuie făcută o reformă a resursei umane. Sunt două direcții – în prima dintre ele ar trebui să mergem direct către universități. Ar trebui să spunem un pic mai apăsător că universitățile greșesc destul de mult în ceea ce privește formarea viitoarelor cadre didactice. Știu că universitățile au autonomie, dar ele ar trebui să se gândească că pot propune specializări prin care să pregătească studentul care intră în anul I și vrea să fie profesor special pentru asta. Cum se întâmplă în Finlanda, unde accentul este pus pe partea metodică, pe partea pedagogică. Partea practică ar trebui să fie una mai consistentă. Ar trebui să se vorbească mai mult încă de pe băncile facultăților despre managementul relației cu elevii în situații de criză, abilități de comunicare cu părinții, pentru că suntem un serviciu public și interacționăm cu oamenii. E importantă și specializarea, dar la noi toți studenții visează din anul I că o să ajungă în cercetare, profesori universitari. E un procent foarte mic de studenți care reușește de fapt să facă lucrul ăsta. Ca profesor și director din mediul privat, unde am luat pulsul resursei umane, le-aș transmite studenților că în anii următori va fi o nevoie fantastică de profesori buni. Așa că, dacă aș fi student acum, aș lua foarte în serios această meserie.

Mai departe, centrele de formare pentru profesori ar trebui să asigure mai serios cursuri de formare pentru profesori. În acest moment avem ca profesori acces la multe cursuri de formare, dar majoritatea se fac pentru a obține hârtia. Hai să facem în așa fel încât să nu dăm senzația profesorului că fără hârtia aia nu poate să ia o gradație de merit, că nu se poate transfera sau detașa. Ar trebui să evaluăm nu certificatul de absolvire a cursului, cât mai degrabă cum pun profesorii în practică la clasă ceea ce au învățat în cadrul unui curs. De asemenea, trebuie să ne gândim și la finanțarea învățământului. Hai să subvenționăm cumva cursurile și să le oferim profesorilor tineri, care au cea mai mare nevoie, posibilitatea de a accesa cursuri gratuite. Masteratul didactic de pildă. E una dintre cele mai bune măsuri care au fost luate în ultimii ani, dar numărul locurilor la care profesorii au acces este foarte redus, iar mare parte din aceste locuri sunt cu taxă. Profesorii tineri nu își vor permite. Cum îi ajutam pe profesori să devină mai buni?

Aș schimba sistemul de repartizare. Profesori care au luat note foarte bune la concursul de titularizare, note de 10 chiar, au dat examen într-un județ în care nu sunt posturi titularizabile și sunt nevoiți an de an să se plimbe de la o școală la alta. Ar trebui găsită o altă modalitate de fidelizare a profesorului. Dacă oamenii ăștia sunt plimbați 5 ani la rând, să spunem, i-am demotivat. Își vor da demisia, vor pleca în altă parte.

Meditațiile copiilor pentru a promova o materie sau un examen alcătuiesc deja o subindustrie la noi. Cum se poate remedia situația care arată destul de tragic câteodată, pentru a lua un 5 la Matematică nu sunt de ajuns cele 4-5 ore săptămânale, ci e nevoie de lucru suplimentar plătit?

Industria de meditații este toxică pentru învățământul românesc. Ea n-ar trebui să existe. Trebuie să vedem cauzele în profunzime. Ele țin în primul rând de sistemul de evaluare și admitere pe care îl avem în momentul de față. Am întâlnit situații în care profesorii au fost buni, dar părintele a vrut totuși meditații, „ca să fie sigur”. Dacă avem Evaluare Națională la Română și Matematică în clasa a VIII-a, iar de această Evaluare depinde fundamental admiterea la liceu, de ce să ne mai mirăm că părinții ăia sunt sperați să aibă copiii note cât mai mari?! În clasa a VIII-a nu știu câte școli sunt în țara asta să mai facă și altceva în afară de Română și Matematică. Cine mai face Educație Muzicală sau Educație Plastică în clasa a VIII-a? Și nu numai. Aici am greșit cu toții. Pentru că i-am învățat pe copii că în clasa a VIII-a trebuie să toace Româna și Matematica ca să ia examenul. Dar de când educația înseamnă doar a lua un examen? Educația înseamnă nu să înveți de frica unei note, cât mai degrabă să interiorizezi niște abilități, niște competențe pe care să le folosești în viața de zi cu zi. Eu văd de neînchipuit viitorul nostru ca oameni și ca cetățeni fără Educație Plastică și Educație Muzicală. De ce le spunem „Educație...”? Pentru că Educația Plastică nu ne învață să desenăm, ci să recunoaștem binele și frumosul. Muzica nu ne învață să cântăm, ci să apreciem muzica bună, de calitate. Tocitul nu are nicio valoare, nu înseamnă educație. Meditațiile mai arată și neîncrederea în instituția școlii. E un lucru pe care nu îl poate rezolva niciun ministru și nicio reformă. Împreună, profesori și părinți, trebuie să fim mai apropiați, să ne cunoaștem mai bine, să deschidem ușa sălii de clasă mai mult. Orele sunt închise ermetic în acest moment. Ar trebui să deschidem ușile claselor ca să vadă părinții ce facem acolo, în ateliere demonstrative, în ore obișnuite. Părintele are nevoie să simtă pulsul clasei, să vadă ce se întâmplă în timpul orei, cu bune și cu rele. Ar trebui ca părinții și profesorii să se întâlnească și cu alte ocazii, în afara ședințelor clasice. Sunt două tabere antagonice, fără o punte de comunicare. Ceva s-a rupt și neîncrederea conduce la subindustria asta de meditații, chiar și când nu e nevoie. Ca să elimini meditațiile trebuie să te întorci la cauze. Ceva e în neregulă – programe școlare, planuri-cadru, numărul de ore, modalitatea de predare, numărul de copii dintr-o clasă. De ce am ajuns la clase de 35

copii, dacă legea spune explicit că nu e voie să se întâmple asta?

De ce opune societatea atât de multă rezistență cu privire la introducerea educației sexuale în școli? Cam așa mă gândesc că ar arăta situația și în cazul altor probleme de care se vor lovi elevii în viață. Ele vor fi foarte vizibile în viața de zi cu zi și deloc abordate în școală. Suntem ipocriți?

Atitudinea societății românești față de educația sexuală este tot rezultatul educației primite în școală la un moment dat. Cei care se opun Educației sexuale în școli omit că vorbim despre niște conținuturi validate științific. Dacă punem la îndoială rezultatele științifice, înseamnă că noi nu înțelegem ce înseamnă o noțiune științifică. E grav. Înseamnă că nu am înțeles informația pe care am învățat-o în școli. Școala a livrat informații, nu competențe. Aici găsesc eu cauza profundă a acestei chestiuni. Asta ne-a făcut foarte vulnerabili la cele mai penibile fake news-uri. Adulții de astăzi nu au discernământul minimal să recunoască un fake news acolo unde există. Efortul de a compara 2-3 surse pentru a-ți face o părere despre o știre este un reflex inexistent pentru cei mai mulți dintre participanții la această dezbatere. Cei mai mulți iau pe nemestecate tot ce li se servește. De obicei își caută doar informația care le susține convingerile și cam atât. Până să îi convingem că în multe țări Educația sexuală e predată de peste 40 ani, cu efecte reale asupra scăderii numărului de tinere însărcinate și așa mai departe, trebuie să înțelegem că acești oameni care critică sunt extrem de vulnerabili, nu au educație științifică și discernământ, ei reacționează cam la fel în multe situații – protestează împotriva vaccinurilor, cred că pașapoartele biometrice presupun cipuri. Tinerii și copiii cred că râd de toate dezbaterele noastre pe tema educației sexuale. Ei știu deja foarte multe, dar informația pe care și-o iau copiii de peste tot nu este una validată de un adult responsabil. Ce își împărtășesc ei în grupurile de prieteni pe Internet s-ar putea mai degrabă să le facă rău. Educația sexuală nu se referă la sex. E mai degrabă despre dezvoltare personală, despre autocunoaștere, despre felul în care să te păzești de abuzuri. În momentul în care cazii pradă unor clișee de pe Internet, devii vulnerabil la tot felul de abuzuri. De multe ori copiii nu își întrebă părinții, nu le împărtășesc emoțiile, temerile, fricile. Aici ne-a adus ignoranța asta a noastră față de Educația sexuală. Melanjul cu discursul religios a făcut mult rău. Mulți dintre noi nici nu pot pronunța cuvintele „educație sexuală”. Nu așa protejăm inocența copiilor. I-am lăsat într-un no man’s land în care copiii trebuie să se descurce cum pot și cum știu. ●

Lucian Ciolan:

„Nu este de mirare că unul din
trei elevi din România declară
că se simte singur
și nesprijinit la școală!”

Interviu realizat de CORINA TARAȘ-LUNGU

Lucian Ciolan este prorector al Universității din București, profesor de Politici educaționale și sociale și Metodologia cercetării la Departamentul de Științe ale Educației, Facultatea de Psihologie și Științele Educației. Este reprezentant al României în Consiliului European Educational Research Association.

Vorbeați de curând despre necesitatea unei schimbări comportamentale care să genereze planuri operaționale în învățământ. De cine ține această schimbare și cum se poate produce?

Vorbem despre nevoia de a articula planuri operaționale concrete, pornind de la elementele de strategie pe care a încercat să le traseze „România educată”. Schimbările sistemice țin de decidenți și, în particular, de capacitatea lor de policy-making, de a asigura coordonarea strategică a unor intervenții bazate pe evidențe care să genereze impact. Decidenții nu pot face singuri schimbări, mai ales la nivelul sistemelor ample, cum este cel educațional. Au nevoie de sprijinul principalilor stakeholderi, iar acest sprijin nu vine „la pachet”, necondiționat, ci trebuie câștigat și menținut. Schimbarea nu se face „împotriva” oamenilor, ci „împreună” cu ei. Sustenabilitatea intervențiilor de politică educațională este dependentă de cel puțin trei elemente esențiale: a) Legitimitatea schimbării, întemeierea ei pe nevoi concrete, identificate și documentate atent; b) Asigurarea resurselor necesare; c) Capacitatea actorilor implicați de a susține acea schimbare, asigurarea competențelor instituționale și individuale necesare.

Cum evaluați managementul educațional în România? Care dintre principiile sau metodele managementului ar trebui implementate de urgență în sistemul educațional public?

Ca să îl parafrazăm pe Caragiale, managementul educațional, cel puțin în sistemul preuniversitar, e

sublim, dar lipsește cu desăvârșire! Ceea ce vreau să spun aici este că, pentru a putea discuta de management educațional, managerii și echipele lor ar trebui să aibă decizie pe cel puțin două elemente majore: oameni și resurse materiale, mai ales bani. Directorii de școli din România (aflați în situația inacceptabilă de a ocupa posturile prin numiri conjuncturale, și nu prin concurs), chiar dacă sunt bine pregătiți, nu pot face management în sensul propriu al termenului. Nu poți face management dacă nu ai putere de decizie la nivelul resurselor și al angajaților. Nu vorbesc aici de puteri discreționare care să dea naștere la abuzuri, ci de un sistem managerial echilibrat în care autoritatea decizională și competența managerială dovedită sunt însoțite de mecanisme de responsabilitate publică. Sistemul nostru public preuniversitar funcționează încă într-un model hiper-centralizat, bazat pe control, politizat și, de multe ori, fără nicio legătură cu managementul performant. Asta a contribuit, în timp, la adâncirea decalajelor dintre școlile din România și la un climat organizațional viciat, în care performanța și responsabilitatea nu sunt preocupări zilnice ale echipelor manageriale.

Cum ar putea fi îmbunătățit procesul de selecție al managerilor de școli? Considerați că s-au mai făcut pași spre transparentizarea lui odată cu inițiativele din Parlament?

Cred cu putere că avem nevoie de o profesionalizare a managementului educațional, iar primul pas este acela de a asigura concursuri oneste și transparente pentru posturile de directori de școală, concursuri care să ofere mandate stabile, bazate pe încredere și susținere, dar și pe indicatori de performanță. Este nevoie de un sistem bine articulat de formare continuă și dezvoltare profesională pentru managerii școlari, atât cei aflați în funcție, dar și cei care își doresc o astfel de carieră. Nimeni nu s-a născut manager, e o profesie și, pe cale de consecință, se învață. Influența politică a ajuns atât de adânc în sistemul de educație, încât a devenit toxică: sunt mulți profesori respectabili și competenți care ar putea fi manageri școlari, dar care nu mai doresc, pentru că nu au putere de decizie, pentru că sunt la cheremul unor superiori incompetenți și / sau dominați de agende politice, pentru că nu sunt motivați și recompensați corespunzător. Dacă ești director de școală în România și ești un bun profesionist, un om serios și dedicat, care vrea să facă treabă, ai o mulțime de probleme și de bariere și extrem de puțin sprijin și ajutor. Inspectoratele școlare și autoritățile publice locale sunt pline de indivizi care au responsabilități pentru zona educațională și care au ei înșiși o educație precară sau un nivel extrem de scăzut de competență. Așa cum posturile de directori de școală trebuie ocupate de specialiști, prin concurs, la fel trebuie să se întâmple și în inspectorate sau în structurile autorităților publice locale. Educația e treaba tuturor, e un serviciu public de importanță strategică și trebuie tratat ca atare.

Se cunosc din ce în ce mai multe implicații ale factorilor sociali, familiari, psihologici și de mediu asupra rezultatelor copiilor. Cum este evaluat randamentul școlar al elevilor? Pare că notele și examenele naționale, care pot fi uneori reducătoare, contează cel mai mult, deși învățarea vizibilă e cu totul și cu totul altceva.

Din păcate, credibilitatea examenelor naționale, mai ales evaluarea națională de la finalul clasei a VIII-a și Bacalaureatul, este pe cale să fie pierdută, după o perioadă relativ bună, în care la nivelul opiniei publice aceste examene chiar însemnau ceva... Anul acesta a fost incredibil: zeci de mii de contestații depuse, cu peste 90% note modificate în urma re-corectării. Este inadmisibil să fie modificate atâtea note! A transforma examene naționale cu miză mare, cum este cel de la finalul clasei a VIII-a, într-o loterie, în care notele nu reprezintă performanța reală a copiilor, este un act de imensă iresponsabilitate. Anul acesta am avut subiecte modificate, „tip PISA”, cum le spune lumea. O caracteristică a lor este aceea că au bareme foarte clare, fac explicită maniera în care se alocă punctajele, lăsând puțin loc subiectivismului. Și, chiar în aceste condiții, avem zeci de

Este nevoie de un sistem bine articulat de formare continuă și dezvoltare profesională pentru managerii școlari, atât cei aflați în funcție, dar și cei care își doresc o astfel de carieră. Nimeni nu s-a născut manager, e o profesie și, pe cale de consecință, se învață. Influența politică a ajuns atât de adânc în sistemul de educație, încât a devenit toxică...

mii de note modificate, uneori cu diferențe imense de punctaj. Arbitrarul nu are ce căuta în evaluare! Copiii nu trebuie să le fie frică de examene, să le fie frică de faptul că, în loc să li se măsoare onest nivelul de performanță, sunt supuși unui proces bazat pe hazard. După toată această situație nu am auzit nicio măsură concretă oficializată. Vine vara, uităm și la anul o luăm de la capăt: aceleași probleme, aceiași oameni iresponsabili cărora nu le pasă de consecințele acestor evaluări realizate cu superficialitate. Cât despre randamentul școlar... ce să mai vorbim! Copiii ies din școala generală cu note mult mai mari decât competența lor reală, iar când participăm la evaluări internaționale comparative se vede clar acest lucru: media performanței la aceste teste este cu cel puțin două puncte sub media performanței arătate de notele copiilor! Avem o foarte serioasă problemă cu evaluarea în educație, iar această problemă are nevoie de soluții rapide și eficiente, pentru că altfel se pierde un lucru extrem de prețios: încrederea în școală, în educație, în profesori.

Cum își evaluează profesorii impactul asupra elevilor, referindu-ne, bineînțeles, la procesul de învățare? E nevoie de un efort suplimentar al profesorilor să își cunoască elevii?

Profesorii responsabili își evaluează în permanență impactul asupra calității învățării la elevi, prin evaluare continuă, prin discuții de feedback și prin sprijinul constant pe care îl oferă pentru ca fiecare elev să reușească. Din păcate însă, mulți nu fac acest lucru. Lucrează cu cei „din primele bănci”, adică lucrează cu cei care pot să țină pasul cu ei, cu „materia” și îi neglijează pe ceilalți, îi ignoră sau chiar îi apostrofează că nu se străduiesc destul. Așa ajungem să avem zeci de mii de tineri care nu iau Bacalaureatul: pierdem procente nepermis de mari din fiecare generație pentru că nu găsim determinarea și responsabilitatea necesare pentru a face învățarea un proces plăcut, eficient, incluziv, în care ne preocupăm să nu lăsăm pe nimeni în urmă. Da, generațiile se schimbă, dar nu există altă soluție decât să ne schimbăm odată cu ele, să găsim noi modalități de a face experiențele de învățare relevante și autentice.

Am văzut de-a lungul ultimilor ani, mai ales, proiecte curajoase la inițiativa elevilor (consiliile elevilor etc.) Nu prea există totuși o tradiție a colaborării la nivelul beneficiarilor. Cum sunt încurajate comunitățile de elevi de către profesori, manageri, inspectorat să lucreze împreună în căutarea progresului?

De multe ori elevii și profesorii trăiesc în lumi paralele, fiecare cu preocupările și interesele proprii. Nu este cazul, evident, să generalizăm,

însă relațiile educaționale dintre profesori și elevi nu sunt de bună calitate. De cele mai multe ori, ele sunt bazate exclusiv pe autoritate și putere. Cercetările ne arată, de exemplu, că elevii care învață în clase cu profesori suportivi (profesori care oferă sprijin, care se preocupă de progresul fiecăruia, care comunică deschis și oferă feedback) dezvoltă mult mai puternic un sens al apartenenței față de școală și au rezultate academice net superioare. Foarte multe școli au devenit însă niște piste de antrenament pentru examenele naționale, și acelea ineficiente. Se predă intens la materiile de examene, iar restul... sunt complet neglijate. La vârstele critice ale pre-adolescenței și adolescenței, când copiii ar trebui să își poată identifica talentele, înclinațiile, școala nu le oferă această șansă. Atunci când elevii vin ei înșiși cu inițiative pozitive, au nevoie de sprijin, de susținerea profesorilor lor, care ar trebui să le fie și mentori. Uneori găsesc acest sprijin, de multe ori nu...

Cum ar trebui România să investească în recuperarea achizițiilor școlare ale elevilor și în readaptarea lor la un învățământ cu frecvență după pandemie?

Pandemia a afectat elevii mult mai puternic decât ne imaginăm, atât la nivelul achizițiilor de cunoștințe și competențe, cât și la nivel socio-emoțional. Sunt zeci de mii de copii care, mai bine de un an, nu au beneficiat de niciun fel de educație sau au avut o livrare extrem de precară a serviciului educațional. Din nou, se vor vedea adâncite decalajele deja existente, se vor vedea creșteri la nivelul analfabetismului și a analfabetismului funcțional. Pentru mine a fost o surpriză extrem de neplăcută să văd cum mulți profesori s-au prevalat de această pandemie pentru a întoarce spatele efectiv școlii și elevilor. Nu este de mirare că unul din trei elevi din România declară că se simte singur și nespus la școală! Dacă vom avea posibilitatea să reluăm activitatea față în față din toamnă, ar fi extraordinar, deși acest fapt ne va prinde, evident, la fel de nepregătiți cum ne-a prins pandemia. Din păcate, de această dată nu prea mai avem scuze! Elevii vor avea nevoie de programe remediale sistematice, de consiliere educațională, de sprijin emoțional și de asistență pentru re-acomodare. Dacă nu vom face nimic altceva decât să punem și mai multă presiune pe ei, dându-le și mai multe teme, cerându-le și mai mult, rezultatele vor fi dezastruoase. Pentru mine este aproape șocant să constat cum nu avem minima capacitate să proiectăm lucrurile dincolo de „ziua de mâine”. Ne-am obișnuit cu improvizarea, cu „lasă că vedem noi”, iar această abordare ne va costa! Ar fi fost nevoie de cercetări ample, robuste, care să identifice decalajele,

să descrie în detaliu problemele cu care se confruntă profesorii și elevii pentru a genera planuri focalizate de intervenție, finanțate de exemplu din PNRR. Pe ce se bazează ideile și măsurile educaționale din PNRR? Care sunt studiile științifice care arată unde și cum e nevoie să intervenim pentru a redresa și a crea reziliență? Lucrăm „din ochi” și, de multe ori, și ochiul acela e obstrucționat de lipsă de viziune, de stereotipie și autosuficiență.

Avem multe categorii defavorizate în școli. De la copii cu CES și până la copiii supradotați. Cum poate fi stabilită egalitatea de șanse în accesul la învățare al elevilor? Mă refer aici mai mult la desfășurarea procesului de învățare, nu neapărat la școlarizarea tuturor elevilor.

Avem multe nevoi speciale de acomodat în școală, pentru că la școală vin sute de mii de elevi, studenți și profesori. Așa că e normal să avem diferențe și nevoi de toate felurile. Diversitatea umană ar trebui să fie însoțită de o diversitate pe măsură a ofertei educaționale, de flexibilitate și opțiuni, astfel încât fiecare să poată să își găsească și să își urmeze calea. Nici din punctul acesta de vedere nu stăm bine. Uniformizarea și simplificarea, marja extrem de redusă de libertate și flexibilitate nu ajută foarte mult în această direcție.

În 2021, un ministru al educației vorbește despre o posibilă materie în școli: Educația pentru viață. Nu întreaga programa școlară ar trebui să îi pregătească pe copii pentru viață? Cum au fost ei pregătiți din acest punct de vedere până acum?

Desigur, toată educația ar trebui să pregătească pentru viață. Noi dacă sesizăm un deficit sau o nevoie, imediat vrem să mai introducem o materie în școală: educație socială, financiară, rutieră, pentru viață, sexuală sau mai știu eu ce... Acestea sunt teme integrate, cross-curriculare, care ar trebui să fie abordate la nivelul tuturor disciplinelor. Dacă pui o disciplină nouă în școală, încercând și mai mult un program care e deja supra-aglomerat, nu rezolvi absolut nimic, pentru că nu ai nicio garanție a impactului. Nu știu cum poți să înveți educație pentru viață, de exemplu, marșea de la 9 la 10, pentru că atunci ai în orar. În rest, ai altă treabă: logaritmi, locuțiunea prepozițională, miofibrilele și neurofibrilele, biomururile, anul în care s-a încheiat Înțelegera Balcanică etc.

Cum se oglindesc anii de școală în studenții pe care îi aveți la cursuri? Care sunt lipsurile lor principale?

Dincolo de unele lipsuri la nivel de cunoștințe și competențe academice, există competențe transversale, extrem de necesare pentru viață în general și pentru stilul de învățare din învățământul superior în mod special, care au un grad ridicat de precaritate: capacitatea de a articula un discurs coerent și de a susține o idee cu argumente în fața unei audiențe, capacitatea de a lucra în echipă și de a colabora la nivelul unor proiecte de învățare, analiza critică – evaluativă a surselor de informare și utilizarea acestora pentru învățare, perseverența și reziliența.

Libertatea pe care o capătă de multe ori în universitate vine cumva prea târziu pentru unii tineri, vine după mulți ani în care au fost obișnuiți să „stea în rând”, să nu aibă spațiu pentru inițiativă, creativitate, gândire critică. Ca să încheiem totuși într-o notă optimistă, eu cred că tinerii de azi sunt extraordinari. Chiar dacă sunt poate mai ezitanți, mai temători și aparent mai comozi, în fiecare generație găsesc oameni energici, extrem de serioși și de responsabili, cu valori morale solide. Este treaba noastră, a tuturor celor care am decis să fim profesori, să îi ajutăm să se dezvolte, să își urmeze calea și să devină profesioniști adevărați. ●

Desigur, toată educația ar trebui să pregătească pentru viață. Noi dacă sesizăm un deficit sau o nevoie, imediat vrem să mai introducem o materie în școală: educație socială, financiară, rutieră, pentru viață, sexuală sau mai știu eu ce... Acestea sunt teme integrate, cross-curriculare, care ar trebui să fie abordate la nivelul tuturor disciplinelor.

Mirela Ștețco:

„Cred că stăm prea mult, prea des, în ce ar trebui să știe sau să facă elevul și aproape deloc în cum ar trebui să fie el”

Interviu realizat de CORINA TARAȘ-LUNGU

Lucrați cu zeci, sute de profesori anual în cadrul Teach for Romania. Care e profilul lor și ce așteptări au privitor la formare?

În cei 7 ani de intervenție tot mai consistentă în școli din medii dezavantajate ne-am străduit mult să înțelegem atât cauzele profunde ale dezechilibrului sistemic care afectează dramatic parcursul academic al copiilor și inserția lor socială ulterioară, cât și tendințele inovative din educație. Acum putem spune cu încredere că știm cum arată oamenii de care avem nevoie la catedră în școlile vulnerabile și care este nevoia de sprijin pe care o au aceștia pentru a-și face treaba bine și pentru a nu renunța. Cred că trei componente diferențiază acest profil de profesor lider susținut de Teach. Mai întâi vorbim despre oameni cărora le pasă atât de mult de viitorul copiilor din comunitățile vulnerabile, încât aleg să le fie aproape și să le dedice cel puțin 2 ani din viața lor pentru a-i inspira, pentru a le consolida încrederea că prin muncă susținută pot reuși, pentru a-i ajuta să recupereze pas cu pas ce au pierdut la nivel academic și socio-emoțional, pentru a-i conecta la alte modele de succes decât cele știute de ei. Vorbim și despre oameni care aleg să învețe continuu și să susțină creșterea celor din jur (copii, părinți, colegi de cancelarie), pentru că înțeleg foarte bine că provocarea nu e să fii „cel mai bun din lume”, ci „cel mai bun pentru lume”. Ei știu foarte bine că schimbarea începe cu întrebarea „ce pot face eu mai bine” și că misiunea lor nu e despre a repara oameni sau comunități, ci e aceea de a facilita contexte de învățare transformativă relevante pentru toți cei implicați

Mirela Ștețco este profesor, metodist, trainer, coordonator de proiecte educaționale. În prezent, coordonează echipa care susține profesorii Teach for Romania, printr-un program inovativ de învățare, care îmbină training-ul, mentoratul și coaching-ul.

în schimbare. Nu în ultimul rând, vorbim despre oameni care gândesc și acționează eco-sistemic, în termeni de sustenabilitate și impact, pentru că știu foarte bine că e nevoie de un sat întreg pentru a crește bine un copil și de o țară întreagă pentru a rezolva probleme sistemice cu un impact atât de devastator ca cele din educație. Misiunea lor este atât de complexă și de provocatoare, încât, pentru a izbândi, au nevoie de sprijinul nostru constant, dedicat și responsabil. Categorie, trebuie să vorbim atât despre o nouă abordare a procesului de formare inițială și continuă pentru acești oameni, cât și despre o nouă configurare a rolului lor în școală. Mai concret, cei care aleg să contribuie în astfel de comunități, mai ales cei care vin din afara sistemului (din mediul corporate, din business sau ONG-uri), au nevoie de susținere pentru a nu se rătăci prin labirintul sistemului (înțelegerea metodologiei și a proceselor complexe, gen examen de titularizare sau suplinire și de integrare în școală), susținere pentru a nu pierde direcția și energia (coaching), pentru a-și dezvolta competențele de leadership și de predare strategică (mentorat și training, comunitate de învățare și practică), pentru a gestiona lipsurile majore din viața copiilor (hrană, îmbrăcăminte, asistență medicală, rechizite etc.) și din viața școlii (sistem informatic, dotări minimale de laborator, mobilier etc).

Ce îi motivează pe acești oameni să rămână în sistem și ce i-ar putea motiva să facă performanță în cadrul lui?

Un criteriu-cheie în selectarea profesorilor Teach este chiar motivația, pentru că schimbările profunde se produc cu oameni care au o misiune clară, asumată conștient și responsabil. Din acest motiv pot spune cu încredere că, în cazul nostru, vorbim despre oameni care sunt interesați să facă o diferență, să contribuie direct, nu doar la schimbarea unor destine individuale, ci la schimbarea de mentalități, de politici publice, de discurs și de abordare în educație. Mulți dintre ei intră în program pentru doi ani, pentru a înțelege dezechilibrele sistemice și pentru a acționa direct, la firul ierbii, pentru un spor de bine pentru copii, iar apoi aleg să facă reconversie profesională (dacă nu au încă tipul de calificare cerut) și să rămână în educație, pentru că înțeleg valoarea contribuției lor la schimbarea pe care ne-o dorim cu toții. Cea mai mare provocare pe care o au acești oameni este legată de metodologia anacronică, complet disfuncțională și deloc adaptată vremurilor în care trăim, de intrare în sistem. Competențele dezvoltate prin studiile extrem de riguroase, făcute în universități de prestigiu (masterate, doctorate), experiența foarte bogată de lucru cu copiii sau cu gestionarea unor procese de management al schimbării, pregătirea pedagogică intensivă,

cu mentorat și supervizare, oferită de Teach, nu contează deloc în accesarea unui post în sistemul educațional din România. Practic, te afli în situația paradoxală de a fi perfect echipat pentru o intervenție cu impact în școli vulnerabile, dar nu poți avea acces, pentru că sistemul te consideră „necalificat”. Soluția oferită de Teach for Romania pentru a le susține încrederea, progresul și performanța este un program integrat de sprijin pentru 2 ani, program care pune împreună workshop-uri cu învățare experiențială, mentorat și coaching, granturi mici pentru proiecte de învățare remedială și de intervenție comunitară, o comunitate de învățare, acces și expunere la modele de bună practică din rețeaua Teach for All și din programele partenerilor noștri educaționali: Fundația Noi Orizonturi, Fundația Verita, Montessori School of Bucharest etc. Pentru alumnii programului, în funcție de direcțiile noastre de impact și de interesul lor, oferim formare și contexte de practică cu supervizare pe componente relevante: formare pentru cadrele didactice din școli vulnerabile, management școlar, comunicare despre educație, politici publice. Cred că aceste soluții sunt ușor scalabile dacă Ministerul Educației își dorește o folosire mai eficientă a resurselor pentru formare pe care le gestionează. E multă competență irosită în școlile noastre și o abordare mai descentralizată, mai puțin birocratică, bazată pe un mod de lucru agil, ancorat într-o strategie cu direcții clare și cu indicatori de performanță ușor de monitorizat și evaluat, cu o recunoaștere clară a meritelor, ar face cu adevărat o diferență atât în viața copiilor cu care lucrăm, cât și în aceea a profesorilor dedicați.

De ce nu vorbim mai des despre programe de consiliere a profesorilor sau coaching în școli?

Iată o întrebare foarte bună, care ar trebui adresată constant Ministerului Educației. Un profesor bun, capabil să gestioneze învățare relevantă în sala de clasă, lucrează în primul rând cu sine. Practică reflecția, metacogniția și co-reglarea, își cunoaște zonele de putere și pe cele de vulnerabilitate, își identifică blocajele și credințele păguboase, cere constant feedback și integrează ceea ce este relevant pentru creșterea sa, este aliniat cu sistemul său de valori și congruent cu misiunea sa, învață continuu nu doar din cursuri și cărți, ci și din experiențele colegilor, este colaborativ și este capabil să acceseze compasiunea, pentru că știe că elevii săi învață mai ales din ceea ce este el, ca om, din modelul de leadership pe care îl oferă. Această așezare sănătoasă a propriei ființe nu se poate face fără un partener de creștere capabil să mentoreze și să supervizeze, când e o problemă de skill-uri, sau să provoace gândirea și simțirea, când e o chestiune de mindset și credințe. Este exact ceea ce practicăm în Teach, iar rezultatele sunt

vizibile. Am început să transferăm aceste practici și spre sistem, prin programele de formare oferite profesorilor din comunități vulnerabile și printr-un nou proiect Erasmus prin care ne propunem să pregătim mentori/metodiști și să oferim un model de bună practică validat internațional de un evaluator extern cu reputație ireproșabilă.

Dar consilierea în rândul elevilor? Ora de dirigiență are mai mult caracter administrativ. Consilierul școlii este insuficient pentru nevoile elevilor, iar aceștia nu au fost învățați să ceară măcar ajutor.

Acesta este cu adevărat un punct extrem de sensibil. Deși vorbim continuu despre învățarea centrată pe elev și despre faptul că elevul este beneficiarul nostru direct, practicile curente nu iau în calcul nevoile reale ale acestuia. Adesea ne limităm la a livra cunoștințe unor prototipuri abstracte, uitând de misiunea noastră de a deschide pentru copiii noștri oportunități noi de viață prin educație relevantă. Cred cu tărie că nu doar dirigințele sau doar consilierul școlar ar trebui să se ocupe de nevoile emoționale, cognitive și fizice ale copilului, ci fiecare profesor care lucrează cu acesta, pentru că de aici pornește cu adevărat învățarea. Când ne plângem de lipsa de motivație a elevului ar trebui să ne întrebăm și ce știm despre motivațiile lui, pentru că nu există om viu care să nu fie motivat de ceva. Ar trebui să ne întrebăm dacă știm cu adevărat care sunt temerile lui, care sunt pasiunile și interesele lui, cum ar putea folosi mai bine ceea ce vrem să-l învățăm la școală pentru a-și crește calitatea vieții. Profesorul Teach pornește întotdeauna de la construirea relației cu elevii săi. Le înțelege atât contextul de viață, prin contactul direct cu comunitatea și cu familiile lor, cât și nevoile individuale. Apoi, împreună, construiesc în sala de clasă o cultură a reușitei bazată pe o viziune și pe obiective comune, pe un sistem de valori tradus în comportamente clare, pe reguli și consecințe asumate de toți. Se creează astfel un cadru care oferă siguranță și apartenență. Un cadru în care ne susținem unul pe celălalt pentru a ne atinge obiectivele. Un cadru în care învățăm din greșeli, în care colaborăm, în care celebrăm micile succese. Astfel construim baza emoțională și motivațională pentru performanța academică și pentru adresarea unor decalaje cognitive și emoționale. Știu că mulți profesori dedicați fac asta intuitiv. Și o fac pentru că le pasă de copii și pentru că sunt atenți la procesul de învățare, nu la livrarea de informații. Tind să cred că ajută să ne înțelegem și să ne delimităm mai clar rolurile: dirigințele poate avea un rol pur administrativ, consilierul se poate ocupa de aspectele mai complexe legate de tulburările emoționale și cognitive ale copilului, iar profesorul trebuie să adreseze corect toate

nevoile de învățare ale copilului și să se asigure că a creat cadrul necesar ca învățarea autentică să se producă cu adevărat.

De ce statul nu reușește să implementeze modelul Teach atunci când vorbim despre atragerea forței de muncă în comunitățile defavorizate?

Cred că explicațiile sunt multiple. Paralizia statului pierdut în propriul hățiș legislativ și într-o birocratizare monstruoasă a proceselor mari pe care le gestionează este doar vârful icebergului. La nivel profund există tipare și tendințe păguboase (centralizare și control excesiv; conservarea status quo-ului și satisfacerea intereselor mai mult sau mai puțin legitime); structuri sistemice anacronice, care nu iau în calcul toți actorii relevanți din eco-sistemul copilului și nu-i așază împreună, care practică un egalitarism de fațadă, ce agravează inechitatea și segregarea, cu procese și proceduri osificate, care nu permit o abordare agilă, diferențiată; modele mentale păguboase (profesorii cei mai buni trebuie să fie în școlile cele mai bune, „cu aștia nu se poate face nimic”/„n-are rost, pentru că e ca o groapă fără fund”, eficientizăm tăind resursele celor care au cea mai mică putere). Evident, problemele sistemice au nevoie de soluții sistemice. E nevoie de un act de curaj, de multă determinare și de coerență strategică pentru a schimba abordarea când vorbim despre atragerea, integrarea, pregătirea și susținerea forței de muncă pentru comunitățile vulnerabile. E nevoie și de o alocare diferită a resurselor, care să pornească de la premisa creării unui sistem educațional echitabil. Teach a creat și a rafinat vreme de 7 ani un model viabil, cu impact măsurabil, spulberând mitul că oamenii bine pregătiți nu vor să meargă în astfel de comunități. Mai mult, e pregătit să susțină orice efort guvernamental în direcția adresării sistemice a inechității.

Care este numărul celor care părăsesc sistemul după programul Teach care durează 2 ani? Și care e motivul principal pentru care fac asta?

Credința că același om trebuie să stea în aceeași școală toată viața este extrem de păguboasă în sistemul nostru educațional. Mai ales în comunitățile vulnerabile, e nevoie de energie proaspătă și de motoare puternice, care să țină un ritm susținut, pentru a restrânge cât mai rapid și mai consistent decalajele. Ar ajuta să ne dorim mai mult o abordare unitară, o coerență a practicilor didactice, o eficiență crescută a învățării, generată de oameni care gândesc în termeni de sustenabilitate și impact. E chiar contraproductiv să legi mereu performanța de un om anume, un om care poate obosi, care se poate plafona, care poate fi absorbit de energia nesănătoasă a unui mediu ostil. Teach propune

un program în care participanții au un stagiul de 2 ani în astfel de școli. În perioada acestui stagiul ei primesc susținerea necesară pentru a performa. Mulți aleg să rămână alături de copii până când aceștia încheie un ciclu școlar (mai ales învățătorii). Mulți dintre ei fac reconversie profesională, pentru a rămâne cu drepturi depline în sistem. Atunci când sistemul nu ne blochează prea mult, locul unui profesor Teach este luat de alt profesor Teach, care are o abordare similară: construiește o cultură a reușitei în clasă și în școală; coagulează „satul” în jurul copiilor, asigurând acces și continuitate; atrage resurse și lucrează colaborativ. Dacă e să ne referim la cifre, cam 70% dintre alumnii noștri aleg să rămână în educație, deși doar jumătate dintre ei au avut inițial calificare de profesor.

Care sunt furcile caudine prin care trec profesorii în rural?

Realmente, provocările sunt mari și foarte diferite, de aceea doar un om cu solide competențe de leadership le poate gestiona sănătos și eficient. Cele mai dureroase sunt cele legate de copii, de la asigurarea nevoilor primare care facilitează accesul la școală (îmbrăcăminte și încălțăminte adecvată sezonului, hrană și rechizite), până la cele care asigură învățarea și continuarea studiilor (schelărie cognitivă și socio-emoțională deficitară din cauza unor ferestre de oportunitate ratate, absența unor rutine elementare de igienă, de relaționare și de învățare, interes scăzut pentru învățare și lipsa de încredere în rolul educației pentru creșterea calității propriei vieți. O mare provocare este legată și de lipsa de încredere a părinților în rolul școlii și în performanța profesorilor. În multe familii vorbim despre analfabetism, despre violență și segregare, despre folosirea copiilor ca forță de muncă. În parteneriatul copil – părinte – profesor construirea încrederii este critică. De acolo începe cu adevărat magia, iar liantul este de fiecare dată „îmi pasă”. Îmi pasă atât de mult, încât aleg să fiu aici pentru tine. Îmi pasă atât de mult, încât nu renunț la tine. Îmi pasă atât de mult, încât sunt absolut convins că împreună avem resursele pentru a reuși. Astfel se explică faptul că într-o comunitate izolată din Brașov, în care niciun copil nu continua studiile după clasa a VIII-a, într-un singur an, de la un singur profesor, 22 de copii au ales să meargă mai departe. Astfel se explică și faptul că, la unii învățători Teach, numărul copiilor care termină clasa a IV-a e mai mare decât numărul celor care au început clasa I. Mai este, desigur, cultura școlii. Acel „Las’ că-ți trece. O să vezi tu că n-are rost”. Acel „cu ăștia nu se poate”. Acele priviri ostile când intri la oră la timp, când mergi în comunitate să vorbești cu părinții, când faci programe remediale sau când aduci resurse. Acele sarcini birocratice absolut inutile. Acel „așa se face aici treaba”. Evident, completăm tabloul cu niște

condiții uneori imposibile de navetă cu transportul în comun, de felul absolut arbitrar în care se face de către primării decontarea transportului, de lipsa de igienă și de siguranță din școli. Dacă peste toate mai așezăm și dificultatea de a ajunge pe un astfel de post și incertitudinea privind păstrarea lui cel puțin pentru doi ani, cred că avem deja un tablou sumar al vieții de profesor în comunități dezavantajate.

Este pregătit profesorul român să primească feedback-ul elevului și să facă ceva pentru a-l îmbunătăți?

Aici avem o altă disfuncționalitate majoră a sistemului de educație. Logic, orice buclă de învățare pe care o gestionăm are nevoie de feedback, pentru că altfel nu putem regla procesul. Nu știm dacă am răspuns tuturor nevoilor de învățare, nu știm dacă am obținut rezultatele pe care ni le-am propus, nu știm nici măcar dacă ceva din ce am făcut a atins mintea și sufletul unor elevi. Feedback-ul este chiar motorul învățării eficiente, adevăr demonstrat clar de John Hattie. Elevul are nevoie de feedback. Profesorul are nevoie de feedback. Avem la îndemână cea mai bună și cea mai ieftină unealtă pentru a ne spori impactul, dar ne e teamă de ea și încă nu știm s-o folosim. Mai mult, elevul este beneficiarul nostru direct. Pentru el mergem la școală. Pentru creșterea lui suntem plătiți. E absolut firesc și extrem de sănătos ca elevul să dea feedback despre cadrul de învățare creat de profesor, iar când spun cadru de învățare mă gândesc la calitatea relațiilor construite în clasă, la verificarea înțelegerii și a internalizării învățării, la menținerea unor așteptări ridicate și a unor standarde academice înalte, la claritatea privind criteriile de performanță, la dimensiunea colaborativă a învățării etc. Este evident că nu vorbim despre o evaluare a pregătirii academice a profesorului, ci despre felul în care elevul se simte și despre cum percepe el procesul de învățare prin care trece. Noi solicităm feedback-ul elevilor în fiecare an, iar rezultatele din student survey sunt folosite atât pentru a regla învățarea în sala de clasă, cât și pentru a oferi un sprijin mai adaptat nevoilor fiecărui profesor în parte (training, mentorat, coaching). Probabil că unul dintre primele semne că ne facem bine treaba este chiar diminuarea fricii de feedback. Chiar îndrăznesc să visez la o școală în care există o cultură a feedback-ului care îi ajută pe oameni să crească sănătos și asumat.

Ce ar trebui să știe să facă elevul la finalul celor 12 clase?

Avem un profil al absolventului pentru fiecare ciclu de învățământ, agreat la nivel de sistem, corelat cu un profil de competențe și cu un curriculum adecvat. Conform acestuia, elevul de clasa a XII-a

are competențe înalte de comunicare în limba maternă și într-o limbă străină, are competențe matematice și competențe de bază în științe și tehnologii, are competențe digitale și știe să învețe eficient, are competențe sociale și civice, spirit de inițiativă și antreprenoriat și este atașat de valorile culturale ale umanității. Ce-ți poți dori mai mult? Problema este că nimeni nu l-a învățat pe profesor cum să dezvolte toate aceste competențe într-o manieră sistemică, integrată, care să aibă sens și pentru elev. Lucrăm nișat, pe propria disciplină, cu terminologie academică excesiv de aridă, de teoretică, încurajăm mult reproducerea de informație, nu suntem atenți la nevoile emoționale ale elevilor, nu aducem curiozitatea și gândirea critică în sala de clasă, evităm încă învățarea pe bază de proiecte, experimentarea, lucrul în echipă. Mi-a rămas dureros în minte răspunsul unui elev la întrebarea cum e pentru tine școala: „lumea noastră și lumea profesorilor sunt complet paralele. E drept, uneori se intersectează, dar atunci e doar întâmplător și extrem de frustrant pentru ambele părți”. Cred că stăm prea mult, prea des în ce ar trebui să știe sau să facă elevul și aproape deloc în cum ar trebui să fie acesta. Magia în învățare începe când elevul se simte văzut, auzit, înțeles, acceptat cu toate vulnerabilitățile sale, când nu are nicio umbră de îndoială că tu, ca profesor, chiar ai încrederea că își poate dezvolta toate acele competențe care îl vor ajuta să fie un om mai bun pentru lume și să mai împlinit personal și profesional.

Reforma sistemului din interior, bazată pe nevoile concrete ale elevilor. Cât de idealist sună acest scop pentru un expert în educație?

Pentru mine, pentru Teach, sigur nu sună idealist. Pentru asta suntem aici. Pentru asta am ales calea cea mai grea: să acționăm din interiorul sistemului, nu criticând sau negând ceea ce există, ci construind un model viabil, sănătos, de așezare a învățării pe făgașul ei firesc. Iar făgașul firesc înseamnă să co-crezi cu elevii tăi un parcurs educațional credibil, pornind de la înțelegerea profundă a nevoilor specifice ale fiecăruia, având însă mereu în minte o viziune ambițioasă și rezultate pe care să le măsurăm constant, împreună. E timpul ca profesorul să-și asume rolul de a gândi strategic învățarea și de a facilita un proces de învățare și creștere pentru fiecare dintre elevii săi. Sigur că nu e deloc ușor, dar nimic din ceea ce a avut vreodată sens pentru omenire nu a fost ușor. Ar fi absolut inacceptabil ca tocmai profesorii să fie cea mai mare piedică în învățare pentru copiii din școlile noastre.

Mulți profesori sunt condescendenți în relație cu elevii lor. Aceștia din urma sunt beneficiari ai proceselor educaționale coordonate de profesori. Unde se pierde această conexiune logică?

Eu aș privi cu mai multă compasiune situația, pentru că e mult mai complexă decât pare. Și e tare ușor să spui ce nu merge stând pe margine. Ce este clar e că școala nu te pregătește să fii profesor, practica pedagogică fiind aproape inexistentă. În școlile noastre nu există onboarding. Managerul direct nu te ajută să-ți înțelegi cu adevărat rolul: să înțelegi cum arată un profesor bun, care-i sunt competențele și cum poate crește, care sunt responsabilitățile tale de bază și cum vei fi susținut pentru a le îndeplini, care sunt criteriile de performanță și cum vei fi evaluat. Aproape inevitabil preiei comportamentul colegilor. Și adesea acesta a fost modelat de o viziune specifică epocii trecute, care forma muncitori pentru a lucra la bandă. Profesorul era singurul care avea acces la informație și o livra, elevul trebuia să asculte și să facă ce i se cerea. Profesorul avea autoritatea supremă și își exercita controlul și puterea, inclusiv prin corecții fizice. Așa este așezat deocamdată sistemul nostru de educație. Și din acest motiv este complet disfuncțional. Nu este deloc racordat la nevoile prezentului și ale viitorului. Nu ține cont că informația e la un click distanță, că oamenii au învățat să-și ceară drepturile și că elevii noștri se pregătesc pentru meserii care n-au fost inventate încă. Nu ține cont nici de faptul că profesorul e un angajat al statului, plătit din banii contribuabililor, care are ca atribuție principală dezvoltarea holistică a copilului. Profesorul ajunge să nu mai știe că este direct responsabil pentru cât de bine învață sau se comportă elevul său. Mai mult, ajunge să creadă că elevii sunt defecti și că ar trebui reparați, că ar fi bine dacă le-am instala un buton care să le pornească motivația, și că, în general, noi ne facem treaba bine, iar ceilalți sunt de vină. Evident, tușele acestea groase sunt menite doar să facă vizibile anomalii sistemice ce țin de mentalitate și de tipare comportamentale ușor de preluat. Departe de mine intenția de a generaliza. Am întâlnit profesori absolut remarcabili, care au știut din prima clipă că rolul lor este acela de a crește oameni și că e responsabilitatea lor să stimuleze interesul, să activeze curiozitatea, să adrese nevoile individuale. Și am deplină încredere în capacitatea acestor oameni de a se coagula și de a schimba radical felul în care ne raportăm la elevii noștri. Dacă ar fi să concluzionez, aș spune că șansa noastră de a face o schimbare sustenabilă în educație este dată de puterea leadershipului colectiv. Vedem deja mulți oameni din sistem și din afara lui, din mediul ONG și cel de business, care acționează congruent, entuziast, adesea strategic, pentru a prototipa și testa soluții viabile, ușor de scalat și de integrat în sistemul formal. De fapt, construim viitorul acum, în sălile noastre de clasă, prin oameni și organizații care aleg să colaboreze și să contribuie împreună la un bine mai mare. ●

Ștefan Pălărie:

„Cea mai importantă problemă cu care se confruntă educația din România este neguvernabilitatea ei”

Interviu realizat de CORINA TARAȘ-LUNGU

Care credeți că sunt cele mai urgente probleme de rezolvat în domeniul educației?

Probleme sunt multe. Dacă există măcar un acord unanim în România pe tema educației, consensul este clar legat de faptul că NU STĂM BINE DELOC. Ratele oficiale de analfabetism funcțional, de părăsire timpurie a școlii, de participare la programe educaționale pe tot parcursul vieții, toate întrunesc unanimitatea de opinie a tuturor actorilor educaționali. La nivel de soluții nu mai cădem la fel de ușor de acord. Dacă mă întrebați pe mine, vă voi spune direct că cea mai importantă problemă cu care se confruntă educația din România este neguvernabilitatea ei. Ca să fac o paralelă cu biologia, sistemul educațional este astăzi mai degrabă asemănător unei moluște decât unei vertebrate. Nu avem în sistem pârgșii, leviere, segmente tari care să transforme o idee, o viziune sau o politică publică în educație în realitatea zilnică de la clasă. De ce nu avem această guvernabilitate? Sunt mai multe motive și le voi prezenta pe scurt pe fiecare. De departe, problema numărul 1 în ochii mei este halul de politizare la care a ajuns educația românească. Inspectoratele Școlare Județene reprezintă astăzi rampe politice de lansare către funcții politice de membri ai Consiliului Județean și către primarii de municipii, locul în care din pix sunt pedepsiți sau răsplătiți inspectorii, directorii, profesorii. Sunt locurile în care se ajunge la acte repetate de trafic de influență și locurile de care profesorii buni din sistem sunt fie îngroziți, fie scârbiți.

Ștefan Pălărie dezvoltă de 13 ani programe educaționale pentru ONG-uri, corporații, instituții de stat. Este coordonator al Grupului de lucru pentru Educație din USR-PLUS.

Această primă problemă le generează pe a doua și pe a treia. A doua este lipsa competențelor oamenilor-cheie din sistem: inspectori și directori. Când politicul hotărăște după bunul plac cine să ocupe un post și nu concursul – păi, e simplu! –, vom avea oameni numiți din ce în ce mai apropiați de inspectorii generali și din ce în ce mai slab calitativi. Vom avea oameni supuși și nu profesioniști independenți, capabili și doritori să își exercite meseria fără a accepta ingerințe externe. A treia problemă este exterminarea oricărei motivații autentice de a face bine educației a celor din sistem. Nu cred că a-i demotiva pe oamenii buni (profesori și directori) reprezintă o agendă explicită a politicii vechi (deși am auzit des teoria asta cu „țara te vrea prost” ca să nu știi ce votezi), cred mai degrabă că este un rezultat la care se ajunge natural atunci când politizezi un sistem și apoi recompensezi lingăii servili și obligațiile de partid, în loc să recunoști valoarea reală a oamenilor. Am fost trainer și consultant pentru aproape două decenii și am lucrat cu foarte multe organizații. În toate se petrece același fenomen descris mai devreme - este suficient să iei câteva decizii clare în favoarea prietenilor și nu în sprijinul competenței și vei obține un sistem în care mor încrederea și motivarea de a mai contribui la sistem. Soluții sunt multe. Dar a considera că singura problemă a domeniului este subfinanțarea eu cred că este o greșeală. Dacă introduci într-un sistem politizat și corupt chiar și de zece ori mai mulți bani, vei avea aceleași rezultate. Orice ministru care își dorește impact trebuie să își propună construcția guvernabilității sistemului. O coloană vertebrală puternică care să pornească de la nivel de ministru și care să ajungă până în fiecare clasă din România. Iar asta înseamnă depolitizare, profesionalizare continuă prin programe de pregătire și decizii curajoase de descentralizare.

Se discută foarte mult despre procedurile de numire în funcție a directorilor. Dat fiind faptul că legea e acum în re-examinare, înseamnă că anul școlar ne prinde nepregătiți din acest punct de vedere. Cum afectează concret această situație buna funcționare a proceselor educaționale și administrative?

Decizia președintelui de a trimite către re-examinare propunerea legislativă care prevedea ca, în cazul vacantării funcțiilor de directori, interimarii să fie stabiliți de către consiliile de administrație ale școlilor, face, din păcate, un singur lucru. Îi lasă pe inspectorii școlari județeni să stabilească din pix în august cine să conducă școlile până la organizarea concursului, sau până la finalul anului școlar dacă nu se prezintă

nimeni la concurs. Nici eu și nici colegii mei nu am dorit prin legea propusă să interferăm cu organizarea concursului de ocupare a funcțiilor de directori. Am propus doar modificarea mecanismului de stabilire a directorului interimar. Temerea mea este că toamna ne va prinde cu o întreagă serie de scandaluri în școli, pentru că unii dintre inspectori vor abuza de poziția avută și își vor numi oamenii apropiați ca interimari în diferite școli. Nu e suficient că începem anul școlar sub fricile declanșării unui nou val epidemiologic, închipuiți-vă ce ar însemna ca într-o mare parte din școli să existe discordie asupra celui care va lua decizii organizatorice în școală: consilii profesoriale care nu ascultă de un director impus cu forța sau conducători noi care declanșează anchete și vânători de vrăjitoare în rândul profesorilor, așa cum s-a întâmplat și în 9 ianuarie anul trecut. E trist. Absolut trist și regretabil faptul că am ajuns aici.

Un bun director este mai degrabă un bun manager, nu un bun pedagog. Cum facilitează statul formarea acestor manageri și buna lor selecție? Cât va mai dura până când oameni competenți din afara sistemului vor avea acces la concursurile de directori?

Din păcate, astăzi nivelul de pregătire al managerilor școlari este ZERO. Am avut în lege această construcție a unui corp de experți – Corpul Național al Experților în Management Educațional –, o inițiativă excelentă a legii 1/2011 care a fost în timpul Guvernului Ponta masacrat de către ministrul Liviu Pop și majoritatea din Parlament de atunci, prin crearea unor reguli atât de laxe pentru a intra în acest corp, încât aproape oricine care obținea cumva o diplomă care să îi ateste absolvirea unui curs de management educațional putea intra în acest corp. Așadar, chiar și puținele demersuri bune au fost distruse de decizii politice ulterioare. Ultima întrebare e foarte grea. Pentru a putea permite oamenilor din afara sistemului să aibă acces la concursurile de director va mai dura mult dacă nu schimbăm paradigma cu care operăm. Astăzi, se discută în sistemul de învățământ că directorii trebuie să fie profesori ca să poată înțelege actul educațional. Pe același model, că un manager de spital trebuie să fie un medic bun ca să poată înțelege actul medical. Până nu ne scuturăm de asta și până nu schimbăm structura de putere din arhitectura instituțională, vom avea aceiași profesori aserviți politic care ajung directori (doar din interiorul sistemului) și învârtim roata șoricelului la infinit fără niciun rezultat.

Cu ce vom mai fi nepregătiți în acest an școlar?

Din păcate, cred că situația epidemiei ne va lovi din nou. O vorba veche din mediul privat spune – Hope for the best, plan for the worst (Speră la mai bine, dar pregătește-te pentru mai rău). Eu salut ideea redeschiderii școlilor și îmi doresc să avem un nou an școlar neafectat de pandemie, dar cred că trebuie să ne pregătim și pentru situații neașteptate, deci tipologii de scenarii roșu, galben, verde, indiferent cât de tare le urâm, tot trebuie să fie pregătite. Nu sunt un specialist în sănătate sau epidemiologie, dar eu mă aștept să avem focare noi în orașe-surpriză. De ce? E simplu: orașele mari sau orașele greu încercate de pandemie în valurile anterioare au obținut imunitate fie prin boală, fie printr-o rată mai mare de vaccinare, pe un motiv foarte simplu – dacă ai avut multe rude și cunoscuți care au murit din cauza pandemiei, ai mai multe șanse să te vaccinezi și să iei toată pandemia în serios, decât dacă nimeni din cercul tău apropiat nu s-a confruntat cu problema. Așadar, vom avea fostele concentrări umane afectate mai sigure și e posibil să avem focare în orașe medii unde tronsoanele de mobilitate nu au adus în perioadele anterioare virusul atât de răspândit. Dar lucrul acesta se poate schimba, din nefericire. Asta este temerea cea mai mare. Din păcate, mă aștept și ca multe școli să nu fie pregătite fizic de reînceperea anului școlar: șantiere neîncheiate, lipsa autorizației de funcționare etc...

România este țara cu cei mai puțini absolvenți de studii superioare, iar cei mai mulți dintre tineri nu profesează conform specializării obținute. Cum calibrăm balanța dintre specializări și locuri de muncă? E asta o prioritate?

Se discută mult în cercurile de specialitate despre școli postliceale organizate la nivelul universităților – cu studii reduse – și cu programe de specializare accelerată. Eu cred că asta este direcția în care trebuie să ne îndreptăm. În felul acesta vom permite atât absolvenților de liceu, dar și tuturor adulților, pe întreg parcursul vieții, să participe la cursuri de calificare și recalificare în domenii tehnice restrânse. Trebuie să încetăm cu mentalitatea asta simplistă: copilarie-școală-muncă și să înțelegem că în aceste vremuri moderne în care progresul tehnologic este colosal pe de o parte, dar avem și o speranță de viață mult mai mare (deci vom fi în câmpul muncii o perioadă mult mai lungă) pe de altă parte, ciclul școală-muncă va avea mai multe bucle pe parcursul unei vieți de om.

Ce încredere să aibă copiii români în măsurile din domeniul educației, când la BAC avem lucrări corectate și de 4 ori și care au

obținut note diferite? Ce încredere să aibă în implementarea unui sistem informatizat de evaluare? Sau în orice lider politic din educației care promite ceva în țara asta?

Situația corectărilor de la BAC este una extrem de delicată pentru că ea afectează, așa cum spuneți, nivelul de încredere al cetățenilor în sistem. Cred că în orice țară și în orice organizație se întâmplă greșeli. Este absolut natural. Ce nu are voie să se întâmple este să permiți aceeași greșală în mod repetat. Eu cred că vom avea în 2022 un sistem măcar pilot de evaluare informatizat. Specialiști din Ministerul Educației au lucrat la propuneri pentru un astfel de sistem de cel puțin 5 ani. Din păcate, vocea lor nu este auzită și asta este o mare pierdere pentru toată lumea. Eu cred că un ministru bun are capacitatea să integreze toate resursele disponibile din sistem. Altminteri, nu avem cum să progresăm.

Sunteți mulțumit de dependența financiară a școlilor față de primării? Cum afectează ea calitatea proceselor educaționale?

Absolut deloc. Am mai spus-o de multe ori în spațiul public. Noi trăim în România o scenă prelungită a absurdului. Astăzi, dacă un părinte merge supărat pe o problemă de școală la un director, avem două spețe. Fie vorbim de speța A – o problemă legată de dotarea și condițiile fizice de desfășurare a scolii, lipsesc dulapuri, echipamente, laboratoare, toalete, consumabile, produse de curățenie etc. – caz în care directorul școlii dă din umeri și trimite părintele să își rezolve reclamația la Primărie. Fie vorbim de speța B – o problemă care ține de cadrele didactice, de învățători și profesori abuzivi, de calitatea slabă a predării, de volumul prea mare sau prea mic de teme etc. – caz în care directorul dă din umeri și trimite părintele cu plângerea sa către inspectoratul școlar. Dacă sesizați fenomenul, indiferent de problemă, directorul dă din umeri și te trimite către o altă instituție spunând: „eu nu pot face nimic”. Cum afectează asta calitatea proceselor educaționale? Păi, enorm. Avem un sistem în care nimeni nu este responsabil de nimic, iar directorul nu poate nici angaja, nici da afară profesorii, nu poate nici rezolva de urgență probleme care țin de săpun, dezinfectant sau reparații bănci. De aceea am spus-o și o repet insistent, avem nevoie de o descentralizare continuă a responsabilității, însoțită de programe de pregătire și profesionalizare la nivelul descentralizării, însoțită de mecanisme de intervenție pentru cazurile în care cei cu o putere sporită abuzează de ea la nivel local.

România Educată. Un program care a fost așteptat îndelung, care are și plusuri și minusuri, dar care își propune o coerență a sistemului de învățământ național. Cum se vor transforma recomandările de acolo în politici și seturi de măsuri și care sunt dificultățile?

O să vă spun extrem de cinstit. România Educată este astăzi cel mai avansat nucleu de la care să pornească orice nouă lege a educației. Asta nu înseamnă însă că, fiind cel mai avansat material, este unul perfect. Dimpotrivă, există și susținători, dar și critici ai acestui document de viziune. Tehnic, știm astăzi că va exista un grup interministerial coordonat de prim-ministru, care are responsabilitatea de a avea pe 1 octombrie un text de lege care să ajungă spre Parlament, cu misiunea de a încheia anul cu o lege promulgată. Personal, cred că este un termen extrem de scurt, dar, ca parlamentari în comisiile reunite de învățământ, am decis împreună cu colegii mei că vom acorda tot sprijinul posibil. Dificultățile translatării documentului de viziune în lege sunt mai multe. În primul rând, avem teme centrale nelămurite în detaliu în documentul România Educată. Pentru mine personal, tema arhitecturii instituționale și a descentralizării din sistem este una critică. Recunosc că m-aș fi bucurat să o găsec mai explicită acolo. Altminteri, din textul documentului de viziune fiecare poate înțelege ce vrea. Discutăm despre reorganizarea atribuțiilor actualelor inspectorate, despre înființarea unor noi direcții de asigurare a calității și inspecție școlară – așa-numitele organizații DACIS la nivel județean –, dar nu vorbim nicăieri explicit despre puterea directorilor de școală de a angaja și concedia profesori (în strânsă legătură cu unul din cele mai criticate procese din învățământul de astăzi: titularizarea în sistemul de învățământ). Pe scurt, vom avea mult de lucru și va fi o toamnă extrem de fierbinte din această perspectivă.

Sloganul USR-PLUS în campanie a fost „O Românie fără hoție”. Cine și cum fură în sistemul de educație?

O să vă dau câteva exemple: fiecare profesor mai slab care este prioritizat din motive de lege și sistem în fața unui profesor mai bun fură sistemului ocazia de a avea competențe mai bune prezente în rândul dascălilor. Vezi titularizarea și situația profesorilor tineri pasionați, dar care sunt doar suplinitori și care așteaptă cu anii eliberarea unui post de titular. Haideți să o spunem drept, mai mulți ani în sistem nu înseamnă automat că ești un profesor mai bun. Inspectorii școlari județeni care la început de an școlar pleacă în campanie electorală fură copiii

șansa de a avea un sistem preocupat doar de binele lor. Fiecare inspector care primește mită pentru acordarea gradațiilor de merit la nivel județului fură nu doar bani din banii celor care ar fi meritat această gradație, dar fură și demnitatea profesorilor care se sacrifică astăzi în sistem pentru a avea ore mai bune. Fiecare ministru care NU demarează niște proiecte naționale de anvergură, chiar și proiecte cu fonduri europene, inițiate de predecesori, doar pentru că nu doresc să dea câștig de cauză fostului partid de la guvernare, fură României șansa de a avea o reformă reală și de a putea implementa la termen proiectele europene promise. O să închei spunând că fiecare partid și lider din partidele vechi care crede că politizând directorul de școală obține marile avantaje electorale ale UAT-ului nu doar fură șansa unui viitor mai bun al educației, dar își fură singur căciula păcălindu-se că un aparent beneficiu electoral pe termen scurt e mai valoros decât un proces generalizat de depolitizare a învățământului, din care cu toții am avea de câștigat. Haideți să lăsăm școala să facă educație și nu politică de partid.

De ce nu reușesc, ca în țările civilizate, Opoziția și Guvernarea să se așeze la masă și să remedieze probleme de interes național, cum sunt cele din educație?

Cred că problema stă în modul în care partidele vechi sunt construite. Din acest punct de vedere, partidele au multe asemănări cu sistemul educațional. Dacă partidele vechi ar fi cu adevărat niște organizații în care meritocrația să triumfe și tineri cu talent politic și cu dragoste de țară ar fi promovați constant în cadrul partidelor, atunci am vedea mai mulți politicieni care ar pune pe primul loc binele țării și abia apoi binele partidului din care fac parte. Dar cum astăzi NU avem la vârful partidelor vechi cei mai merituoși oameni, ci mai degrabă cei mai rezistenți, cei mai longevivi și cei cu rețelele de interese cel mai bine conturate, atunci aceștia au constant o altă listă de priorități. Eu cred că apariția și consacrarea USR-PLUS pe scena politică românească va pune suficientă presiune pe partidele vechi să își grăbească reformele atât interne, cât și pe cele externe. Și, în felul acesta, peste un orizont de timp rezonabil, vom vedea politica românească mai aproape de nivelul politicii europene, asigurând astfel un tip de stat de care românii să nu mai fugă, ci, dimpotrivă, către care să se întoarcă cu încredere și curaj de a construi un viitor mai bun. Până atunci însă, contează fiecare centimetru de teren câștigat către normalitate și performanță. Este o bătălie de orizont mediu și lung. ●

A high-angle photograph of a person in a red shirt walking on a paved surface. To the right of the person is a line of orange traffic cones. The scene is overlaid with white text.

Șansele culturii independente

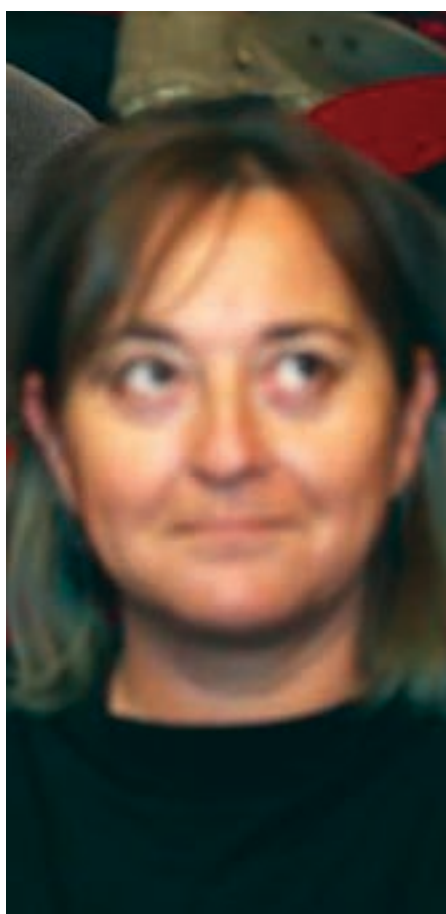
Relevanța, coerența și mecanismul finanțărilor

Statul ar trebui să-și asume un set de obiective pe termen scurt, mediu și lung, mai multe acțiuni, vizibile și constant comunicate. Nu reactiv, ci proactiv și responsabil. Firește că sănătatea și educația sunt prioritare și au nevoie urgentă de transfuzii financiare, know-how și profesioniști, așa cum s-a demonstrat în perioada acestei pandemii. Dar nu putem considera, totuși, cultura și arta domenii marginale, de care ne putem dispensa. Un efect al ignoranței și precarității noastre culturale e că alegem conducători incompetenți, generatori de confuzie, haos și totală dezarticulare în decizii. **(Adriana Moca)**

Carmen Corbu

Între „noi vă dăm” și abordarea „smart”

Sau de ce Ministerul Culturii nu e nici AFCN, nici MEEMA

Carmen Corbu este manager de proiect în sectorul ONG și mic antreprenor în industriile culturale și creative.

Extinderea relațiilor cu operatorii independenți ar aduce un plus de expertiză, competențele și abilitățile lor depășindu-le cu mult pe cele ale unor funcționari din minister.

În acord cu un profil al statului asistențial, schema artistului care cere și a statului mărinimos care dă este una din care politicile publice din România privind susținerea sectoarelor culturale și creative se zbat de câțiva ani buni să iasă. Până acum, alt model de bune practici în afară de AFCN nu a prea apărut.

Dacă trebuia și o dovadă în acest sens, a produs-o însuși Bogdan Gheorghiu, ministru al Culturii la acea vreme, afirmând că statul asigură, prin granturile pe care le acordă, „veniturile a peste 4.000 de lucrători culturali”. Acestea fiind spuse, paradigma e definită: Statul hrănește operatori culturali. Punct. Nimic despre rolul proiectelor finanțate. Nimic despre beneficiarii acțiunilor culturale. Nimic despre obiective și valoare adăugată. Nimic despre nevoi accesate și despre rezultate. Pe scurt, nimic despre impactul social. Pentru că – fie că ministrul Culturii cunoaște, fie că nu – programele cu care operatorii culturali candidează pentru granturi sunt doar în parte rezidențe de creație, în care beneficiarul direct este artistul, multe dintre ele fiind programe de educație prin artă și cultură sau diverse alte programe participative, în care beneficiarii direcți pot – și chiar trebuie – să fie cuantificați.

Spațiul public a reacționat la declarația lui Bogdan Gheorghiu, dar, obișnuit cu afirmațiile discutabile ale oficialilor din acest minister, a trecut-o la categoria gafe. În mare, s-a reținut doar un calcul simplu: împărțind bugetul în discuție la beneficiarii indicați, rezultă o valoare puțin peste 1000 de euro pe an, adică sub 100 de euro pe lună, sumă în legătură cu care cu greu se poate folosi verbul „a

asigura”, chiar neluând în calcul faptul că granturile se obțin prin concurs de proiecte.

Însă discuția care merită să fie purtată este cea a viziunii manageriale pe care afirmația o conotează: statul dă și operatorii așteaptă/primesc. O viziune care distorsionează însăși filosofia care stă la baza granturilor din fonduri publice. În formula lor firească lucrurile stau cam așa: entitatea finanțatoare – în cazul de față, Ministerul Culturii – are o listă de obiective și un set de priorități ancorate societal pe care le urmărește și le scoate la concurs, iar pentru realizarea și operaționalizarea acestora, diverse entități executante – operatorii culturali – candidează cu propriile scheme de obiective specifice, metode de implementare, acțiuni, bugete de cheltuieli și rezultate previzionate. Totul trebuie să fie specific, măsurabil, abordabil, relevant etc., adică „SMART”. Întregul proces care îi implică pe finanțator și pe organizator se bazează pe o relație de parteneriat în care părțile colaborează pentru atingerea unui obiectiv. Și în care partenerii se respectă, se creditează și se sprijină reciproc. În realitate, o privire la rece arată că mecanismele Ministerului Culturii sunt puțin susceptibile de a se suprapune coordonatelor de mai sus. Cu proceduri și protocoale adoptate cu mulți ani în urmă, în vremea unor guvernări pentru care tot ceea ce era independent, cu atât mai mult în sectorul cultural, nu părea promițător, Ministerul Culturii a încremenit în timp și în practici, dovedindu-se acum una dintre cele mai retrograde instituții autohtone. O comparație cu AFCN – pe criteriul specificului activității – și cu, de exemplu, Ministerul Economiei și Mediului de Afaceri sau Ministerul Muncii – pe criteriul palierului instituțional – trimite Ministerul Culturii într-un hău al timpului și al viziunii manageriale. Presa – foarte rar cea culturală, susceptibilă de a candida și ea la „venituri asigurate”, cum ar zice ex-ministrul Bogdan Gheorghiu – a semnalat situații cel puțin hilare: una dintre condițiile de aplicare pentru granturi destinate publicațiilor electronice este prezentarea unui dosar cu șină care să conțină copii xerox ale paginilor disponibile online. De altfel, concursul de alergare la ghișeu cu dosarele cu șină pline de copii xerox rămâne paradigma culturală impusă de Ministerul Culturii, în timp ce întreaga societate face pași mari în digitalizare. Că ministerul întreg este încremenit în timp – cu toate procedurile, cu lipsa de transparență, cu birocrăția excesivă, cu abordarea adeseori nefirească a relației cu publicul, cu refuzul unei informatizări minime – este foarte greu de justificat. Că o instituție subordonată cum este AFCN reușește de ani buni să aibă o relație eficientă și decentă cu publicul lui prin intermediul unei platforme online și al selecției făcute de evaluatori independenți, iar ministerul nu a învățat nimic din asta – de asemeni. Că a fost devansat la capitolul digitalizare nu doar

de primării de sector din capitală, ci și de multe primării de comună – la fel. Însă lipsa pe termen lung a oricărui semn că ceva urmează să se schimbe în gestionarea sectorului cultural, la care vine să se adauge o ignorare totală a problemei de către actualul ministru – membru al unui cabinet care făcea progrese în direcția digitalizării, coleg cu miniștrii Violeta Alexandru și Virgil Popescu –, plus afirmații ca cea făcută recent, reconfirmă o viziune managerială în spatele căreia nu se conturează nimic bun.

Toxicitatea unei sintagme

Afirmația ministrului Bogdan Gheorghiu nici nu este, în definitiv, atât de importantă, doar relativ surprinzătoare întrucât vine de la reprezentantul unui partid liberal. Miniștrii de la Cultură sunt și ei oameni, mai spun o poezie, mai răspund când sunt întrebați. Altfel, vin și pleacă. Rar, câte unul lasă în urmă ceva memorabil. Poate un Ionuț Vulpescu și un Vlad Alexandrescu, prin câteva inițiative. Afirmația capătă însă o încărcătură toxică pentru că validează un model cultural și o paradigmă organizațională în interiorul sectorului: filosofia alocărilor bugetare pentru artă și cultură este deturnată către ideea de protecție socială a artiștilor sau activiștilor culturali, eludând imperativul rezultatului și impactului social al programelor finanțate, fundamentând, în schimb, o poziție de inferioritate a operatorilor din sectoarele creative față de autoritatea finanțatoare.

Neînscrisi „din oficiu” în categoria asistaților social, operatorii s-ar putea afla pe o poziție de pe care să poată pune presiune pe un sistem închisat pentru a-l determina să își rezolve problemele. În statu-quo-ul actual, lipsa de transparență și de profesionalizare din minister, refuzul informatizării, vechile dosare cu șină și teancurile de copii xerox, ca și alte condiții restrictive legate de fluxul de lichidități și de termenele temporale descurajează sau împiedică mulți operatori culturali să participe la apelurile pentru fonduri guvernamentale și, prin urmare, la dezvoltarea și perfecționarea domeniului. Extinderea relațiilor cu operatorii independenți ar aduce un plus de expertiză, competențele și abilitățile lor depășindu-le cu mult pe cele ale unor funcționari din minister. Dar asta se poate întâmpla doar dacă, din spatele afirmației ministrului, aceștia din urmă nu își vor reconfirma o poziție de privilegiu, prin urmare de autosuficiență, în fața partenerilor independenți. Care, până una-alta, sunt singurii care știu din practică ce înseamnă implementarea unui program, în ce constă drumul de la o nevoie din societate la o idee de rezolvare, care sunt metodele prin care se trece de la o idee la un șir coerent de acțiuni. Sunt cei care cunosc cel mai bine configurația optimă a resurselor organizaționale de care dispun, a cofinanțării pe care o solicită și a organizării în timp real a proiectului.

Know-how-ul sectorului îl depășește pe cel al ministerului

Dincolo de finanțarea unor programe, AFCN a funcționat și ca o școală de management pentru mulți operatori culturali. Prin structurarea aplicației în acord cu imperatiile „smart”, prin notarea încrucișată realizată de evaluatori independenți și prin consilierea acordată de departamentul de management de proiecte al instituției. Pentru organizațiile prea mici pentru a fi eligibile în diverse linii de finanțare europene, parteneriatul cu AFCN a fundamentat cunoașterea a tot ceea ce înseamnă justificarea și necesitatea inițierii unui program, stabilirea de obiective generale și de obiective specifice, adecvarea acțiunilor la aceste obiective, alocarea și gestionarea unui buget și, nu în ultimul rând, măsurarea rezultatelor în termeni de beneficiari direcți și indirecti și de răspuns la nevoile sociale de la care s-a plecat. Focusând selecția propunerilor pe aceste coordonate, AFCN a trecut în plan secund efortul aplicanților de a produce copii după diversele documente care le atestă personalitatea juridică, practicând stocarea și păstrarea acestora într-un cont online pentru aplicații următoare.

Când despre modelul de propunere de proiect solicitat de minister s-ar putea afirma cu greu că depășește nivelul unei „cereri” în formatul „vă rog să” și când dosarul cu șină plin de copii xerox este dus la ghișeul registraturii la fiecare aplicație, sub sancțiunea neadmiterii în concurs a propunerii de program, e de înțeles de ce mulți operatori evită call-urile lansate de instituție. Sau de ce sunt descalificați din start, fără nicio evaluare calitativă a proiectului, pentru că au omis includerea unui petic de hârtie xeroxată care ar fi putut fi furnizat oricând, ulterior.

Programabilitatea temporală este un alt aspect care pune probleme în cadrul unui parteneriat cu ministerul. Sunt apeluri de proiecte pentru care concursul se desfășoară în august, contractul de finanțare se încheie în septembrie, iar la jumătate lunii noiembrie acesta trebuie finalizat prin depunerea dosarului de decont. Sau sesiunile funcționează pe sărite – un an da și unul ba. E greu de presupus că un program pe care un operator îl gândește în termeni de acțiuni adecvate, de rezultate optime și de cheltuire eficientă a fondurilor se poate desfășura în astfel de condiții. Și, atunci, operatorii care urmăresc performanța nu își pierd timpul cu o astfel de colaborare.

Așa s-a ajuns ca în cultura de grup a operatorilor culturali să se consolideze cutuma că un proiect organizat în parteneriat cu AFCN este un mare plus în portofoliul unei organizații, în timp ce o accesare a programelor ministerului este asumarea participării la tradiționalele sușe.

Oricum, șirul disfuncțiilor, mai mari sau mai mici, identificate de operatori poate continua. Unele țin de stereotipurile de comportament ale funcționarilor, altele de normativitatea legislativă. De exemplu, este dificil de imaginat de ce verificarea unui dosar de decont nu se poate face după depunerea acestuia de către beneficiarul finanțării, cu, eventual, transmiterea de notificări în cazul în care sunt necesare completări (un model care funcționează optim la AFCN), și se face după o rețetă stranie în care beneficiarul trebuie să stea pe un scaun într-un birou al ministerului și să răspundă pe loc, verbal, oricărei nelămuriri incipiente nutrite de funcționarul evaluator. În afară de efectul psihologic nefast al unui astfel de raport de forțe, procedura a și alimentat, de-a lungul timpului, tot felul de suspiciuni de integritate. La capitolul inadecvare a procedurilor, ar fi de reținut insistența celor din minister ca formularistica să fie semnată de un director economic al asociațiilor, în condițiile în care acestea sunt entități cu structură minimală, având doar un manager de proiect și servicii contabile externalizate. În fine, lista e lungă și – anul acesta, cel puțin – se încheie apoteotic cu așa-numita „declarație de minimis”, o bijuterie a necunoașterii domeniului, a folosirii improprii a limbii române și a impunerii unei adaptări de tip Google Translate sub sancțiunea falsului în declarații.

Pe lângă setul de bune practici deprins prin parteneriatele cu AFCN, operatorii au învățat că se poate și la nivel guvernamental. În primăvara trecută, Ministerul Muncii a implementat o procedură simplificată, prin intermediul unei platforme online, destinată accesării unor fonduri de suport pentru perioada pandemiei. Ministrul de atunci, Violeta Alexandru, a fost primul oficial care a vorbit despre necesitatea renunțării la prezumția că aplicații ar fi niște infractori care trebuie încărcăți excesiv cu sarcina de a furniza documente probatorii care să-i discolpe. A urmat accesarea granturilor pentru mici întreprinderi, de la ministerul care gestionează mediul de afaceri. Printr-o aplicație care, la simpla introducerea a codului de identificare fiscală, generează automat, interogând bazele de date sectoriale, toate documentele necesare semnării electronice.

Procedurile de mai sus și filosofia din spatele lor au sos ideile de finanțare, co-finanțare sau suport din paradigma umblatului cu căciula în mână pe la porțile instituțiilor statului. O păstrează, însă, Ministerul Culturii. Ca pe o paradigmă culturală națională a nostalgiei pentru trecut și pentru vechile relații de putere. În detrimentul abordărilor „smart”, a strategiilor specifice și a însăși rolului său de facilitator al evoluției mentalităților și comportamentelor sociale. ●

Adriana Moca:

„Într-o țară cu cea mai mare rată a sărăciei relative persistente, nu poți să privatizezi arta, cultura și educația”

Interviu realizat de CARMEN CORBU

Eanormal să ai sute de asociații, fundații care fac proiecte de succes din proprie inițiativă, cu fonduri din propriile buzunare, și să nu le crezi mai multe instrumente de finanțare.

Ești antreprenor cultural de câțiva ani buni și ai dezvoltat mai multe programe pe segmentul educației prin artă și cultură. Cum vezi tu împărțirea pe roluri în societate atunci când vorbim despre dezvoltarea domeniilor culturale și artistice? Cât și ce să fie de stat, cât și ce să fie independent? Cum vezi schema de resurse? De unde know-how și de unde finanțare?

Mi-e din ce în ce mai greu să-mi imaginez o lume ideală, e deja complicat să fac față realității în care societatea se dispensează cu lejeritate de noțiunea de cultură. Instituțională sau independentă, cultura română face eforturi să supraviețuiască, cam orfană și luptându-se pentru o existență de cerșetoare. Prin comparație cu Franța, unde președinții au avut o contribuție de marcă, prin proiecte personale de anvergură, la noi abia dacă se pronunță cuvântul în spațiul public. De numele lui Mitterand se leagă marile șantiere de renovare de la Luvru (și a sa Piramidă extrem de controversată), Opera

Adriana Moca este actriță și manager cultural. Conduce Asociația Vis-a-vis și a inițiat și dezvoltat o serie de proiecte de promovare a literaturii în zone defavorizate cultural.

Bastille, Arcul Defense. Pompidou a creat Centrul de Artă Contemporană care-i poartă numele, Giscard d'Estaing – Institut du Monde Arabe, Chirac – muzeul de etnologie Quai Branly. Inițiative ale sectorului privat (Fondation Vuitton, de exemplu) continuă misiunea asumată de a face din cultura franceză o marcă specifică țării. În secolul XIX, România privea cu admirație spre Franța, iar Bucureștiul a fost supranumit multă vreme Micul Paris. Revenind în prezentul antagonizat și fracturat între culturi, de stat și independentă, unde niciuna nu funcționează optim, în afara proiectului asumat prezidențial „Anul Cărții”, n-a existat anterior nicio altă inițiativă culturală. Centrul vechi al capitalei stă să se prăbușească, Centenarul a fost un fiasco, iar în programul de relansare post-pandemie cultura e cvasi-invizibilă. Deși există câte un centru cultural pentru fiecare sector, plus alte câteva inventate de fostul primar Gabriela Firea din motive de reclamă, capitalei îi lipsesc mărcile culturale. Vizual, urbanul bucureștean e sărac, meschin, murdar, de-a dreptul toxic. E greu să evoluezi ca popor printre clădiri abandonate, mall-uri și mesh-uri cu bormașine.

Statul ar trebui să-și asume un set de obiective pe termen scurt, mediu și lung, mai multe acțiuni, vizibile și constant comunicate. Nu reactiv, ci proactiv și responsabil. Firește că sănătatea și educația sunt prioritare și au nevoie urgentă de transfuzii financiare, know-how și profesioniști, așa cum s-a demonstrat în perioada acestei pandemii. Dar nu putem considera, totuși, cultura și arta domenii marginale, de care ne putem dispensa. Un efect al ignoranței și precarității noastre culturale e că alegem conducători incompetenți, generatori de confuzie, haos și totală dezarticulare în decizii. Nu ne-am opera la un doctor care a terminat cu chiu cu vai un liceu agricol, nu? Atunci de ce votăm și acceptăm persoane lipsite de minime cunoștințe, aptitudini, performanțe, intrate în jocul politic doar pe obediențe, tranzacții financiare și corupție?

Într-o țară cu cea mai mare rată a sărăciei relative persistente din Uniunea Europeană, nu poți să privatizezi arta, cultura și educația. Conform unui raport realizat de Organizația Salvați Copiii „în anul 2017, 19,1% din populație avea venituri sub pragul de sărăcie și se aflase în aceeași situație în cel puțin doi din cei trei ani anteriori. În cazul copiilor, rata sărăciei persistente era de 28,8% în 2017. Deși în scădere, conform celor mai recente date estimate Eurostat, România rămâne statul european cu cea mai mare diferență la indicatorul sărăciei sau excluziunii sociale între copii și totalul populației.” E nevoie de un pachet de legi prin care sectorul privat să se implice financiar în susținerea educației și culturii. Astfel, Statul ar avea un partener în mediul privat și situația ar deveni una „win-win”. Că tot auzim mereu despre faptul că nu sunt bani, că s-a furat imens, pensiile speciale de care se bucură parlamentari fără un minut de contribuție reală n-ar trebui recalulate în funcție de meritele și aportul acestora la binele țării? Cât s-a recuperat din prejudiciile marilor corupți, estimate la zeci de milioane de euro și unde s-au dus banii....?

Ce merge și ce nu merge? Când ai simțit că ești sprijinită în ceea ce faci și când ai simțit că ești descurajată?

Deocamdată, din perspectiva unui inițiator de proiecte culturale, în afara AFCN-ului – singurul finanțator public transparent și profesionist – nu ne sprijină nimeni. Și acolo e bătălie mare, căci sunt anual sute de proiecte într-o competiție foarte strânsă pentru sume modeste. De ani de zile tot atragem atenția asupra subfinanțării culturii independente. A fost momentul Centenar, când Ministerul Culturii a aruncat pe fereastră bugete mari, pentru că nu a existat nicio pregătire prealabilă a apelului de proiecte. Oriunde în lume, un asemenea eveniment se gândește cu mulți ani înainte. Nu am participat niciodată la concursurile Ministerului Culturii, pentru că nu am încredere în metodologiile lor și nici în buna credință. E anormal să ai sute de asociații, fundații care fac proiecte de succes din proprie inițiativă, cu fonduri din propriile buzunare, și să nu le crezi mai multe instrumente de finanțare. Pe bani puțini, facem de cele mai multe ori treaba Statului prin aceste proiecte. Asta nu vede nimeni și e descurajant și obositor pe termen lung. Uneori, îți vine să renunți! Crearea statutului artistului independent ar da posibilitatea realizării unui sindicat sau unei asociații care poate gestiona și aloca fonduri de supraviețuire între proiecte. Noi nu suntem, de fapt, independenți, ci mai mult intermitenți, proiectele noastre se desfășoară pe câteva luni. Dar facturile trebuie plătite tot anul. Mi-e greu să mă gândesc la problemele financiare pe care le au atâția tineri actori, dansatori, scenografi, regizori, traducători... Chiar nu știu cum se descurcă, mai ales acum, în situația de risc sanitar prin care trecem.

Cât de mult ți se pare că este interesat statul de „cultura independentă”? Cum apreciezi instrumentele cu care lucrează el? Dar gândirea din spatele instrumentelor?

Cultura independentă, prin natura ei, flexibilă, mobilă, adaptată timpului, nu e competitora celei instituționale. Ea acoperă o zonă de experiment, inovație, creativitate și implicare în social pe care cultura administrată public nu are cum s-o facă, fiindcă e supusă unor contracte de management cu limbă de lemn și unui spațiu fix. Politicieni ca senatorul USR Vlad Alexandrescu cunosc fenomenul și încearcă să facă auzită vocea culturii independente. Dar Statul ne ia rar în calcul, chiar dacă și noi suntem contribuabili onești. A propos, de-am fi evazioniști, cum se întâmplă în economie, noi n-am putea să mai concurăm, am fi eliminați din start. Apoi, ministrii Culturii se schimbă cu o frecvență amețitoare. Unii nici n-au apucat să dea mâna cu toți subordonații din birouri că au și fost înlocuiți. În condițiile acestei precarități, despre ce instrumente, valori, misiune vorbim? La nivel de imagine, site-ul ministerului cultura.ro are o interfață de secol trecut. Cât despre ideea de identitate națională, nu știu cui i-o fi venit, și mai ales de ce... Parcă nu mai suntem vasali Imperiului Otoman, nu? Iar Europa e construită pe respectul libertății, demnității umane, democrației și egalității. La nivel instituțional, nu avem viziune în cultură,

dar ne batem cu naționalismul în piept și excelăm în încropeli și șmecherii. În vreme ce Franța reconvertește spații publice în așezăminte culturale, locuri ce devin centre de interes și loisir pentru tineri din zone dificile, în România ele sunt obținute ieftin de dezvoltatorii imobiliari, pentru construcția de noi mall-uri. Modelul CentQuatre, fostele pompe funebre ale Parisului, redat circuitului cultural în 2008, mi se pare revelator în materie de diferențe de politici culturale publice. Pe o suprafață de 39.000 de metri pătrați se regăsesc spații expoziționale, de spectacole, producție, evenimente comerciale, dar și platouri pentru repetițiile amatorilor de street-dance, teatru, muzică. Complexul oferă o programare artistică internațională de top, precum și șansa emancipării tinerilor din categorii sociale defavorizate, ocazia de a-și canaliza pozitiv energia, de a fi la curent cu arta contemporană, dar și de a ieși din climatul de violență, abuzuri familiale sau droguri. Un asemenea loc inspiră și creează aspirații, dezvoltă talente, vindecă traume. E un model bun de urmat și în cartierele/regiunile sărace ale României, unde cultura și arta pot produce schimbări de mentalitate/comportament, cu impact benefic asupra comunității.

Ce s-a făcut bun de-a lungul timpului, în ultimii 30 de ani? O măsură guvernamentală care a ameliorat situația?

Transformarea muzeului PCR în Muzeul Țăranului Român, inițiativa lui Andrei Pleșu în scurta sa trecere pe la Ministerul Culturii, și propunerea de înscriere a Roșiei Montane în lista UNESCO, aparținând lui Vlad Alexandrescu. Sunt singurele măsuri memorabile, cel puțin în grila mea de evaluare.

Dacă ai azi un proiect pe care să vrei să-l pui în practică și în care tu crezi cu tărie și pentru care ai toate argumentele, justificările și studiile de impact, ce faci să obții finanțare pentru el?

Ca și până acum, particip la sesiunile de finanțare AFCN. Uneori câștig, alteori nu. Dacă ar exista mai multe entități publice/private de finanțare, ar crește numărul de proiecte sustenabile. Principiul mecenatului la noi – plătând încă – este practicat mai ales în zona socială, fie pentru copii cu rezultate excelente în diferite domenii, fie pentru seniori. Un centru de artă contemporană susținut exclusiv din fonduri private ca Fondation Vuitton e aproape imposibil în România. Inițiativele sporadice ale unor bănci care investesc în colecții de artă sunt insuficiente pentru a crea un impact de notorietate. Proiectele sectorului independent sunt mici, punctuale, au rar șansa de a putea fi replicate la nivel național. O luăm de la capăt de fiecare dată, cu același set de mailuri, telefoane, persuasiune bazată pe referințele proiectelor anterioare în locuri pe care le-am identificat ca public țintă. Depindem mereu de bunul plac al omului de la capătul celălalt al firului, în loc să avem un drum deschis de către o autoritate de resort. Ca un exemplu, am încercat să cooptez într-un proiect un cămin cultural dintr-o regiune defavorizată. Le propuneam o lectură cu referințe directe la istoria satului. După mai multe scrisori și telefoane la care conducerea părea că răspunde extaziată, când a trebuit să semneze parteneriatul, s-a întrerupt dialogul. Nici azi nu știu care au fost motivele. În acel cămin cultural, ca în atâtea altele, nu se întâmplă nimic în afara nunțiilor și discotecilor.

Proiectele tale. Încerci să îi apropii pe copii de lectură. În primul rând, atunci când te-ai gândit la astfel de programe, probabil ai pornit de la ideea că literatura ar fi benefică pentru dezvoltarea personală a acestor copii. Așadar, de la ce ai pornit, care sunt nevoile pe care le-ai identificat tu în societate? În al doilea rând, cum ți-ai ales și cum ți-ai găsit echipele care lucrează în aceste proiecte? Sunt actori cu notorietate care au mers să le citească unor copii în sate îndepărtate. Au venit alături de tine pentru că au aceleași convingeri, aceeași dorință de a schimba lumea din jur? E o formă

La nivel instituțional, nu avem viziune în cultură, dar ne batem cu naționalismul în piept și excelăm în încropeli și șmecherii. În vreme ce Franța reconvertește spații publice în așezăminte culturale, locuri ce devin centre de interes și loisir pentru tineri din zone dificile, în România ele sunt obținute ieftin de dezvoltatorii imobiliari, pentru construcția de noi mall-uri.

de activism civic care vă unește? În al treilea rând, cine sunt beneficiarii programelor pe care le inițiați?

Datorez temele proiectelor mele principiilor de predare a literaturii române observate în timpul școlii gimnaziale a nepotului meu. Am asistat neputincioasă la sistemul închistat, mecanic și complet lipsit de creativitate practicat de învățământ, din cauza căruia copiii ajung să se îndepărteze de o materie atât de frumoasă. Pentru mine, româna n-a fost obiect de studiu, doar plăcere și descoperire. E drept că am avut profesori excelenți și în gimnaziu și în liceu. Așteptam listele de lecturi suplimentare cu mare curiozitate, iar părinții îmi cumpărau frecvent cărți. Poate că a contat mult și felul în care era tratată educația în familie, bazată pe respectul față de un învățător. Nu aveam prea multe modalități de petrecere a timpului liber, în afara lecturii, a spectacolelor de teatru sau a vacanțelor în sat, la bunici. Din cărți îmi extrăgeam jocurile, personajele, replicile. La școală, se pune accent pe sinteze, bibliografii și interpretarea personală a unui text. De aceea, stilul de predare actual pe mine mă blochează. Să argumentezi în zece rânduri de ce poezia X aparține genului liric mi se pare contraproductiv, steril, plicticos. Dacă azi aș fi elevă, cu spiritul meu nonconformist probabil aș fi în pericol de corijență, din motive de revoltă.

M-am gândit că aș putea să ofer copiilor o altă perspectivă asupra literaturii. Un dialog în care sunt parteneri, fără teama de a greși. Mă interesează mai mult ce naște în ei un text, o idee, ce înțeleg și cum le poate modifica modul de gândire libertatea de expresie. Vorbim mereu și despre spațiul public și oamenii pe care îi admiră. Despre prietenie, solidaritate, spirit civic. Când capătă curaj, dau răspunsuri mature, peste așteptări. Dacă îi tratezi cu respect și umor, chiar și cei considerați recalcitranți se îmblânzesc. În fond, au nevoie să fie ascultați, priviți, înțeleși. Complet ignorați, vor deveni adulți agresivi, intoleranți, factori de disturbare.

Toți actorii participanți în proiectele asociației Vis-a-Vis, prin care desfășor de câțiva ani campanii de promovare a culturii scrise, au fost încântați de atitudinea copiilor. Mulți artiști sunt implicați în proiecte sociale și culturale, din proprie inițiativă. N-a fost nevoie să duc muncă de lămurire cu niciunul din ei, deși toți aveau programe încărcate. Marius Manole a acceptat înainte să termin fraza de invitație. Le mulțumesc tuturor cu adâncă recunoștință. Deocamdată, contabilizăm eforturile într-un cont de implicare civică, cu contribuții deseori personale sau ale prietenilor. Un fel de misionariat cultural care propune schimbări în gândirea copiilor, dar și a profesorilor. Programele naționale de lectură, muzică, dans, teatru în școli – obiectivul pe termen lung al proiectelor noastre – ar duce, cu siguranță, la rezultate mai bune nu doar la examene, ci și la intrarea pe piața muncii.

În satele și comunele patriei, nu-s multe evenimente care să implice comunitatea, dacă nu există nici bibliotecă, nici librărie, nici cinema, iar la cămin e doar o discotecă sâmbăta. Dovedim ipocrizie dacă ne miră numărul

de utilizatori de telefoane inteligente cu internet inclus, în raport cu cel al cumpărătorilor de carte. Viața copiilor din sate sau orașe mici n-are nimic idilic sau pasionant. Deseori, participă la muncile din gospodărie, la săpat, plivit etc. Pentru lectură și creativitate ai nevoie și de un pic de confort, o cameră doar a ta – cum scria Virginia Woolf – pe care puțini o au în România profundă. Rapoartele și studiile despre copii care se culcă flămânzi sunt sfâșietoare. În aceste condiții reale de sărăcie, cultura devine un lux pe care nu și-l poate permite oricine în lumea rurală. De aceea, proiectele astea mici sunt primite cu brațe deschise și bucurie când se implică și factori decizionali. Totul pleacă de la omul care conduce locul. În Ardeal, unul din satele în care am susținut lecturi pentru elevi are un peisaj splendid, dar e administrat jalnic. Fără trotuare, fără apă potabilă, cu o comunitate romă locuind în condiții absolut mizerabile. La 5 kilometri mai departe, un primar gospodar asfaltase toate ulițele, împodobise iluminatul stradal cu jardiniere de mușcate pe fiecare stâlp și o sumedenie de pensiuni turistice cochete. Mi s-a povestit că era celebru prin regulamentele de curățenie din sat și pentru încăpățânarea cu care aștepta la ușa prefectului de județ pentru a obține ceea ce considera o nevoie importantă a comunității sale. Deși le despărțea doar 5 kilometri, cele două localități erau la distanță de secole. Primarul uneia își pusese toată energia și competențele în slujba celor care-l votaseră, spre deosebire de cel care nu oferise decât petreceri electorale cu mititei.

Ceva ce îți dorești pentru ca lucrurile să meargă mai bine? Vorbim atât despre legislație și măsuri guvernamentale, cât și despre implicarea societății civile.

Într-o listă de dorințe pentru Moș Crăciun: oameni care să voteze responsabil, în cunoștință de cauză, eliminarea incompetenței, a politicienilor corupți și impostori, reparația intelectualilor în spațiul public. Câteva condiții să înceapă, în sfârșit, un șantier de reconstrucție a societății românești. În timp, apariția unui partid de centru, interesat în mod real de problemele țării, multe și complicate, sociale, economice, medicale, de infrastructură etc. Mi-aș dori niște guvernanți care cunosc realitatea urbană și rurală din experiența directă. Preocupați mai puțin de miuțe politice și mai mult de rezolvări concrete. Să practice bunul simț și grija pentru banul public. Aș avea încredere în reprezentanți ai societății civile în Parlament, care nu promit mai mult decât pot face. De aceea, susțin candidatura independentă a lui Valeriu Nicolae de la Casa Bună. Nu va fi ușor pentru niciun viitor guvern cinstit să curețe toxica mizerie adunată de ani în justiție și administrație, dar nici imposibil nu e! O legislație corectă, un dialog transparent, instalarea unui tip de management performant în toate instituțiile statului, fără imixtiune politică, sunt măsuri pe care le așteptăm de treizeci de ani. Când a fost nevoie urgentă, am ieșit în stradă pentru asta, am semnat petiții, am făcut marșuri. În tot acest timp, am continuat să lucrez împreună cu alți colegi, independenți sau angajați, pentru un bine comun. Proiectele mele sunt contribuția de artist și cetățean la o Românie normală. ●

Silvia Vrînceanu-Nichita:

„În România este nevoie de un Minister al Alfabetizării”

Interviu realizat de CARMEN CORBU

Conduci o asociație care de câțiva ani dezvoltă programe pe segmentul educației prin artă și cultură. Pentru că ai și o lungă experiență de jurnalist, poți să citești critic o realitate.

Am lucrat mai mult de 20 de ani ca jurnalist și asta m-a ajutat să cunosc mediul în care am început să activez, să identific mai bine nevoile din comunitate. Vrancea, zona în care lucrez, a fost și este deficitară la inițiative civice și culturale independente și, din păcate, nu prea avem sprijinul real al autorităților, poate și pentru faptul că noi facem lucrurile diferit. Am demarat inițiative civice și culturale care să umple cumva acest gol și să aducă o schimbare reală, la firul ierbii, pornind de la copii și tineri. Am inițiat și proiectul „c@rte în sate”, pe care îl implementăm de aproape patru ani, proiect de promovare a cărții și lecturii și culturii în sate. În „c@rte în sate” am contopit cumva un alt proiect pe termen lung al Asociației „Eu, tu și ei”, clubul de jurnalism și implicare civică „Tineret în (re)acțiune”, pe care îl coordonez încă de când eram jurnalist. Practic, tinerii cu care lucrăm au devenit o portavoce pentru noile proiecte și așa am început să promovăm, cu un inimos grup de liceeni și studenți, cartea și lectura în rândul copiilor din satele de la poalele Carpaților de Curbură, acolo unde nu există transport public și harta se agață în cui, cum se spune popular. Nu este ușor deloc, dar este frumos și ne hrănim cu bucuria pe care o primim de la copiii și adolescenții cu care lucrăm. Dincolo de asta, ai nevoie de resurse materiale pentru a pune în practică ideile. În zonele dezavantajate, marginalizate, suntem deschizători de drumuri. În afară de micile granturi pe care le accesăm, ne descurcăm destul de greu, dar noi încercăm să le spunem oamenilor că nu

Silvia Vrînceanu-Nichita conduce asociația „Eu, tu și ei”, care are în portofoliu mai multe proiecte de încurajare a lecturii pentru copiii din Munții Vrancei.

putem face totul singuri, fără sprijinul lor, fără participarea comunității. Tocmai de aceea încercăm să comunicăm foarte bine ceea ce facem, să arătăm ce facem și de ce este important ceea ce facem. Și există oameni care rezonează și vin spre noi, cu diferite forme de susținere, în primul rând dăruiesc timpul lor, dăruiesc cărți sau chiar bani.

Ai și o experiență legată de activitățile de tip ONG în Statele Unite. Ai putea să faci o comparație?

Am avut șansa să beneficiaz de două burse oferite de guvernul american, ultima dintre acestea fiind pentru programul de schimb de experiență „Sustaining Civic Participation in Minority Communities”, finanțat de Departamentul de Stat al SUA. Scopul programului este de a oferi o oportunitate de dezvoltare și de învățare de noi metode de implicare a cetățenilor în procese decizionale care afectează grupurile minoritare/dezavantajate, fie că vorbim de comunitatea romă, persoane cu dizabilități, LGBTQ, imigranți, refugiați, tineri etc. Am petrecut șase săptămâni în Statele Unite, unde am avut șansa să lucrez într-o organizație comunitară, să particip la vizite de studiu și ateliere de lucru. Dar cel mai important, în calitate de bursieră a Professional Fellows (PFP), a fost că am avut șansa să lucrez cu un mentor foarte bun, Lew Finfer, directorul Massachusetts Community Action Network (MCAN) din Boston, unul dintre cei mai cunoscuți organizaatori comunitari din America, de la care am învățat cum se lucrează la firul ierbii, cum se câștigă putere pentru oamenii simpli. Și așa am prins mai mult curaj în forțele proprii, am învățat cât de important este să organizezi oameni, să îi motivezi să lupte pentru a câștiga chiar ei de la decidenți lucrurile de care au nevoie. Ca absolvent român al programului am avut șansa să îl invit pe Lew Finfer și la Focșani, unde am derulat acțiuni prin care ne-am propus să încurajăm grupurile civice, ONG-urile locale să colaboreze în proiecte comune. Ce să zic? Diferența dintre România și SUA este uriașă, dacă ne comparăm numai și numai cu bugetele pe care le au pentru implementarea proiectelor sau cu disponibilitatea oamenilor de a dona și de a face voluntariat, dar până la urmă suntem toți oameni, avem aceleași vise, de a trăi într-o lume un pic mai bună. Eu cred că încet-încet se schimbă lucrurile și la noi.

Cum vezi tu call-urile de proiecte organizate de instituțiile guvernamentale? Ce s-a făcut de-a lungul timpului, în ultimii 30 de ani, pentru încurajarea inițiativelor independente?

Am observat în ultima perioadă foarte multe inițiative îndrăznețe ale unor ONG-uri pe partea de intervenție culturală și care au devenit modele de bună practică ce ar trebui preluate și de organismele publice. Chiar și noi ne-am inspirat de la cei mai buni pe partea de promovare a patrimoniului construit. Din păcate însă sunt puține oportunități de finanțare pentru ONG-urile mici, care vor să investească în profesionalizare. Nu știu exact cum este situația la nivel național, dar ce pot să spun este că, atunci când activezi la nivel local, este mult mai greu să îți faci ideea auzită, remarcată și, implicit, finanțată, chiar dacă vorbim de un proiect bun. Sunt mulți operatori culturali, organizații care au căpătat experiență în proiecte și atunci își iau „partea

leului” în cadrul call-urilor organizate de instituțiile guvernamentale. Nu este deloc ceva rău, însă consider că ar trebui încurajați și nou-veniții, mai ales din zonele unde inițiativele civice și culturale sunt mai reduse și unde autoritățile lăncezesc cumva. O altă observație ar fi că instituții publice, cum ar fi universități, muzee, biblioteci, concurează la aceste call-uri cu ONG-urile, iar plusul de resurse face diferența. Nu ne putem compara noi, un ONG mic, fără angajați proprii, cu o organizație mare. Dar, chiar și așa, reușim să facem câte ceva și am convins AFCN să ne finanțeze în ultimii ani proiectele legate de promovarea literaturii. Însă cu o floare nu se face primăvară, mai ales în domeniul cultural, unde schimbările sunt lente și necesită un efort constant pe termen lung.

Dar capitalul privat? Există o implicare a lui în susținerea fenomenului artistic/cultural/educațional? Este crowdfunding-ul o soluție la îndemână?

Există multe proiecte și acțiuni ale ONG-urilor sprijinite de companii private, însă foarte multe merg pe partea socială. Multe companii mari vor să se asocieze cu proiecte de la care să împrumute imagine bună, ca să zic așa. În altă ordine de idei, am observat o reticență la alăturare atunci când spui lucrurilor pe nume și faci lucrurile diferit. În zona noastră, unde politizarea a fost una agresivă, companiile locale preferă mai degrabă să fie rezervate sau să investească în propriile lor proiecte. Bani merg în special către proiecte religioase sau sociale. Dar există, desigur, și oameni care gândesc și fac lucrurile diferit, iar acelora le mulțumim în special.

Care e procesul de atragere de fonduri? Fie private, fie publice.

Cred că în primul rând trebuie să știi să vinzi ideea, să urmărești oportunitățile de finanțare și să insiști dacă nu iese din prima, să refaci proiectul, unghiul de abordare. Am văzut proiecte care au fost puse în practică cu ajutorul unor campanii de fundraising și care au funcționat bine. Este greu, dar nu imposibil.

Ce rezultate ți-ai propus pentru programele pe care le dezvolți? Într-o mare măsură ele vizează un impact social-cultural, dincolo de cel, să-l numim, artistic?

Am pornit de acolo de unde am considerat că este cea mai mare nevoie de noi și așa am început să citim povești cu copiii din satele mici și uitate, să ducem cartea potrivit acolo unde nu există biblioteci și nici alte oportunități culturale pentru copii. Acolo unde există copii care nu au acasă cărți de niciun fel. Pentru copiii, adolescenții, dar și pentru părinții și bunicii lor organizăm evenimente culturale, ateliere creative, educative și recreative, care au în centrul lor cartea. Dar cum cuvântul cARTE este unul special, ne folosim de toate formele de artă la care avem acces pentru a spune povești. Mereu implicăm și oameni din comunitate. Am inventat un personaj de poveste, pe care l-am botezat Cărțilă, care și-a format o echipă de voluntari-povești care oferă #BucuriePrinLectură prin sate și care a călătorit peste vară în peste 30 de sate și cătune, cu o valiză plină cu cărți pentru

a citi povești, pentru a afla povești ale copiilor și oamenilor din sate, dar și pentru a crea noi povești. A fost mai greu anul acesta, dar simt că am avut un impact mai mare ținând cont de faptul că cei mici nu au avut acces la educație formală mai mult de jumătate de an. Toate activitățile le-am derulat în aer liber, prin curțile bisericilor, ale școlilor, prin poieni. Proiectul promovează nu doar lectura, ci și incluziunea prin cultură, le arăți acelor oameni că au o voce, că sunt importanți, că sunt prețuiți pentru ceea ce sunt și au. Atelierele, la care copiii au acces gratuit, sunt o întâlnire a lor cu cartea, într-un decor inedit, nonformal. Conceptul nostru susține organizarea în fiecare localitate inclusă în proiect a mai multor întâlniri cu copiii, pentru a-i cunoaște și a le înțelege nevoile de învățare. Bucuria cea mai mare este că mulți copii din sate ne cer cărți, iar noi le trimitem, ne întrebă ce să facă pentru a deveni voluntari, pentru a-l ajuta pe Cărțilă, iar noi îi motivăm să citească pentru a deveni la rândul lor povestași în echipa lui Cărțilă. Iar asta e o bucurie. O mare bucurie. Avem și grupuri de mentorat pentru lectură, desigur, pentru viață. La un moment dat un copil dintr-un sat m-a întrebat: „Doamna, dar ce înseamnă lectură?!”. Ei bine, noi de aici începem.

Sunt foarte mulți voluntari implicați în proiectele tale. Cum se întâmplă asta?

Într-adevăr, am o echipă destul de mare de voluntari pentru o organizație mică, iar aceasta este un plus care ne-a adus și în atenția altor organizații. În primul rând, voluntariatul este un proces de învățare, iar noi investim destul de mult în formarea și pregătirea voluntarilor cu care lucrăm, îi punem pe primul loc, îi mentorăm, le dăm mereu a doua șansă. Pe scurt, oamenii au încredere în noi și atunci vor să lucreze în proiectele Asociației „Eu, tu și ei”. Anul acesta lucrăm cu o echipă de 30 de voluntari, însă foștii noștri coechipieri rămân alături de noi ca suporteri și ambasadori ai proiectelor noastre.

Cine sunt beneficiarii programelor pe care le inițiezi? Cum sunt ei? Cum este lumea lor?

Principalii noștri beneficiari sunt copiii și tinerii din comunități dezavantajate, persoanele cu diferite tipuri de dizabilitate, însă îmi place să cred și să spun că ținta noastră este comunitatea. Ca să atingi un adult trebuie să-i cucerești copilul, iar atunci când un copil sau un tânăr se întoarce fericit acasă la finalul unui atelier de povești, avem mai aproape și familia lui și, prin extensie, și comunitatea. Lumea în care lucrăm este România profundă, România reală, de la talpa țării, destul de diferită de ceea ce se vede de la București, care arată complet diferit la Focșani sau într-un sat mic, fără școală, dintre dealurile subcarpatice ale Vrancei. Trist este că mulți copii buni din sate se pierd. Ajung să finalizeze clasele primare fără să știe să citească și să scrie. Și nu, nu vorbim doar despre analfabetism funcțional. Întâlnim copii care nu știu să citească deloc, deși au trecut de vremea abecedarului, deși iubesc poveștile, deși sunt atrași de cărțile pe care le aducem cu noi în sate. Cine este responsabil când un copil care trece în clasa a V-a nu știe să citească, deși spune sincer că îi plac cărțile și poveștile? L-am găsit în curte, uitându-se pe un atlas colorat împrumutat din mica bibliotecă pe care noi am deschis-o în

satul vecin, aflat la aproape 4 km de mers pe jos. Spunea că în pandemie nu a putut ține pasul cu colegii lui pentru că nu are „telefon pentru deșt”. S-a dus de trei ori la învățător pe jos să îi dea temele, dar nu a reușit să le ia, însă i s-a zis să nu-și facă griji că „va trece clasa”. Și nu, nu este un copil cu vreo problemă psihică, e un copil isteț, vorbăreț, inteligent din punct de vedere emoțional, e drept, dintr-o familie săracă. Și nu este singurul. În țara noastră este nevoie de un Minister al Alfabetizării, al cărui scop să fie învățarea cititului și scrisului de către toți copiii. Altfel, mai ales acum, în pandemie, lăsăm în urmă copii și tineri al căror destin ar putea fi diferit dacă ar avea acces la un sistem incluziv de educație, dacă s-ar lucra cu ei suplimentar, serios, dacă în școală s-ar face cu adevărat alfabetizare. Pentru că micuțul de care v-am povestit, și pe care îl cheamă Relu, nu este nici pe departe singurul.

Din experiența proiectului #CarteÎnSate spunem că un copil care iubește poveștile și cărțile are deja un mare avantaj, pentru că din iubirea lui pentru carte se naște dorința lui de a învăța, de a citi, de a afla. Dar dacă se pierde această dragoste din primele clase primare, nu facem decât să comitem o mare crimă. Un copil căruia nu i-a întins nimeni nicio mână de ajutor va fi, poate, viitoarea victimă a sclaviei moderne, exploatată prin muncă grea la pădure, sau infractorul pe care îl vom judeca mâine, dar pe lângă care trecem total indiferenți azi. Fără resurse și infrastructură, fără educație și sprijin comunitar, fără empatie din partea „învățătorilor” din sate și orașe, acești copii nu au absolut nicio șansă. În acest sens credem că este nevoie urgent de acest Minister al Alfabetizării care să inventarieze toți copiii care au nevoie și trebuie să învețe să scrie și să citească. Am mai spus-o: din anumite puncte de vedere suntem mai înapoiați decât la 1860, când în zona în care locuiește acest copil era școală cu cantină și internat (e drept, doar pentru băieți), se făceau lecții în aer liber cu copiii, iar biserica pune și ea cunoașterea în mâna copiilor. Acum asistăm la fenomenul invers, de închidere a școlilor din sate, iar asta este, într-un fel, trist!

Ce forme de sprijin, ca măsuri guvernamentale sau ca participare a societății civile, ți-ar fi cel mai de folos?

Este o întrebare grea. Dacă mă refer la proiectul nostru, c@rte în sate, mi-aș dori drumuri mai bune pe care să circulăm către copii, pentru că izolarea ridică probleme, creează dependență politică, economică a acestor comunități, determină o rată mare a abandonului școlar. Se știe că asfaltarea unui drum reduce semnificativ gradul de sărăcie în zona traversată. Mi-aș dori ca legislația pe care o avem să se respecte cu adevărat, mai ales cu privire la patrimoniul cultural. Educația să fie cu adevărat prioritate națională, școlile închise să se transforme în centre comunitare, nu să fie distruse, mi-aș dori să nu mai avem în sate biblioteci doar pe hârtie, ci biblioteci vii, care să adune, așa cum facem noi, copiii în jurul cărților deschise. În Vrancea doar câteva biblioteci rurale sunt cu adevărat funcționale. Mi-aș dori profesori adevărați în sate. Este nevoie ca elevii să nu mai facă limba română cu încasatoarea de la apă, care – întâmplător – este ruda primarului. Mi-aș dori să nu mai existe așa de multă nepăsare. Și mi-aș mai dori să salvăm acum, în ultimul ceas, cât mai multe suflete și minți de copii. ●

Andreea Raluca Grecu:

„Orice model am adopta, el este deformat de obiceiurile și ritualurile de putere de la noi”

Interviu realizat de CARMEN CORBU

Andreea Raluca Grecu este expert în politici culturale și membru fondator al Asociației Operatorilor Culturali din România. În perioada 2005-2009 a condus Administrația Fondului Cultural Național.

Când istoria ta ca națiune parcurge dictaturi succesive, desigur că viața este distorsionată în domeniul cultural de funcția propagandistică care a distrus țesutul moral al unei întregi societăți...

Ești manager cultural și formator cultural. Cum vezi tu împărțirea pe roluri în societate atunci când vorbim despre dezvoltarea domeniilor culturale și artistice? Cât și ce să fie de stat, cât și ce să fie independent? De unde know-how și de unde finanțare? Cum vezi schema de resurse?

Viața, realitatea decid cât și ce să fie public, cât și ce să fie privat. Când istoria ta ca națiune parcurge dictaturi succesive, desigur că viața este distorsionată în domeniul cultural de funcția propagandistică care a distrus țesutul moral al unei întregi societăți, nu numai sectorul artistic. Despre propagandă, cenzură, imixtiune prin schimbul mârșav „ai finanțare dacă procedezi după cum îți dictez eu” în viața culturală a României se pot scrie volume întregi. Cert este că, după 30 de ani de așa-zisă democrație și de înlăturare a cenzurii (înlăturare despre care am dubiile mele), reșezarea, reechilibrarea este dificil de imaginat. Este complicat să operezi cu dihotomia public-privat (independent) în România. Pe de altă parte, nu este sănătos, pentru un sector cultural,

un monopol sau un cvasi-monopol al resurselor, care sunt captate/orientate/alocate mai mult de/spre/către sectorul public; sunt încurajate comportamente instituționale neadecvate contextului actual. Visez la evaluarea rezultatelor muncii artistice, visez la revizuirea anuală a alocărilor bugetare. Nu ai rezultate, nu ai premiere, nu ai turnee, nu ai o companie echilibrat susținută din surse publice, private, donații? Aștepți un an și reevaluăm atunci posibilitatea de a aloca/subvenționa activitatea respectivă.

În acest moment, instituțiile publice în România sunt conduse într-o proporție însemnată de persoane care au susținut concursuri potrivit legislației în materie de management al instituțiilor publice de spectacol și concerte sau concursuri potrivit prevederilor din Codul Muncii. Acesta este cadrul legal minim de respectat. Parcurgerea etapelor de concurs, din păcate, nu este egală cu ocuparea postului de către persoana/profesionistul cu cea mai bună pregătire sau cea mai potrivită experiență. Avem ingineri chimiști sau metalurgiști care se ocupă de soarta unor instituții culturale. Tot astfel, avem actori, regizori, coregrafi, care se ocupă de management, deși vocația lor a fost sau încă este una artistică, nu una de gestionare a banului public. De aici încep să curgă renunțările: do it for less. Din păcate, subiectivismul acolo, la fonduri, se acutizează ca o problemă ce cangrenează sistemul cultural.

De cele mai multe ori, partea legată de pregătire profesională a funcționarilor este tratată cu dispreț în România. Pe de o parte, pentru că a fost bagatelizată și transformată în plimbări „culturale” sau „educaționale”, inclusiv prin Erasmus+ sau prin Europa creativă, ca să nu pomenim de așa-zisele formări profesionale la Mamaia sau la Sinaia. Acolo tot bugetarul merge cu familia șase zile în concediu, cu hotel, masă și transport plătite de instituție. El se formează, familia se plimbă. Iar goana după o „hârtie”, un certificat, aruncă și mai mult în ridicol formarea profesională în România. Calitatea este numitorul comun și el lipsește. Pe de altă parte, ani și ani a existat un monopol al formării culturale, distorsionându-se procesul de profesionalizare a managerilor ce au ocupat posturi de profil prin concurs. Se direcționa clar perioada minimă de formare profesională către formatorul autorizat aflat în subordinea Ministerului Culturii. Deci și resursele publice, care se plimbau din bugetul instituției culturale în bugetul formatorului deținător de monopol pe piața formării profesionale în domeniul cultural.

Know-how-ul adevărat s-a construit individual, personal, cu oameni doritori de cunoaștere care au beneficiat de burse de studiu. Eu una sunt beneficiara unei burse Soros care mi-a permis să frecventez un master european specializat în managementul întreprinderilor culturale (1998-1999) la Dijon, București, Timișoara, Florența. Mihaela (Niki) Branște a studiat la Lyon în cadrul unui alt master. Și exemplele pot continua. Know-how există, finanțare ar exista și ea, jucată ca o minge de ping-pong.

Este uluitoare capacitatea acestor responsabili de după 1990 de a compromite, distruge, arunca în noroi concepte și sisteme funcționale aiurea în Europa și în lume. Am vorbit despre visele mele de alocare a subvențiilor pe bază de

rezultate. Rezultate care, în opinia mea, ar trebui să urmărească salvarea acestui popor de la analfabetism. Până la cultura „înaltă” ne vom autoanihila cu prostia întreținută și încurajată. Aș mai vorbi despre căpușarea surselor publice de finanțare de către „abonați” la contracte de finanțare, de experți „evaluatori” care lucrează pe bază de suveică a finanțărilor: „tu dai notă de 99 proiectului X, eu, la altă comisie, dau notă de 99 proiectului instituției/ONG-ului/SRL-ului cu care ai tu legături”. A tot întocmit AFCN liste negre cu experți descoperiți că scriu rapoarte favorabile și punctează cu 99 în grile de evaluare muzee, edituri etc. cu care au relații contractuale. De unde să ne crească, aș întreba eu, un mușchi al bunului-simț, un neuron și o sinapsă a moralității? Aceste două aspecte sunt la baza folosirii know-how-ului și finanțării în folosul comunității artistice, nu înspre îmbogățirea unor așa-zisi experți și entități juridice. În România lucrurile stau așa: orice model adoptat este dezasamblat de obiceiurile și ritualurile de putere de la noi.

Ce face statul pentru „cultura independentă”? Are statul român, prin Ministerul Culturii, să zicem, un set de valori, o misiune, o promisiune față de societate?

Avem un palier al declarațiilor publice, atente la sensibilitățile domeniului cultural. Mai departe... angajați și angajate ale Ministerului, ale Consiliilor Județene, ale Consiliilor locale, aflați în posturi-cheie, au ca singur țel să își petreacă orele din programul de lucru pentru a rezolva chestiuni personale. O afirm cu mult regret. Mica și media corupție, sfântul dosar cu șină sunt la ordinea zilei. Atitudinea generală este de resemnare la numeroasele valori de politizare ale conducerii de middle management, care a ajuns până la posturi ce altădată erau coloana vertebrală a Ministerului sau ale altor entități ce au atribuții în elaborarea și implementarea de politici publice în cultură. Situația durează de peste 16 ani și fie se reorganizează total acest minister, cu susținerea de concursuri pentru a se departaja angajații „pile-relații-cunoștințe” de angajații care chiar știu ce au de făcut și o și fac, fie acest minister se poate desființa. Este de departe cel mai slab minister din această țară. Vina este partajată, guvernele postdecembriste au avut nenumărați reprezentanți numiți la cârma ministerului.

Lucruri bune care s-au făcut de-a lungul timpului? O măsură guvernamentală care a ameliorat situația?

Lucrurile bune au fost făcute de oameni care au sfințit locul atâta timp cât au fost lăsați, atâta timp cât nu au fost politizate pozițiile de conducere și apoi și cele de execuție. Baza de date de nepoți, nepoate, veri, verișoare, soți, soții etc. este fără de sfârșit în România. Măsurile guvernamentale care au permis scurte perioade de respiro: ordonanța privind managementul în cultură, cu toate modificările ulterioare, Hotărârea de înființare a Administrației Fondului Cultural Național.

Altfel... este bine că oamenii își adaptează ideile și organizează în continuare proiecte. Se luptă, no matter what. Și este rău că suntem lupi singuratici... fiecare pe bucățica lui de tort. Și în fiecare an tortul devine tot mai mic și mai fad. ●

Nicu Ilie

Cultura, domeniul cel mai puțin atins de valul europenizării

Cultura are o finanțare multianuală de circa 0,6% din PIB și o contribuție directă de 3% la formarea PIB. Deci venituri în sumă brută: cu foarte puțin în minus față de agricultură – dar care este finanțată cu 2,4% din PIB. Însă toată lumea vorbește, și e normal să o facă, despre necesitatea finanțării agriculturii, pentru care, din fericire, există scheme de suport bine stabilite și perfect transparente. Și nimeni nu poartă discuția randamentului economic și a randamentului social pe care, efectiv, le are sectorul cultural. Astfel, rămânem cu prejudecățile: că arta și cultura reprezintă un lux, că e vorba despre o pierdere economică, că din punct de vedere economic este o pierdere pură. Și nimeni nu poartă cu cifre o dezbatere asupra necesarului de finanțare într-un domeniu esențial, cu un randament economic bun și care are în PIB o contribuție directă, dar și una indirectă, prin acțiunea asupra mentalităților, asupra cutumelor și normativității economice și sociale, asupra calității resursei umane. Cultura și agricultura, evident, nu sunt în concurență. Comparația de mai sus e pertinentă prin similaritatea pozițiilor în buget.

Din punct de vedere tehnic, 0,6% din PIB, cât reprezintă finanțarea culturii în România, nu e puțin. Pe de o parte, cultura română a avut și ani cu doar 0,1% din PIB. Pe de altă parte, 0,6 e o cotă comună la nivel european. Doar Ungaria, Danemarca, Franța, Estonia sau Marea Britanie alocă de 2-4 ori mai mult, cu precizarea că în Marea Britanie mecanismele de finanțare pentru arte și cultură

sunt atât de diversificate și descentralizate încât suma nu este cunoscută cu exactitate. Dar, pentru România, problema nu este dată nici de buget, nici de procent, ci de relevanța, coerența și mecanismul finanțărilor. După mai bine de un deceniu de la aderarea României la Uniunea Europeană, cultura reprezintă domeniul cel mai puțin atins de valul europenizării.

Politici comunitare și instinctele naționale

Dincolo de mobilitatea artiștilor, care este un uriaș câștig (pentru toate disciplinele artistice non-lingvistice), nicio schimbare structurală nu a avut loc. În primul rând, nu există fonduri de coeziune pentru arte și cultură la nivel european; marile state din UE, îndeosebi cele cu o istorie imperială, au propriile politici culturale, pe care preferă să le țină distincte de reglementarea supranațională; iar în cazul statelor sudice și al celor foste comuniste, guvernele preferă să aibă controlul centralizat și nemijlocit asupra finanțării culturii – asupra mecanismelor, criteriilor și direcțiilor de finanțare. Un raport din 2016 al Parlamentului European identifica 17 direcții prioritare de finanțare a culturii în țările membre, dintre acestea unele fiind prezente în fiecare stat – cum ar fi patrimoniul cultural –, dar altele sunt aproape sau complet absente în unele state: calitatea artei, descentralizarea culturii, internaționalizarea, digitalizarea, scheme de susținere a artiștilor. În ecuația UE, instinctul statelor de a exercita un control direct asupra culturii reprezintă doar o componentă. Poate cu

mult mai importantă a fost decizia organismelor europene de a nu contamina piața comună cu valori divergente și rivalități istorice, manifestate cultural în absolut toate statele membre. Rezultatul este că toate categoriile de finanțări oferite de Uniune, atât cele de coeziune, cât și cele structurale, au evitat să se îndrepte spre o componentă culturală nemijlocită, dar și spre ghiduri de bune practici sau normative active la nivel transnațional. Excepție fac programele care implică o colaborare multinațională, cum este Europa Creativă. La limită, în schemele existente, unele mici proiecte culturale și-au putut face loc, de ex. în măsura Calitatea resurselor umane – POSDRU, POC – sau prin includerea în programul de investiții a unor elemente de infrastructură cu potențial cultural – precum săli de spectacole sau centre comunitare. Din cele 6 miliarde de euro alocați culturii în programul 2007-2013, 3 miliarde au mers către patrimoniu, 2.2 miliarde spre infrastructură și doar 775 de milioane pentru servicii culturale (incluzând aici și gaming, media, web design, advertising ș.a.m.d.) Situația se menține în aceiași parametri și în strategia actuală a Comisiei, deși avusese pe masă propunerea de a crește bugetul programului Europa Creativă de la 0,15%, cât este în prezent, la 1%, cât este un necesar evaluat de Culture Action Europe, o rețea europeană de ong-uri cu sediul la Bruxelles.

Directoratul General pentru Educație și Cultură din 2009 stabilise o bază conceptuală și principii de acțiune ce decurg din puterea culturii de a stimula inovația socială, pe cea tehnologică, regenerarea regiunilor sau un ecosistem al învățării creative. Totuși, dintre politicile publice propuse atunci, singura pusă în practică este crearea unui fond pentru cercetare și inovație – Horizon Europe, cu un buget de 100 de miliarde în actualul framework.

Linii de buget și efecte în societate

În ce privește cultura dependentă – instituțiile finanțate de stat la nivel central sau local –, ea este marcată de rotativa politică, care creează atât premisele unui deficit de competență, cât și incapacitatea instituțiilor de a derula programe multianuale și strategii coerente. De asemenea, o alocare stranie a resurselor. Astfel, din fondurile puse de Ministerul Culturii la dispoziția direcțiilor teritoriale, în unele cazuri, până la 90% reprezintă cheltuieli de personal. Multe instituții funcționează în clădiri improprii, chiar insalubre, conservarea patrimoniului este subfinanțată sau nefinanțată, ca și o gamă largă de alte cheltuieli. La nivel regional, statul pretinde că păstrează un număr acceptabil și o varietate de instituții culturale, însă cele mai multe nu au bugete și condiții de a desfășura o activitate culturală minimală. La nivel central, în instituțiile care poartă în titlu atributul „Național” – muzeu național, teatru național, bibliotecă națională – există, în multe dintre cazuri, o mare diferență de calitate, dar, privit din interior, bugetul prezintă aceleași disfuncții: sub 10% venituri proprii și până la 80% cheltuieli de personal. Un buget de 184 de milioane de euro, cât este cel alocat pentru Ministerul Culturii, se cheltuie lăsând în societate prea puține urme vizibile.

AFCN, polul de încredere al culturii independente din România

În ce privește cultura independentă, excluzând finanțările pentru cinematografie, care au un alt specific, volumul de finanțări este de circa 10 milioane de euro. Aproape toate finanțările se fac prin granturi pe proiect, ceea ce face foarte dificilă desfășurarea de programe, de strategii și asigurarea continuității. Cei mai mulți bani provin de la Loteria Națională, care, ca și în alte state europene, cedează o parte din profit Ministerului Culturii. Multe proiecte, dintre cele mai vizibile, sunt derulate prin Administrația Fondului Cultural Național. Transparentă, digitalizată, cu auditori independenți, AFCN are un buget anual de circa 5 milioane de euro, în scădere de la an la an prin inflație, dar și prin reducere nominală, decisă de M.C. administrativ, din condei, fără studii de impact, de

În ce privește cultura dependentă – instituțiile finanțate de stat la nivel central sau local –, ea este marcată de rotativa politică, care creează atât premisele unui deficit de competență, cât și incapacitatea instituțiilor de a derula programe multianuale și strategii coerente. De asemenea, o alocare stranie a resurselor. Astfel, din fondurile puse de Ministerul Culturii la dispoziția direcțiilor teritoriale, în unele cazuri, până la 90% reprezintă cheltuieli de personal.

necesitate și oportunitate. Cu toate acestea, instituția reușește performanța de a stimula, aproape de una singură, sectorul independent, de la arte vizuale la teatru, muzică, dans, noile media, patrimoniu material și imaterial, editare de carte, dar și forme novatoare de acțiune, orientate în primul rând spre publicul țintă – intervenție culturală, educație prin cultură, promovarea culturii scrise. Din nefericire, volatilitatea finanțărilor și restricțiile pentru cele cu caracter repetitiv, dar și nivelul mic al granturilor, fac ca puține dintre proiecte să poată folosi schema AFCN ca pe un incubator prin care să se transforme în inițiative cu succes și impact social.

Înființată pe model britanic, pentru ca finanțările să se facă exclusiv prin evaluări calitative de tip peer-review, instituția AFCN rămâne cam singurul succes, reprezentând un pol de încredere și principala opțiune a operatorilor culturali.

Ministerul Culturii. Inabilitatea de a lucra cu ong-uri

Mai departe... Ministerul Culturii a preferat să păstreze pentru sine toate liniile de finanțare lansate ulterior aderării – de la finanțarea revistelor și publicațiilor culturale (cu un buget de 1 milion de euro pentru publicațiile uniunilor de creație, plus 250.000 de euro pentru toate celelalte), la CultIn (discontinuat în prezent), ACCES, program fără identitate și care dublează direcții deja acoperite de AFCN (buget de 0,2 milioane de euro), Proiecte Culturale Prioritare (buget netransparent), Nevoi Culturale de Urgență (buget netransparent), Ziua Culturii Naționale (buget de 66.000 de euro) ș.a. Până recent, nici măcar criteriile de finanțare nu erau făcute publice pentru o parte a acestor programe, iar transparența, mobilitatea, digitalizarea și capacitatea de a lucra cu ong-uri este una foarte redusă în cadrul ministerului, care, în schimb, compensează prin birocrăție.

Local. Programe culturale versus șușe

La programele naționale se adaugă finanțări la nivel local. Dacă în cazul unor mari orașe, cum ar fi și cele care au candidat la titlul de Capitală culturală europeană, gestiunea finanțărilor se face prin organisme capabile să asigure calitatea și impactul proiectelor, în multe alte situații finanțările se fac discreționar. Un exemplu este ARCUB, care reușise în urmă cu câțiva ani să fie pentru București ceea ce este AFCN la nivel național, susținând proiecte de o bună calitate artistică și cu un rol social bine precizat, dar în urmă cu cinci ani i-a fost retrasă calitatea de a acorda finanțări, fiind înlocuit cu o fundație a Primăriei Generale care a favorizat manifestări mai mult sau mai puțin asemănătoare cu bâlciurile. De altfel, multe dintre localități consumă cea mai mare parte a fondurilor pentru programe

culturale pe zilele orașului/comunei, uneori cu onorarii șocante acordate unor artiști de calitate îndoielnică. Iar aceste șușanele puntează, în statistici, tot la finanțarea culturii independente.

Crowdfunding-ul, un mecanism încă incipient

Atragerea de finanțări din privat reprezintă un important debușeu pentru arta independentă. Oricât de dificilă s-ar dovedi, pentru că proiectele artistice concurează în atragerea acestor fonduri cu fotbalul, biserica și cazurile sociale, și oricât de redus ar fi spațiul bugetar – doar 0,2% din profitul brut al companiilor care raportează profit –, sponsorizările asigură cea mai mare parte a bugetului proiectelor de succes, de la festivaluri la producții artistice sau proiecte educative. Totuși, mecanismul nu este unul foarte fericit și necesită ameliorări și schimbări de strategie. Sunt multe exemple de bune practici în țările europene care ar putea îmbunătăți implicarea companiilor private (sau crowdfunding-ul!) în proiecte culturale și educative. O problemă majoră este corelarea acestor finanțări cu ciclul economic: în perioade de criză, profitul companiilor și granturile guvernamentale scad simultan, iar sectorul culturii independente resimte dublu impactul crizelor financiare. Pericolul la adresa continuității și sustenabilității este major și permanent, chiar și în cazul celor mai serioase și bine consolidate inițiative cultural-artistice sau educative.

Imaginea de ansamblu

Analiza arată că sectorul independent este slab dimensionat și condiționat de capacitatea de a atrage finanțări și granturi. În același timp, sectorul economic din jurul culturii (definit radical diferit de la o statistică la alta) are o contribuție de 3% în PIB. Contradicția între cele două propoziții este doar aparentă. Cea mai mare parte a pieței culturale și a produselor adiacente cu efect în PIB este reprezentată de produse de import, fie că este vorba despre obiecte culturale, drepturi conexe, patente și copyright. Oricare ar fi disciplina – artistică sau non-artistică. Pentru a putea echilibra balanța consumului intern, România are nevoie de politici și strategii care să implementeze o cultură activă social, conectată global și care să poată stimula inovația și creativitatea în societate. Cultura independentă ar putea juca rolul unui laborator de testare pentru asemenea strategii, dar primul pas este schimbarea perspectivei asupra ei. În acest moment, o mare parte a măsurilor dedicate sectorului cultural sunt concepute și implementate de decidenți și personal care n-o înțeleg, nu au avut experiențe similare, nu îi cunosc mecanismele, specificul și problematica, nu au interacționat cu publicul pe care acesta îl adresează și sunt complet indiferenți la rezultatele pe care sectorul independent le obține. ●

arte

Militon Stănescu:

Anul în care filmele s-au concentrat ceva mai mult pe om

Pentru că cinematografia, poate mai mult decât orice altă formă de artă, este în contact direct cu zeitgeist-ul, m-aș încumeta să spun că, din multe puncte de vedere, anul 2021 în cinematografia românească a fost și el caracterizat de o senzație de falsă normalitate, de normalitate pretinsă, dar nu în totalitate interiorizată, dacă are vreun sens ce spun. Cred că acesta ar fi elementul remarcabil, din punctul meu de vedere, al anului cinematografic 2021 în România. Am avut un documentar bun, un film interesant (și, deci, controversat), filme pentru public, filme pentru critici, am avut de toate. Dar ce am intuit eu – deși e posibil să fie o proiecție mai degrabă decât intuiție – e un fel de căutare înfuriată după... ceva. Poate după nou, poate după impresionant, poate după vandabil, nu știu. Există însă, în ochii mei, o anumită calitate, care diferă de la un film la altul, care mă face să am încredere că, așa cum se întâmplă cu toate crizele, și aceasta în care ne aflăm generează un răspuns pozitiv, o creștere care anunță o perioadă de prosperitate. Anul 2021 m-a făcut să am încredere în viitorul cinematografiei autohtone, pentru că, puși în fața problemei, am avut oamenii care să se ridice la nivelul ocaziei. Nu întâmplător am avut primul film nominalizat la Oscaruri (e totuși o recunoaștere semnificativă), un câștigător al Ursului de Aur și un număr semnificativ de alte distincții.

Pandemia, evident, și-a pus amprenta pe viața tuturor, și efectele ei se văd și în cinematografie. Am impresia însă că, mai degrabă decât o aliniere

a temelor în jurul câtorva direcții majore, efectul a fost o împrăștiere în toate direcțiile, în căutarea unei abordări proprii. Un fel de dispersie herbertiană, că tot a readus Villeneuve în atenția publică „Dune”. Faptul este, desigur, îmbucurător. Nu vrem să vedem rețete, vrem să vedem originalitate, puterea creativității umane în acțiune. Dacă mă gândesc mai bine, există ceva ce am observat, fără să verbalizez ideea până acum. Cred că filmele s-au concentrat ceva mai mult pe om. L-au acordat ceva mai multă atenție. L-au privit mai în profunzime și l-au pus mai în centrul scenei. Evident că personajele au fost dintotdeauna oameni (mă rog, în general), dar atenția era mai concentrată pe acțiunile lor, pe situațiile în care ajungeau ele șamd, în timp ce acum microcosmosul intern pare să fie considerat și expus mai pe larg.

„Babardeală cu bucluc”, motivul de entuziasm

Este un film pe care m-am bucurat extraordinar să îl văd. Este curajos, ireverențios, original, fără a fi astfel doar de dragul curajului, ireverenței, respectiv originalității. Tema lui centrală, relația dintre individ și societate, este una extrem de actuală. Atenția cu care a fost ea observată și abilitatea cu care Jude ne-o prezintă îmi dau motive să cred că filmul va deveni un reper în cinematografia românească. Îmi aduce aminte, din motive pe care nu le-am analizat suficient, de „Filantropica”. O surpriză foarte plăcută, pentru că începusem să nu mai sper că voi re-experimenta starea pe care am trăit-o atunci, de mult, în altă eră, când am văzut

filmul lui Caranfil prima dată. Tehnicile cinematografice utilizate de Jude ar putea să pară forțate, histrionismul unui student al artei care ține să arate tot ce știe el. O epatare. Sunt însă îmbinate organic, iar rezultatul este unul coerent, un tot unitar care este mai mare decât suma părților componente. Despre film, foarte pe scurt, aș spune că este despre români acum. Realitatea actuală, la care Jude și filmul său sunt foarte bine conectați, este reconstruită pe ecran pornind de la o premisă relativ simplă și deloc neplauzibilă. Înregistrarea video a unei partide de sex a unei profesoare ajunge fără voia acesteia pe internet. Elevii ei (minori) găsesc filmulețul pe un site porno și îl vizionează în clasă, iar apoi părinții află despre el, urmând evident o serie de reacții din partea lor și a școlii. Este, trebuie spus, o rezumare simplistă a unui film care nu se pretează foarte bine la rezumări.

Nanau, premiul pentru relevanță

Dacă ar fi un premiu pentru relevanță, acesta ar fi acordat, cu certitudine, lui Nanau. În principiu, documentarele tind să fie desconsiderate – sau, mai rău, ignorate cu totul – când se discută despre cinematografie. Mă bucură, deci, că acum suntem în fața unei excepții. E drept că au trecut doi ani de când a avut premiera documentarul „Colectiv”, însă dacă tot vorbeam de Oscaruri, highlight-ul anului acesta pentru mine a fost premiera pentru cinematografia românească – primul nostru film nominalizat la Premiile Academiei, și nu numai atât, dar și la două categorii, „Cel mai bun documentar” și „Cel mai bun film străin”. Nu a câștigat la niciuna, dar a câștigat mult mai relevantul premiu pentru „Cel mai bun film de limbă străină” al Societății naționale a criticilor de film din Statele Unite. A câștigat și premiul Peabody. Însă nu din cauza recunoașterilor acestea prestigioase m-am gândit la el, ci datorită relevanței lui pentru societatea noastră. Este o revizitare a unui moment pe care îl consider de cotitură în time-line-ul socio-politic al României post-decembriste. Este vorba despre valoarea pe care consider eu că documentarul de investigație în general și acesta în particular o au pentru sănătatea unei societăți.

Replica anului vine din „Întregalde”

„Cum se numește mania asta de trebuie să ai tot timpul dreptate și nu suportă să fii contrazis?”. Este replica favorită și este din „Întregalde”. Nu avea cum să fie decât ceva care ține de ceea ce ne preocupă pe toți acum: Cum ieșim întregi din pandemie. La cap, vreau să zic. În căutarea unui nou echilibru, am început să tatonăm direcții noi, încă neexplorate, însă toate căutările acestea au fost făcute de fiecare mai degrabă pe cont propriu. Deși, ca reacție la primele perioade de izolare,

am interacționat din ce în ce mai mult, ce-i drept migrând încet, dar sigur, spre online, interacțiunea a fost una superficială, menită să satisfacă punctual nevoia de socializare, și mai puțin una ideatică, cu schimburi de păreri, sugestii etc. Cred că într-un fel ne-am alienat destul de mult, iar asta se vede în realitățile din ce în ce mai disjuncte pe care le trăim. În fine, divaghez, dar două lucruri sunt certe – omul și mintea sa au fost sub lupă mai mult decât de obicei. Ca unul dintre filmele care au rămas cu mine după 2021, „Întregalde” ilustrează acest fapt bine. Are problemele lui, însă meritul de a reuși să creeze personaje și dinamici foarte credibile și interesante îl face unul din filmele mele favorite. Și ca să închid cerul, cred că replica aceea surprinde bine ciocnirea dintre realitățile noastre din ce în ce mai individuale, încrâncenarea cu care fiecare și-o apără pe cea proprie și, ocazional, frustrarea când nu reușește să o schimbe pe a celuilalt. Mi se pare o replică defetistă, un fel de recunoaștere a lipsei de argumente într-o discuție în care fiecare încearcă să îl convingă pe celălalt de propria optică fără să fie dispus să renunțe în vreun fel la propriul punct de vedere.

Publicul românesc, în continuare, nu știe la ce se duce

Cum îi stă, însă, bine românului – mai mult darnic decât harnic – o să împărtășesc din penuria mea de idei câteva impresii și despre cum au fost primite receptate filmele. Context: filmul „Tabăra” al vlogger-ului Matei Dima alias BRomania, deși poate ar fi mai corect să spun al formației 5GANG, a ajuns în decembrie în cinematografe. E o formație de... – ezit să folosesc cuvântul – „muzică” trap creată de cinci adolescenți, vedete la rândul lor pe youtube. Cum

vlogging-ul și concertele/videoclipurile nu le ofereau suficient spațiu pentru manifestarea artistică, ei au făcut și un film – „5GANG: Un altfel de Crăciun”, care a avut premiera în 2019 și are în momentul acesta nota 1.9 pe IMDb. Este un film prost. Sunt sigur că și membrii formației ar fi de acord. De altfel, liderul formației spunea într-un interviu: „Oricât de mult am încerca noi să facem ceva pe placul criticilor, 90% din distribuție nu are pregătire în zona de actorie”. Nu cred că încearcă chiar așa de mult, dar cu certitudine nu au reușit cu primul lor film și nu reușesc nici cu „Tabăra”. Dar problema nu este cu 5GANG sau cu BRomania sau cu filmul. Ei sunt cine sunt și filmul este cum este și cum era de așteptat să fie. Dezamăgirea mea este că, toate aceste informații fiind știute, în weekendul premierei filmul a adus 65.000 de spectatori în sălile de cinematograful. Pentru comparație, „The Matrix Resurrections” a fost urmărit de 25.000 de oameni în weekendul premierei. Eu pot să-mi spun „da, dar Matrix 4 e prost, și lumea s-a informat și a evitat să își piardă timpul cu el”, dar tot ajung la concluzia că (măcar o bună parte din) publicul românesc nu știe de fapt la ce se duce și că este extrem de sensibil la un marketing bine făcut. Ceea ce e trist.

Scena anului în România. E la supermarket și e despre bani. Sau nu, e despre inocență

În scena pe care o am în minte acum, eroina filmului este într-un magazin, la coadă la casă, prinsă într-un schimb foarte ușor recognoscibil, sau, dacă nu, măcar empatic, de replici între casieră și o altă cumpărătoare. Dacă ar fi fost într-o producție Hollywood, scena ar fi fost „a slice of Americana” și ar fi avut, probabil, o armă de foc pe undeva. Așa, e doar o felie de românism și are, probabil, o urmă de răutate pe undeva. Schimbul de replici nu e lung, așa că e în regulă să îl pun aici.

Cumpărătoare 1 [off camera, către casieră]: Stați că renunț la ceva atunci, că n-am.

[imaginea panează încet la stânga, spre casa unde mai așteaptă o doamnă și profesoara noastră]
Cumpărătoare 1: A, stați puțin.

Casiera [acum în cadru, cu masca doar pe gură, și un vag sictir]: cinci lei noojnoo...

Cumpărătoare 1: Pfuuu... da, nu știu ce să dau înapoi că... Stați să văd...

[se uită la produse: sucuri, Dero și două beri Noroc la 2!]

Cumpărătoarea 2 [cu mâinile încrucișate și evident deranjată]: Vă rog să vă hotărâți mai repede că stăm [se uită în spate și o vede pe profesoară așezându-se la rând] toată coada asta după dumneavoastră.

Cumpărătoare 1 [alegând o sticlă de Noroc dintre cumpărături]: Imediat. Am plătit cu tichet restaurant și nu acoperă.

Cumpărătoare 2: Știu, dar nu ne interesează. Eu doar vă rog să vă grăbiți că nu suntem noi vinovați.

Cumpărătoare 1 [trăgându-și masca de pe față]: Dar eu ce vină am doamnă că sunt săracă. Dumneata crezi că îmi convine că nu am cu ce să beau și eu o bere și să mă simt bine puțin? [între timp ambele beri au fost alese pentru returnare; la replica „să mă simt bine puțin” scutură demonstrativ un produs către Cumpărătoare 2, apoi își trage masca înapoi pe gură și nas]. Hai că nu ne scaldăm toți în bani, știi?

Cumpărătoare 2: Da' sunteți culmea. [pune mâna pe pachetul de Pampers pe care vrea să îl cumpere și îl împinge sugestiv în fața casierei, apoi continuă să i se adreseze primei cliente] Haideti, stați deoparte și gândiți-vă la sărăcia și nevoile și neamul.

Casiera [după ce împinge cu un gest bruscat produsele celei de-a doua cumpărătoare înapoi pe bandă, cu același ton sictirit]: Așteptați să închid bonul doamnei.

Cumpărătoare 2 [pe același ton beligerant]: Nu aștept, că-mi luați dumneavoastră ani din viață. Oricum au fost șase persoane înaintea mea și-acolo scrică că la patru persoane deschideți casă nouă, și nu prea ați vrut să vă țineți de cuvânt. Și mai stați și cu masca aia sub nas să ne infectați pe toți.

[prima cumpărătoare a ales până la urmă să renunțe la o sticlă de Noroc și o conservă și își pune acum celelalte produse în sacoșă]

Cumpărătorul 3: Lăsați-o să stea cum vrea.

Cumpărătoare 2: Hai sictir.

Casiera [care între timp a stornat berile și a reînceput să muncească, dar cu aceeași lipsă de chef în voce]: Faceți o reclamație la șef. Eu n-am nicio vină.

Cumpărătoare 2: Da, sigur, n-are nimeni nicio vină, suntem cu toții inocenți.

Mai zic doar că scena e din „Babardeală cu bucluc”, filmul lui Radu Jude. ●

Yigru Zeltil

Anul tonelor de poezie cu tușe satirice groase și/sau cu viziuni apocaliptice ori distopice

Voi începe prin a spune că vânzarea și promovarea poeziei sunt punctele în care 2021 și anul de dinaintea sa au reprezentat un punct de cotitură. Când a venit pandemia, literatura română contemporană a început să se bucure subit de mai mult interes, se știe. Ca vânzări, poezia pe alocuri se apropie acum de proză. Lucrând ca librar la Cărturești Verona în vară, am constatat nu doar anecdotoc fenomenul. De altfel, a crescut și spațiul de expunere din Verona. Mă gândesc că și în alte librării din țară, nu numai Cărturești, spațiul pentru poezie s-a mărit sau urmează să se mărească.

Peste un leu/poezie

O editură lansată în 2019, OMG, pare că a impus ideea că o plachetă de poezie poate să coste și 30 de lei (în urmă cu 10 ani, mi se părea mult 15 lei pentru plachetele de la Cartea Românească, care deja nu mai aveau nici CD...), tot va exista un public-țintă cumpărător... Anul acesta, Casa de Pariuri Literare – care a continuat cu un succes notabil seria de ediții Nora Iuga – a propus o colecție în care fiecare volum costă puțin peste 30 de lei, singurul bonus fiind un cod QR care poate fi scanat pentru a avea acces la o variantă audiobook (soluție mai rentabilă decât cartea cu CD).

Pe lângă această colecție, mai era și o plachetă a lui Dan Sociu, „17 poezii”, care costă 20 de lei – peste

un leu/poezie... Ironic pentru un poet care insistă pe ideea că poezia ar trebui să se întoarcă la rimă pentru a cuceri din nou publicul cel mai de rând, care însă nu ar da atâția bani pe o carte de poezie. România are nevoie mai întâi ca oamenii să aibă mai multe venituri dispensabile (or, baza pieței de carte sunt, în acest moment, banii făcuți în afară) și o mai bună educație, însă generația lui Sociu a rămas cu iluzia că breasla scriitorilor ar fi mai responsabilă pentru dezinteresul oamenilor față de literatură decât infrastructura culturală, condițiile economice – de aici credința că scriitorii ar putea umple din nou stadioane dacă ar coborî dintr-un presupus turn de fildeș... Poezia a coborât în stradă, dar și acolo nu poate da decât de hipsteri...

În rest, pandemia nu a domolit ritmul de publicare (deși prețurile tot mai mari la hârtie ar putea încetini lucrurile de anul viitor). Edituri noi de poezie continuă să apară în fiecare an. Încă se țin concursuri pentru debut. Au fost trimise 42 de volume de debut la premiul Mihai Eminescu „Opus Primum”... Poate au apărut mai puține antologii ale seniorilor, dar asta pentru că în ultimii 10 ani s-au editat sau chiar reeditat de mai multe ori.

Antologii de aproape orice, „pandemice” inclusiv

Încă de acum vreo 5-7 ani, polarizarea ideologică a început să cuprindă câmpul literar românesc, dar aceasta s-a accelerat imediat înainte și mai ales după ce

a început pandemia. Acum avem de toate și nimeni nu prea își mai ascunde coloratura politică: de la neotraditionalism legionar până la diverse manifestări progresiste, totul mai radical ca până acum. Antologii de aproape orice: poezie creștină, poezie basarabeană, poezie romă, poezie feministă mad și queer. (O listă incompletă, de aproape o mie de titluri, poate fi consultată pe site-ul meu non-profit, proiectulpoezierom.blogspot.com). Se publică poate tone de poezie cu tușe satirice groase și/sau cu viziuni apocaliptice ori distopiene. Dacă în primăvara primei carantinări începuseră să apară în provincie antologii „pandemice”, tendința a continuat și în 2021. De la „izoleta” din 2020 am ajuns în cele din urmă la vaccinare. Neîndoielnic, în 2022 se va publica multă maculatură pe tema certificatului...

„H₂X” de Danielei Hendea, volumul cel mai bine scris al anului

Deși părtinitor și previzibil, trebuie să recunosc că cel mai mare entuziasm l-am avut tot pentru aparițiile recente de la frACTalia – „H₂X” de Daniela Hendea, „CantoHondo. Loba cîntă mai departe” de Iuliana Lungu, debutantele bianca ela, cu „poame divine”, și Ileana Negrea, cu „Jumătate din viața mea de acum”. Florentin Popa a produs cel mai bun volum al său de până acum, „Dezintegrare”, iar Valeriu A. Cuc, cu primul său volum de „Poeme”, unele dintre cele mai reușite versuri cu încărcătură socială din ultima vreme.

„H₂X”, a doua carte a Danielei Hendea, rămâne deocamdată volumul cel mai bine scris pe care l-am citit anul trecut. Cum n-a avut parte la debut de premii, nici acum nu cred că va avea, deși le-ar fi meritat cu prisosință. Ea este cel mai bun exemplu că se poate scrie poezie excepțională și foarte actuală indiferent de unde vii, unde locuiește sau ce studii ai. Având background în chimie și filosofie, Daniela Hendea, în pofida vieții foarte încărcate pe care o are, este o poetă mai bună, mai dinamică și mai informată în ceea ce privește poezia contemporană decât mulți așa-ziși literați români din presa literară, dintre care nu puțini nici nu mai vor așa ceva.

În mod categoric, cele mai mari decepții pentru mine – neîmpărtășite de alte voci mai centrale... – au fost „dă tot ce ai”, debutul Alexandrei Pâzgu, „Poemul curcubeu: un experiment” al lui Robert Șerban și, mai ales, „Autoportret în flama de sudură” a lui Claudiu Komartin.

Trăsătura mai generală: amplificarea tensiunilor de orice fel

Așa cum de la aproape orice fereastră sau ușă poți ajunge acum la subiectul carantinei, unii oameni aproape că nu pot mai scrie despre o floare fără să se transforme poezia în vreo tiradă la adresa feministelor sau a „corectitudinii politice” – deși realitatea ar

arăta altfel dacă am compara care sunt condițiile în care acești oameni scriu versus cele ale oamenilor de pe cealaltă parte a baricadei.

Au fost și luări tranșante de poziție. Mă refer aici la scriitori considerați importanți care au venit în apărarea unor oameni ce au luat poziții de extremă dreapta (Ana Blandiana, Dumitru Crudu), ori au lansat invective nesfârșite, cum spuneam mai sus, în direcția feministelor. Așadar, dincolo de tematica explicită, poate trăsătura mai generală ar fi: amplificarea tensiunilor de orice fel.

Câmpul literar este atomizat și „progresul” în literatură nu va mai putea ajunge la un consens. Dar, din punctul meu de vedere, mai multe dintre premiile, bursele, rezidențele, publicările finanțate de pe la noi ar fi firesc să nu mai fie acordate din pur nepotism, de dragul de a cheltui niște bani publici ori în virtutea vreunei agende ideologice izolaționiste... ci să reflecte faptul că suntem totuși o țară europeană, care se pretinde racordată la civilizația occidentală, deși suntem mai ruși de realitățile literare europene decât eram în perioada comunistă! Pe mulți nu îi mai interesează decât visele umede ale lui Houellebecq!

În plus, mie îmi creează o stare de nervi lectura a mai tot ceea ce trece la noi drept critică de întâmpinare. Pe lângă că s-a împuținat, este scrisă adeseori pe genunchi, neatent. Când lumea literară este așa de polarizată, legitimitatea ierarhiilor este și mai îndoielnică. În primul rând, nu mai este îndeplinită o condiție structurală: acum vreo 15-20 de ani, chiar se putea spune că se scria despre orice apărare; în clipa de față, nu trebuie să știi toate bârfele literare ca să-ți dai seama de efectele „bisericuțelor”. Mai bine aștepți studiile academice din reviste precum Transilvania sau cărțile de critică istorie literară recentă. Nu mă mai surprinde, dar mă indispuie că în continuare critica literară pe stil vechi de la noi pretinde că este echilibrată și stăpână pe „autonomia esteticului”, și asta chiar în timp ce aplaudă ostentativ autori care sunt de asemenea simptomatici pentru tocmai pierderea iluziei esteticului, fiindcă nici ei nu mai ezită în a-și exprima perspectivele ideologice, mai înainte camuflăte sub estetisme apolitice.

Secvența favorită e din poezia Ilenei Negrea

„Dreptul la locuire”, poemul publicat de Ileana Negrea în „Jumătate din viața mea de acum”, pentru că exprimă, mai bine decât aș putea eu s-o fac, revolta în fața precarizării traiului, nu numai pentru familiile rome și refugiații care au fost tratați și mai inuman în pandemie, ci și pentru tot mai multe persoane comparativ privilegiate din generațiile actuale și care vin, ce și-au pierdut sau își pot pierde oricând sănătatea și au din ce în ce mai puțin plase de siguranță – lucruri despre care nu se vorbește, pentru că ar pune în pericol ideile, valorile care sunt acum de la sine înțelese... ●

Aurelian Giugăl

Un an cu o lume la fel de grăbită, care nu are prea mult timp de reflecții și polemici intelectuale

După cum observa sarcastic și Cioran cu ceva decenii în urmă, se publică foarte mult în lumea de azi. Este aproape imposibil să fii la curent cu tot ce apare, în cazul meu, în zona științelor sociale. Sunt nișe și nișe, este greu să faci față de-a lungul și de-a latul bulei, chiar dacă-ți propui să fii la curent cu cât mai multe cercetări și analize. Ce mi s-a părut demn de reținut? Trebuie amintite două cărți de economie; (i) traducerea volumului lui Thomas Piketty, „Capital și ideologie”, o carte ce se uită la variabilele ce au permis dezvoltarea economică și progresul uman în istoria umanității – în Franța volumul a apărut în 2019; și (ii) volumul lui Florin Georgescu, „Capitalism și capitaliști fără capital în România”, vol. I și II, o analiză îmbibată de date și cifre ce descrie perfect mecanismele capitalului global într-o țară fără capitaliști și fără capital. De asemenea, volumul lui Gelu Sabău, „De la romantism la național-comunism. Încercare asupra modernității românești”, este unul scris din perspectiva istoriei ideilor și ar fi bine ca acesta să nu treacă neobservat. Apoi trebuie amintit volumul lui Cristian Cercel, „Filogermanism fără germani. România în căutarea europenității”, și cele coordonate de Alex Cistelean, „Secolul XXI. Istorie recentă și futurologie”, și Sorin Gog, Miki Braniște, Claudiu

Turcuș, „Critica socială și artistică a capitalismului românesc”.

Dacă ne uităm la anumite teme legate de dinamica economiei capitaliste, înțelegerea fluxului migraționist dinspre țările slab dezvoltate către cele mai prospere, fascinația pe care o exercită alegerile de tot soiul, da, putem spune că în zona socialului există o corelație între variabilele ce desenează harta social-societală și dinamica fluxului de cercetare academică și non-academică. Chiar și cuvintele-cheie din titlurile listate mai sus sunt o probă în acest sens: capitalism, economie, ideologie, național-comunism, critică socială etc.

„Istoria ...” lui Mihai Iovănel, cel mai discutat volum al anului

În aceste câmpuri hiper-nișate, discuțiile și polemicile se stârnesc greu. Cu noile forme de comunicare, i.e. *social media*, discuțiile se poartă mai mult pe *wall-uri* și în bule. Dacă nu ești vreun geniu pustiu ce scuipă inteligență, mai degrabă imaginea și recepția ți le construiești, frecventând o zonă sau alta.

Paradoxal, aș trece aici volumul lui Mihai Iovănel, „Istoria literaturii romane contemporane 1990-2020”. Dimensiunea marxizantă a

acestui a adus cartea în prim-plan. Unii au afurist-o, iar alții au aplaudat-o. Cred că a fost cel mai discutat volum al anului 2021. Și, prin analiza ideologică ce o face, istoria criticului literar poate fi prizată și în zona științelor sociale. Cert este că pe la noi discuțiile sunt firave și, așa cum am zis și mai sus, se poartă mai mult în social media. Este o lume grăbită, una care nu are prea mult timp de reflecții și polemici intelectuale. Sau cel puțin așa mi se pare mie.

„One World Romania”, filme ancorate în realitatea imediată

Ce a fost remarcabil în 2021? Dacă aș vorbi de autori, aș premia eforturile a doi cercetători meritorii, un geograf de la Timișoara, Remus Crețan, și un sociolog de la Sibiu, Mihai-Stelian Rusu. Articolele lor din zona geografiei umane, sociologia memoriei colective și sociologia naționalismului, publicate în reviste internaționale de cea mai bună calitate, aduc un real aport de cunoaștere în zona științelor umane.

Dacă aș vorbi despre evenimente, ce-mi vine în minte este „One World Romania, Festival de film documentar dedicat drepturilor omului”, un festival în cadrul căruia am văzut multe filme ancorate în realitatea imediată.

Zona de învățământ și cercetare a fost mai mereu o Cenușăreasa

Ce lipsește din literatura de specialitate? Mi-aș dori să citesc, să văd publicate mai multe studii de microsociologie, analize de finețe care să fie un fel de raport despre starea societății. În zona comunicării politice și publicității electorale, aș fi atras de anumite analize care să indice în ce măsură alegerile moderne reflectă o anumită dezbateră a cetățenilor vizavi de anumite probleme sociale sau, mai degrabă, scrutinurile electorale sunt influențate de banii ce se scurg prin campanii de imagine din zona plutocrației financiare. La fel, mi-aș dori în zona geografiei umane mai multe analize regionale, unele care să pună în oglindă evoluția spațiilor mai prospere și a celor economic retardate. Dar, după cum știm, zona de învățământ și cercetare a fost mai mereu o Cenușăreasa, iar sumele alocate au fost mai mereu mici. În acest context, cercetările ce se fac sunt mai mult rodul ambițiilor unor oameni din zona academică și non-academică și mai puțin rezultatul unor politici și strategii, a unor viziuni ale politicului vizavi de evoluția cetății. ●

Ce lipsește din literatura de specialitate? Mi-aș dori să citesc, să văd publicate mai multe studii de microsociologie, analize de finețe care să fie un fel de raport despre starea societății.

Cristina Rusiecki

Anul în care teatrul a devenit un fel de teatru-film de artă

Dacă în 2020 după lockdown, lumea teatrului a crezut că mai are un pic de îndurat și totul va reveni la normal, în 2021 starea de spirit s-a înrăutățit. Dacă la început părea un fenomen de scurtă durată, o excepție nefericită care se va termina curând, pe măsură ce a devenit tot mai clar că situația se va extinde, resursele de încredere și de optimism au început să scadă. Premierile pregătite în 2020 și în 2021 nu s-au bucurat de efervescența de altădată în condițiile în care sălile au putut fi ocupate ba 50%, ba 30%. Publicul a rămas la fel de doritor de teatru, dar, inevitabil, un pic mai temător. De mai multe ori am auzit actori regretând că înainte, în „normalitate”, se plâneau că nu au șansa partiturilor dorite sau că nu joacă în cele mai bune spectacole; iar acum ar face orice numai să joace.

Spectacolele au ajuns la un public pentru care înainte accesul nu era deloc ușor

În plus, circulația care era inerentă teatrului s-a diminuat vertiginos. Turneele s-au suspendat, fizic s-a mai ținut doar o mână de festivaluri, pe când toate celelalte s-au ținut online. Frenezia de dinainte, bucuria ca spectacolul să fie aplaudat de un public numeros s-au cam stins. Plăcerea întâlnirii s-a transformat în dorința supraviețuirii. Toate acestea au avut repercusiuni asupra atmosferei din teatru. Dar în toată neplăcerea a existat și ceva pozitiv consemnat de numeroasele reacții din social media:

faptul că, difuzate online, spectacolele au ajuns la un public pentru care înainte accesul nu era deloc ușor. La Festivalul Național de Teatru nu puține au fost intervențiile celor din diferite orașe sau localități mai mici, fără teatru, care se bucurau că în noile condiții pot să vadă câte spectacole doresc. Pentru aceștia, difuzarea online a fost un privilegiu.

Spectacole ca „Shorts” și un alt fel de a face teatru

Văd mai degrabă această perioadă ca pe una de tranziție spre următoare inovații notabile. Trendul din 2021 îl continuă pe cel din 2020, ca răspuns la provocările impuse de pandemie. De aceea, în condițiile în care multe producții care au avut premiera în 2020 s-au jucat o singură dată cu public

„Rövidek | Scurte | Shorts”,
după Samuel Beckett

și apoi doar de câteva ori în 2021, am să tratez cei doi ani împreună. Spectacolele cu decor opulent fac din ce în ce mai mult loc celor minimaliste. Cu excepții care se pot număra pe degete, teatrul de artă aproape a dispărut. Mai mult decât evident este că se schimbă generațiile în teatru. Creatorii tineri propun un alt fel de a face teatru, cu alte zone de interes, cu mijloace minimaliste, dar cu o apetență mult mai mare pentru diversitatea de new media. La început, a fost un efort de adaptare la producțiile menite difuzării online. Brusc, au apărut multe efecte video (unele preluate chiar din tehnicile de

„Very Isolated Person”, foto: Ovidiu Zimcea. Via B-Critici.ro

videoclip), tăieturi și montaje cinematografice, ca în „Pool (no water)” de la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj, conceput Radu Nica, Andu Dumitrescu și Vlaicu Golcea, sau „Exeunt”, regia Bobi Pricop, Reactor de Creație și Experiment, Cluj. Apoi, unii creatori de teatru au experimentat o combinație de teatralitate intensă cu mijloace cinematografice adaptate pentru textele clasice. Exemplul cel mai bun este „Shorts”, spectacol montat de Zalán Zakariás la Teatrul „Tomcsa Sándor”, Odorheiu Secuiesc. Spectacolele menționate sunt un fel de teatru-film de artă. Dar au fost și modalități în care creatorii au răspuns atât dramaturgic cât și stilistic la condițiile generate de pandemie, interogându-și condiția de artist în lipsa publicului, cum s-a întâmplat în „VIP (Very Isolated Person)”, regia Paula Lynn Breuer și Olga Török, Teatrul German de Stat Timișoara, text care pleacă de la monologul Ninei din „Pescărușul”.

„În timp ce locuim”, un live streaming cu cinci camere

Surpriza a ținut de cât de repede și de imaginativ s-au adaptat creatorii la noile condiții. Nu mă refer la faptul că și-au difuzat producțiile deja existente online, ci la faptul că au făcut proiecte adaptându-se din mers la un nou limbaj pentru care au găsit diferite modalități pentru a-l investi estetic. Un proiect cum a fost „Hektomeron” de la Teatrul Național din Craiova, conceput chiar în lockdown de Vlad Drăgulescu, este ilustrativ în sensul acesta. O sută de povești din „Decameronul” lui Boccaccio, scrise în vremea ciumei, montate de o sută de regizori din o sută de țări cu actorii craioveni, au fost difuzate în regim de live streaming timp de o sută de zile. Apoi au fost „strânse” într-un spectacol de peste douăzeci și cinci de ore jucat pe scenă și transmis live pe unul dintre pereții exteriori ai teatrului. Spațiul pe care îl folosesc aceste instalații (cum a fost și cel din „Interior lumină” de la Reactor de Creație și Experiment Cluj, creat de Mihai Păcurar, la o scară mai mică) este unul fluid, aparent neelaborat, cu laptopurile pe care se lucrează la vedere, cu umbreluța de lumină pentru filmare în mijlocul scenei, cu imagini live din cabina de machiaj. Un astfel de performance induce cu totul altă atmosferă și cu totul altă stare în spectator decât o montare ca la carte. În „VIP (Very Isolated Person)”, pe care l-am amintit deja, spațiul este baia actriței unde, dacă țin minte bine, se filmează cu trei camere. De altfel, și structurile dramatice se adaptează vremurilor. Tot Mihai Păcurar a făcut la Reactor instalația „În timp ce locuim”, un live streaming cu cinci camere, pe FB, despre relația dintre performer și spațiul în care locuiesc. Lipsiți de cadrul tradițional al scenei, scenografii au găsit soluții excelente. Andu Dumitrescu a preluat mecanisme de joc video într-un proiect care, inițial, trebuia să fie un spectacol obișnuit despre copiii celor plecați la muncă în străinătate, dar a devenit, integral, un video. Instalațiile amintite nu sunt neapărat spectacolele pe care le-aș lua cu mine pe o insulă pustie, în situație de forță majoră, dar sunt forme de artă ce răspund condițiilor volatile de azi și zeitgeist-ului care, inevitabil, se manifestă și în teatru.

O altă surpriză deosebit de plăcută ține de spectacolele care tratează, într-o manieră intelectuală, subiectele lumii noastre, problemele puse în dezbatere, ce ne preocupă ori de câte ori avem răgazul să reflectăm. În cazul acestora, textele s-au dovedit consistente, iar regizorii au găsit mijloacele pentru a le face interesante scenic. Mă refer aici la două montări valoroase, „Conferința iraniană” de Ivan Vîrîpaev, regia Bobi Pricop, Teatrul Național Sibiu, și „Villa Dolorosa” de Rebekka Kricheldorf, regia Theodor-Cristian Popescu, Teatrul Național Târgu Mureș. Un alt atu al acestei perioade se referă la calitatea și cantitatea creației feminine care depășește tot ce știam din anii precedenți.

Un alt spectacol care m-a entuziasmat a fost „Katzelmacher. Dacă n-ar fi vorba despre iubire” de Rainer Werner Fassbinder, regia Eugen Jebeleanu, Teatrul German de Stat Timișoara, care, cu siguranță, prin limbajul artistic complex, prin maturitatea și diversitatea mijloacelor propuse, reprezintă „next level” în creația regizorului.

Un premiu pentru teatrele independente

În condițiile cumplite ale pandemiei, în pericol de extincție, fără ajutor de la bugetul de stat, fără posibilitatea de a juca și de a vinde bilete, teatrele independente au reușit să supraviețuiască. Doar atât și merită deja un premiu. Dacă au mai făcut și producții de calitate, merită mai multe premii. Cele mai bune exemple știute de mine sunt unteatru, care a reușit chiar să organizeze o stagiune de vară, într-un loc frumos amenajat, lângă Grădina Icoanei, și Reactor de Creație și Experiment din Cluj. Mai avem și cazul fericit al Asociației PROTeatru Zalău@ Fabrica de cultură care, în lipsa unui teatru, a făcut acel „Verde tăiat”, text Alexandra Felseghi, regia Adina Lazăr, nominalizat la categoria „Cel mai bun spectacol” la Premiile UNITER. Rezultatul este că în urma acestei recunoașteri echipa a obținut un spațiu, o fostă centrală termică, pe care, cu multe eforturi de amenajare și reconstrucție, Asociația îl va transforma în teatru. Astfel, orașul Zalău va avea – sperăm, curând –, propriul său teatru.

Iar pentru performanță pur teatrală aș da un premiu actorilor Antoaneta Zaharia, Bogdan Nechifor, Ioan Coman, Cezar Antal, Irina Antonie și Bianca Temneanu din „Trilogia minelor” de Székely Csaba, regia Horia Suru, Teatrul Dramaturgilor Români, și celor din „Toate lucrurile pe care mi le-a luat Alois” de Cosmin Stănilă, regia Andrei Măjeri, Reactor de Creație și Experiment Cluj: Emőke Kató și Lucian Teodor Rus. Performanța tuturor este absolut remarcabilă și, ca spectator, mă umple de plăcere. Recunosc cinstit că mi-e dor de asemenea interpretări pe scenă, mi-e dor să văd actorii strălucind în partituri care îi pun în valoare, mi-e dor să fiu pur și simplu sedusă de emoția și umanitatea personajelor, trăsături ieșite din trend-ul ultimilor ani. Din acest punct de vedere, și performanța actorilor Camelia Pintilie, Bogdan Nechifor, Vlad Ionuț Popescu și Oana Jipa din „Efecte secundare”, regia Vlad Bălan, unteatru, mi-a dat mari motive de bucurie.

„Verde tăiat” de Alexandra Felseghi, narativul anului

În opinia mea, povestea anului a fost „Verde tăiat” de Alexandra Felseghi, regia Adina Lazăr, Asociația ProTeatru, Zalău. Documentând numeroase cazuri de tăieri ilegale și de transport de

lemn în fața cărora autoritățile închid ochii, Alexandra Felseghi le-a ficționalizat grupându-le în jurul pădurarului din Maramureș ucis în octombrie 2019. După un caz real, spectacolul reproduce multe alte situații similare, mărturii ale corupției pandemice din țara noastră.

Discuția este despre diversitate

Cele mai recente evoluții din teatrul românesc? Ei bine, în cărțile mele mă ocup numai de unele fragmente relevante din respectiva evoluție. Altfel, acesta ar fi un subiect care ar trebui acoperit de mult mai multe volume. În volumul „Nod în cinci” eu am început tocmai cu această specificare: „Nu căutați în «nodul» din titlu vreo unitate. Nu vă gândiți că există un fir roșu, invizibil, care leagă pe dedesubt creația celor șase artiști. În afară de talent, desigur. Scopul volumului nu a fost să argumenteze trăsăturile lor comune, ci, dimpotrivă, să demonstreze câtă diversitate există în teatrul nostru de azi. Personajele principale ale cărții sunt Andrei Măjeri, Iuliana Vlăsan, Radu Nica, Alina Herescu, Eugen Jebeleanu și Yann Verburgh. Trei regizori, un dramaturg și două scenografe împart, măcar pe porțiuni, aceeași epocă”. Discursul analitic urmărește zeci de spectacole din creația acestora în teatre din București și din țară, dar și din străinătate și este completat cu interviuri ample și detaliate luate artiștilor pentru a vedea ce tip de estetică aleg, ce instrumente preferă, cum lucrează cu actorii sau în sprijinul lor. Am încercat să conturez o parte din tabloul teatrului românesc de azi, fără să caut trăsăturile comune ale tinerilor creatori, ci tocmai diversitatea și bogăția operei lor. ●

Dorica Boltașu

Un an cu surse de informare diverse, chiar dacă nu mai contează atât de mult critica literară

Afost un an bun pentru fenomenul literar românesc, așa cum este întreaga perioadă pe care o traversăm, în ciuda problemelor economice, politice, sociale. Sau poate tocmai de aceea. Poate că dezamăgirea socială renaște apetitul pentru ficțiune și ne întoarce către lumile imaginare și către noi înșine. În plus, suntem la o distanță suficient de mare de 1989, într-o lume deschisă, încât să putem concepe o literatură care înflorește, eliberată de constrângeri exterioare și de complexe individuale. Remarcabilă este mai ales diversitatea stilurilor și a temelor. De asemenea, este frumos că publică, de câțiva ani, scriitori și scriitoare care au ajuns la maturitatea creatoare, despre care se poate spune că au deja „operă”. Țin să precizez cu bucurie încă un aspect: începe să crească, încă timid, o literatură română pentru copii și adolescenți, capitol la care stăteam destul de rău.

Temele femininului, un filon din ce în ce mai puternic

Una dintre temele centrale rămâne trecutul recent cu experiența comunistă – poate cel mai cunoscut este ultimul volum din seria scrisă de Ioana Nicolaie, „Tot înainte!” – și este foarte bine că este așa. Apoi, au fost cărți care problematizează ficțional epoca postdecembristă, cu diferențele ei vârste, în registre stilistice și viziuni diferite, cu accente amare însă mai mereu. Menționez

aici microromanul lui Florin Lăzărescu, „Noaptea plec, noaptea mă-ntorc”. Un filon din ce în ce mai puternic îl reprezintă temele femininului, perspectiva mai crudă asupra vieții, așa spune tot în varii maniere, de la cele istoric-nostalgice, generaționiste, cum este romanul „În umbra ei” de Simona Antonescu, până la cele intertextuale, cum a preferat Alina Nelega în „un nor în formă de cămilă”. O altă direcție s-ar încadra în „geoliteraturile” provinciilor noastre: proza scrisă de Marian Ilea, balcanismul savuros al Doinei Ruști sau ceea ce critica a considerat o „monografie fabulatorie a Ploieștilor”, și anume „Un calcan pe Lipsani”, de Viorica Răduță.

Au apărut și cred că vor mai apărea jurnale de pandemie, constituie un document important, o mărturie a prezentului. Eu mai aștept și cărți mari despre suferințele noastre de azi și de ieri, despre profunzimile omului de azi, despre viața în diaspora, de exemplu, a românilor plecați la muncă în afara țării, care au niște povești uluitoare. Doar așa sensibilitatea noastră se va îmbogăți și vom înțelege mai mult despre ceilalți și despre noi înșine, vom empatiza.

„Pescărușul de la geam” de Veronica D. Niculescu, cartea pe care aș reține-o din 2021

M-au entuziasmat scriitoare din noile generații de la noi. Ca să dau un singur nume, Anca Goja. M-am bucurat că apar în continuare reviste

online de bună calitate și de faptul că au apărut colecții noi de literatură română, sper să crească în valoare și în succes. Și aș numi totuși, din două motive, o carte: întâi pentru perspectiva asupra lumii, între interior și exterior, între claustrare și observare, și apoi pentru întoarcerea la simplitate și la miracolul naturii care ne înconjoară și care ne oferă întotdeauna adevărata lecție de viață: „Pescărușul de la geam” de Veronica D. Niculescu.

Cred că aceasta rămâne marea problemă, promovarea macro și credibilă

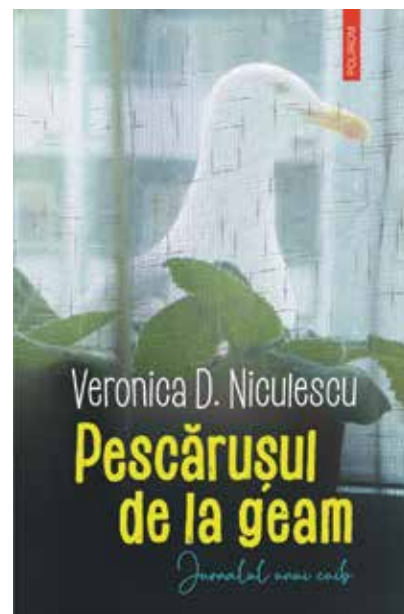
Cu toate restricțiile, s-au ținut festivaluri, târguri online, lansări, premii literare etc. Cu prezență mai mare sau mai mică, era esențial ca ele să continue, ceea ce nu poate fi decât îmbucurător, încurajator pentru toată lumea: creatori, editori, cititori, manageri culturali, pentru ceea ce numim spațiul cultural, pentru sănătatea și dinamismul societății. În afară de continuarea unor proiecte care au marcat deja cultura română contemporană, mă bucură enorm cele care fac din ce în ce mai prezentă literatura scrisă de femei, în diferite feluri, antologii și proiecte. Apoi, am apreciat toate tendințele noi de analiză a literaturii, indiferent de rezultatul lor, mai mult sau mai puțin discutabil: de la digitalizare a romanului românesc de la începuturile lui, stilometria, distant reader, lectura „sexo-marxistă” a literaturii contemporane și până la proiectul care urmărește „romanul central-european”, lărgind perspectiva asupra scriitorilor noștri într-un alt context, sau readucerea în atenție a istoriei în imagini a literaturii române, alcătuite de Ion Cucu. Toate aceste demersuri merită apreciate fiindcă sunt înnoitoare și fac să trăiască în spațiul public literatura română. Este, în egală măsură, nevoie de traducere și de o promovare mai susținute în afara țării a scriitorilor de limbă română.

În ceea ce privește modul în care aceste producții literare au fost primite de public, este foarte complicat de analizat, fiindcă rar se fac studii și se dau statistici corecte. Au fost surse de informare diverse, chiar dacă nu mai contează atât de mult critica literară. Lipsesc totuși niște voci care să se audă mai tare în spațiul public... Emisiunile de cultură sunt puține, iar o simplă lansare pe youtube nu poate produce valuri mari. Cred că aceasta rămâne marea problemă: promovarea macro și credibilă. Abia apoi vin receptarea distorsionată, lauda deșartă, slaba priză a unor cărți bune sau cine știe ce alte coterii. Iar gustul cititorului este mereu o surpriză.

Fiindcă e recentă, o secvență din romanul Simonei Antonescu

„Veneau din Oltenia. Fuseseră evacuați în mare grabă din calea nemților mai întâi tinerii pe care armata germană ar fi putut să îi folosească. Se pregătiseră pentru ei trenuri speciale cu care ajunseseră la București. De acolo fuseseră despărțiți și urcați în alte trenuri, alături de soldați români retrași de pe front și de răniți. În Buzău îi coborâseră din nou și îi alăturaseră convoaielor nesfârșite de refugiați civili, sate întregi plecate cu cotețe cu găini încărcate în căruțe, mânând pe lângă ei oi, vaci, cai. Trupele rusești aliate îi jefuiseră în două rânduri, luându-le toate animalele. Cei mai slabi căzuseră răpuși de tifos și fuseseră părăsiți la marginea drumului înghețat. Luaseră de la ei numai șubele mai groase ori șalurile, toate pline de păduchii care aduceau tifosul”.

Este o secvență din romanul „În umbra ei”, de Simona Antonescu, fiindcă am citit-o de curând. Prezintă o tânără femeie care primește acasă, în miezul iernii, în timpul Primului Război Mondial, copii refugiați ce vin în convoi din sud spre Moldova și îi îngrijește împreună cu alte femei. ●

studii &
cercetari

Scurtă analiză a propunerilor artistice, așa cum sunt ele receptate de tineri

Un exercițiu al studenților

de la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării Universitatea București

Antoaneta Țifescu

Temă: O carte din ultimele citite

„Aleea Zorilor” de Andrei Crăciun. O experiență atât istorico-socială, cât și literară

Am aflat despre Andrei Crăciun prin intermediul unei bune prietene, care adesea îmi citea pasaje din „Aleea Zorilor” și din alte cărți ale autorului precum „Și fericirea era obligatorie” sau „Baricadele”.

Am început să citesc „Aleea Zorilor” când eram în tren, pentru că o călătorie cu trenul a fost dintotdeauna cel mai bun prilej al meu de a citi. Am inspirat și am deschis cartea când am plecat din București Nord și am expirat și am închis cartea când am ajuns în Focșani. Cred că și autorul a scris cartea dintr-o singură respirație, îmi imaginez că a inspirat și el la fel ca mine, a scris primul cuvânt și a pus punct și a expirat abia când a terminat de scris. Andrei Crăciun scrie într-o manieră pe care eu nu am mai întâlnit-o în literatura pe care am citit-o. Își începe mărturisirea explicând de ce alege să scrie o „carte-frază”: „nu e obligatoriu ca fraza aceasta să fie lungă, nici să semene cu un bilet de adio, dar contează ca ea să

fie adevărată”. Cartea e o mărturie sinceră a autorului despre cum e să trăiești înainte ca viața să se întâmple, adică înainte ca inocența și copilăria să-ți fie umbrată de trăirile plictisitoare și triste ale adulților. Autorul scrie despre jocurile cu prietenii lui, despre părinții lui, despre vecini, despre întregul univers de pe Alee, despre locul în care și-a descoperit pasiunea pentru presă și jurnalism, atunci când îl ajuta pe vânzătorul de la chioșcul de ziare să-și descarce marfa pentru a putea simți paginile ziarelor și pentru a cunoaște întâmplările care aveau loc prin lume: „nu știi ce a simțit copilul Mozart la primul său pian, dar știi ce am simțit eu la primul meu ziar, am știut că îmi aflasem un rost”.

Aleea Zorilor rămâne numele străzii pe care Andrei Crăciun a locuit, a iubit, a descoperit și a fost fericit înainte ca „viața să se întâmple”.

Cartea vorbește despre importanța cuvintelor și despre puterea lor, despre emoție, despre prietenie, iubire și tristețe, despre acceptare și luptă și asta pentru că scriitura lui Andrei Crăciun este aproape brutal de sinceră. Și despre viață așa cum este ea, nu cum o idealizăm uneori. Cartea este și un documentar despre viața socială din perioada comunistă a României, într-un oraș de provincie, pentru că descrie, în paralel, viața adulților muncitori în fabrici, felul în care era privită puterea politică de către pătura socială de mijloc. Autorul reușește să prezinte lucid și obiectiv atât efectele pozitive, cât și cele negative ale sistemului comunist. Iar acesta este un subiect de care eu sunt interesată. ●

Traiana Ungur

Temă: Cea mai recentă experiență la teatru

„Dragă Elena Sergheevna”. Un subiect actual și o poveste despre solidaritatea feminină

Un bloc pustiu, la etajul căruia este aprins becul unui singur apartament. De pe geamul apartamentului cad cărți, semn că se întâmplă ceva rău în acea cameră. Este afișul spectacolului care s-a jucat înainte de pandemie la Bacău. Ludmila Razumovskaia, autoarea operei care stă la baza piesei, este cunoscută prin subiectele pe care le atinge: educația, valorile morale, problemele societății actuale. Piesa „Dragă Elena Sergheevna” a regizorului Mădălin Hîncu a atras mulți spectatori.

Piesa începe prin a prezenta o doamnă elegant îmbrăcată, într-o cameră modest decorată. Biblioteca plină de cărți atrage atenția, de asemenea vestimentația doamnei, prea elegantă pentru o zi obișnuită petrecută în casă. O sonerie pe fundal și intrarea unui grup de adolescenți cu un buchet de flori și un cadou. Aflăm că doamna Elena Sergheevna este profesoara clasei din care fac parte cei patru elevi: Volodea, Pașa, Lida și Vitea. Este ziua ei de naștere și elevii îi cântă „La mulți ani” și îi urează numai bine. Profesoara le

dă de băut în paharele aduse cadou de aceștia, îi invită la masă și se bucură să aibă companie de ziua ei onomastică. Ulterior, elevii schimbă subiectul din cel vesel al aniversării în cel despre examenele pe care le-au susținut. Dau de înțeles că nu sunt mulțumiți de notele pe care le-au primit și că doresc să fie reevaluați. Elena Sergheevna insistă că orice discuție despre examene, note sau școală trebuie să fie purtată la școală. Cei patru elevi încep să o șantajeze. Ei nu au venit pentru a sărbători ziua profesoarei lor preferate precum pretindeau, ci pentru a obține schimbarea notelor de la examene. Profesoara nu vrea să răspundă acestor încercări și susține că nu este legal să vorbească decât în cadrul școlii despre acest subiect. Elevii devin și mai agresivi. Pentru ca întregul grup să continue ceea ce a început, ei încuie ușa și nimeni nu poate ieși. Încep să o împingă pe profesoară, să dărâme cărțile din bibliotecă și lucrurile din casă. Profesoara vrea să sune pe cineva să o ajute, dar elevii îi iau telefonul. Situația evoluează către un gest și mai brutal: violul. Fata încearcă să își oprească colegii cu argumentul că acest lucru nu făcea parte din plan. Cei trei băieți amenință că o vor agresa și pe ea. Atunci profesoara decide că este mai important să își salveze eleva și că trebuie să le modifice notele.

Piesa rămâne în program și pentru stagiunea de toamnă. Nu a fost scoasă din repertoriu tocmai pentru că a avut succes la public. Pentru că abordează subiecte de actualitate și pentru mesajul puternic pe care îl transmite. În România încă există violență în școli, indiferent că este violență între elevi și profesori sau doar între elevi, se dă și se primește mită, se fac presiuni. ●

Mirela Mădălina Sindilă

Temă: Un film recomandat la sesiunile de practică

„Întregalde” de Radu Muntean. Despre grija și dragostea care lipsesc și despre satele izolate de lume

Credeam, desigur, la fel ca majoritatea oamenilor din România, că cele mai bune filme vor rămâne cele care au fost făcute acum mai bine de 30-40 de ani. „Pistruiatul” sau „Nea Mărin Miliardar” sunt filme pe care le revăd de fiecare dată când sunt difuzate la televizor.

Pentru că aveam de făcut o recenzie a unui film pentru practica de vară, m-am dus la cinema să văd „Întregalde”, filmul lui Radu Muntean. Nu credeam, sincer, că o să văd un film atât de bun. Un grup de oameni se pregătesc să meargă într-un sat din munți cu ajutoare pentru persoanele care locuiau izolate, în mici căsuțe răsfirate de-a lungul creștelor montane. Discuțiile curg foarte natural, iar subiectele sunt în special despre organizarea pachetelor sau sunt mici bârfe și glume sarcastice

despre viețile personale. Acțiunea începe să prindă contur odată cu reunirea într-o mașină a celor trei personaje-cheie: Dan, Ilinca și Maria. Ajunși în munți, cei trei se întâlnesc cu Kente Aron. Convinși de bătrân că el trebuie să ajungă la un anume Gater, decid să îl ia cu mașina și să-l ducă acolo.

Acțiunea începe să se complice în momentul în care bătrânul îi duce pe un drum greu de parcurs, unde mașina rămâne împotmolită. Bătrânul își continuă liniștit de drum pe jos, iar cei trei încep să facă planuri pentru a chema ajutoare. Problemele încep să iasă la suprafață atunci când Maria își amintește de Kente că plecase singur către Gater, în noapte și frig, și decide că trebuie să meargă și să-l recupereze. Pentru Dan, instinctul de supraviețuire trece înaintea empatiei, dar va pleca și el după Maria. Ilinca rămâne singură în încercarea de a discuta cu primarul să le trimită transport la Întregalde, înainte de venirea nopții. În final, cei patru protagoniști reușesc să se reunească și să stea cu toții în mașină să se încălzească.

Deși la început personajele nu voiau să-l adăpostească pe Kente, pentru că din cauza lui se rătăciseră, se trezesc având grijă de el, oferindu-i pufuleți și apă, în timp ce bătrânul le povestește amintiri din tinerețile sale. Iar acțiunea filmului se desfășoară doar în jurul lui Kente Aron. Dimineața sunt ajutați să pornească mașina și îl duc pe Kente acasă, pentru a-l lăsa în grija vecinilor. Spălat, schimbat de haine și hrănit, acesta va fi încuiat pentru a nu mai pleca din nou în căutarea Gaterului.

Protagonistii, veniți tocmai pentru a oferi ajutor oamenilor din Întregalde, în momentul când dau față în față cu realitatea crudă și modul în care aceștia trăiesc, încep să se îndoiască în legătură cu ce înseamnă mai exact aceste forme de ajutor. Uneori nu este ajutor doar ceea ce noi suntem dispuși să oferim, sau ceea ce pentru noi se numește ajutor, ci ceea ce oamenii chiar au nevoie. În acest context: grija și dragostea care lipsesc cu desăvârșire din casele izolate de lume. ●

Diana Nica

Temă: Filmul despre care s-a discutat, la un moment dat, în jur

„Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari”. Un film pentru cine apreciază aluziile

„Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari” nu este, după părerea mea, un film la care te uiți când vrei să te relaxezi după o zi de muncă sau școală. Este un film pentru oameni interesați de povești inspirate din istorie și care apreciază aluziile legate de problemele societății.

Ștefania Drăgan

Temă: Un film din ultimele văzute

Filmul „Mo”. Despre cât de ușor poate să fie manipulată o persoană vulnerabilă

Filmul este despre o regizoare tânără, pasionată de istorie, încrezătoare și sinceră, care încearcă să reconstituie printr-un spectacol de teatru momentul în care 5000 de civili evrei au fost uciși de către trupele române. Prin acest spectacol-reconstrucție, regizoarea intenționează să prezinte publicului o altă față a istoriei României. Intenția ei este să deschidă ochii publicului cu privire la cine au fost adevărații vinovați pentru moartea acelor câteva mii de oameni și să stârnească curiozitatea acestuia pentru a cerceta și analiza singur informațiile existente, cu scopul de a se convinge dacă am fost sau nu niște „barbari” pentru faptul că am ucis niște oameni nevinovați pentru a ne răzbuna.

În filmul lui Radu Jude sunt prezentate videoclipuri, înregistrări și imagini autentice din vremea respectivă, care atestă existența masacrului și vinovăția armatei române, dar apar și secvențe interesante cu personajele care studiază, analizează informațiile cu privire la acest episod istoric, le discută, se creează opinii despre faptele reale, cât și despre modul în care ar trebui reprezentate scenic, există chiar și dezbateri și se fac trimiteri la mai mulți scriitori și filosofi, români sau străini, care au scris despre masacrul de la Odessa.

Prin prezentarea în paralel a două „lumi” diferite, prima fiind cea a personajului principal și cea de-a doua a evenimentului istoric, filmul evidențiază diferențele de mentalitate și credință dintre cele două vremuri. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, oamenii erau mult mai credincioși, aveau mai multă încredere în Biserică, își gestionau viața pe baza regulilor sociale impuse de aceasta, dar cu trecerea timpului aceștia au început să se elibereze de sub influența ei, în ceea ce privește anumite aspecte ale vieții, cum ar fi acceptarea avortului ca fiind un drept al femeii. De asemenea, cenzura este unul dintre lucrurile despre care vorbește filmul.

„Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari” are și scene mai puțin plăcute. O atitudine a personajelor, unele ipostaze în care au fost filmate, cât și limbajul folosit de acestea nu mi s-au părut potrivite. Probabil că au fost incluse cu un motiv, neînțeles de mine încă, un fel de artă abstractă, despre care fiecare înțelege ce vrea. ●

„Mo” este un film românesc din 2019 regizat de Radu Dragomir. Acesta a avut premiera internațională în cadrul Festivalului Internațional de Film de la Sarajevo, unde a reușit alături de alte 8 filme să fie selectat în competiția oficială. Drama a primit 6 nominalizări la Premiile Gopo. Lungmetrajul spune povestea unor studente care încearcă să copieze la un examen, însă sunt prinse, date afară și rechemate a doua zi să îl susțină din nou. Telefonul Monicăi este confiscat de profesorul Ursu și, în încercarea de a-l recupera, cele două se întâlnesc cu acesta într-o bodegă din Centrul Vechi. După câteva discuții, studentele acceptă invitația în apartamentul său, gândindu-se că profesorul le va da ponturi pentru a le ușura examenul de a doua zi. Seara începe cu muzică și mâncare, iar pe parcurs Mo dă curs avansurilor profesorului. Înainte de a ajunge la ceva crucial, aceasta se răzgândește. Domnul Ursu nu acceptă refuzul și o violează. Prietena sa, Vera, intră peste ei, însă nu reușește să îl oprească. Cele două ies din casa acestuia, Mo realizând mai apoi că și-a uitat geaca. Studenta revine în apartamentul profesorului și își pierde controlul.

Cadrele filmului sunt lungi, întunecate, iar atmosfera este liniară. Un lucru care mi-a plăcut a fost faptul că nu aflăm foarte multe detalii despre cele trei personaje. Copilăria și trauma celor două studente sunt povestite puțin de către fiecare, însă prea în grabă. Astfel, pot doar să bănuiesc că Mo a fost nevoită să treacă peste moartea tatălui său într-o manieră prea rapidă care i-a adus mai multă suferință și că, atunci când a văzut că profesorul are aceleași gusturi muzicale și face referire la lucrurile iubite de tatăl său, a acceptat să se ducă la el în cameră din cauza acestei vulnerabilități.

Totuși, producția pune în lumină un subiect important care nu este îndeajuns de abordat în România: abuzul de putere și modul în care persoanele cu influență se folosesc de oamenii vulnerabili. Drama atinge și subiectul blamării victimelor și ignoranța de care dă dovada societatea românească: „Ce căutau acolo, în primul rând?”, „E vina lor că s-au dus în apartamentul unui profesor”, „Doar nu credeau că profesorul le va face examenul mai ușor doar pe ochi frumoși”.

De asemenea, problema calității sistemului românesc de învățământ este și ea ridicată. Studenții simt nevoia de a copia pentru a trece examenele care se focusează prea mult pe memorie prin învățarea cuvânt cu cuvânt a teoriei și punerea în scris a paragrafelor reținute. Această frică este subliniată și de replici precum „Treci de Ursu, ai terminat facultatea”. ●

Miruna Peța

Temă: O carte selectată la bibliotecă

„Fantoma de pe lac”, o scriitură care nu îngreunează lectura printr-o ploaie obositoare de figuri de stil

Am terminat cartea în trei zile, impunându-mi singură să nu o termin în mai puțin timp. Deși este un volum de trei sute și ceva de pagini, am sperat tot timpul să mai am pagini de citit. A fost un atașament puternic față de o carte și asta a fost un sentiment plăcut. De foarte puține ori mi s-a întâmplat ca o carte să mi se pară de la început o lectură plăcută.

Circumstanțele în care am citit această carte: prima practică la facultate și tema de a scrie despre o carte de la bibliotecă. Așa am ajuns la Biblioteca „Nicolae Iorga” din Ploiești, căutând o carte de un autor contemporan român, conform temei de practică. Ezitantă, fiindcă nu știam exact ce îmi doream să împrumut, am intrat pe ușă întrebând bibliotecara ce mi-ar recomanda. Primul gând al dânzei s-a oprit asupra marelui scriitor Mircea Cărtărescu, însă am refuzat fără niciun pic de regret. Căutând printre rafturi, doamna mi-a întins volumul Monicăi Ramirez,

„Fantoma de pe lac”, spunându-mi: „Am auzit că scrie nemaipomenit de frumos”. Cuvintele au fost suficiente pentru a mă convinge. Am întors cartea să citesc ce scrie pe coperta din spate și am citit un rezumat al lucrării. Am fost intrigată suficient pentru a o împrumuta, așteptând să ajung cât mai repede acasă pentru a începe lectura. Peste trei zile căutam pe internet să citesc în plus față de ce îmi oferea biografia din carte despre autoare.

Lectura cărții este ușoară. Eroina cărții, Ashley White, este o scriitoare de romane gotice, dar și de dragoste. Hotărâtă să își petreacă întreaga vară la cabana cumpărată într-un orașel din Spearmint Lake, statul Michigan, și să își termine romanul la care luca de ceva vreme, aceasta este tulburată de povestea unei crime nerezolvate de douăzeci de ani. Povestea thriller cunoaște o adevărată turnură, ultimele pagini aducând romantismul poveștii de dragoste dintre Ashley și un polițist din oraș. Datorită acestui final neașteptat, m-am trezit în mod inconștient cu zâmbetul pe buze citind „Sfârșit”, fără să realizez o clipă că tot ceea ce a fost tentat s-a terminat și că eu chiar am revenit la realitate.

„Fantoma de pe lac” are o scriitură care nu îngreunează lectura printr-o ploaie obositoare de figuri de stil și care te ține captiv pe întregul fir narativ. În plus, are o notă juvenilă, potrivită tinerilor cititori dornici de a trăi prin intermediul personajelor romanului, dincolo de viața lor. Trăiam în același ritm cu povestea, căutam printre rânduri orice cuvânt care putea să fie răspunsul la suspiciunile legate de crime și, în același timp cu personajul, mă îndoiam de orice interacțiune nouă. Cred că asta înseamnă mult la o carte: să te ademenească și să te facă să trăiești alături de personaje. ●

antreprenoriaț cultural

Corina Taraș-Lungu

Se poate și altfel? O carte scrisă de copii care a mobilizat adulții

Cartea „Mici scriitori pentru mari înțelepți – o antologie de auto-portrete” s-a născut dintr-un vis al meu vechi, iar proiectul a prins contur abia în 2019. Ideea lui a apărut tot lucrând pe parcursul anilor cu copii și tineri care nu știau să scrie sau să citească corect, să descrie un text sau să se exprime coerent. Aproape toți copiii cu care lucram descriau cărțile ca fiind „chestiile alea ciudate pe care ni le dau profii de citit la școală”, iar relația lor cu ele se termina cu veșnica întrebare-răspuns: „dar cine credeți că le citește, doamna?”

Doream mult să le arăt copiilor că se poate și altfel. Că există și lectură distractivă, că ei își pot petrece timpul liber citind cu plăcere, că, deși tastează mai mult decât scriu, exprimarea în scris este și ea un proces în sine, care nu poate fi înlocuit de nicio tastatură smart sau de nicio funcție de voice messenger.

În 2019 lucram la SOS Satele Copiilor. Am luat-o de la zero. Știam deja că rezultatele bune nu cad din cer. Relația de bine în raport cu cărțile nu mai poate fi spontană la o anumită vârstă, așa că ea se stabilește în primul rând într-un cadru prietenos. Asta nu prea înțelege școala românească încă. Profesorii vor

să educe în orice condiții, în clase sordide, lipsite de personalitate, de multe ori fără căldură sau recuzită didactică, iar eu nu cred deloc în varianta asta. Primul pas a fost să proiectăm – eu și colaboratorii care s-au alăturat ulterior proiectului – o bibliotecă primitoare, modernă, un spațiu exclusiv al copiilor, de ultimă modă și totuși cu un grad mare de intimitate, pe rafturile căreia să existe o selecție de cărți noi, dedicate vârstelor lor (7-18 ani). Orice contact cu cartea este important pentru oricine. Eu iau ca pe un câștig faptul că cei mici pot sta printre cărți, că le pot vedea, le pot descoperi titlurile, le pot admira copertile, le pot răsfoi și citi pe diagonală, abia apoi sper și mă bucur de fiecare dată când ei au o lectură din școarță în școarță, la care să reflecteze. Asociația SOS Satele Copiilor avea un spațiu care servise cândva unei săli de informatică, dar care era impropriu amenajat, foarte aglomerat și în mare parte nefolosit de copii. Am făcut puțină ordine acolo și pentru un timp spațiul a devenit unul grotovskian.

Cu ajutorul enorm al arhitectului Maria Romanescu, au prins contur schițele sălii, planurile, nevoile și bugetul necesar, astfel încât să folosim spațiul, destul de modest ca dimensiuni, cât mai eficient. Maria a insistat mult asupra designului, care să îi caracterizeze pe copii, care să fie ludic, luminos, cu zone în care ei se pot așeza pentru a se relaxa, pentru a desfășura diferite activități sau, pur și simplu, pentru a socializa înconjurați de cărți. Rezultatul a fost o bibliotecă extrem de încăpătoare, cu „căsuțe” încastrate și tapițate, o definiție abstractă a „satului” deschis de SOS Satele Copiilor în București, care găzduiește din 1993 copii separați de familie.

Amenajarea ne-a „costat” un an de eforturi și echipe de lucru antamate. În decembrie 2020, în plină pandemie, când educația formală și non-formală nu mai știa pe unde să scoată cămașa, noi am oferit copiilor în dar de sărbători acest spațiu. Nu pot să vă descriu mirarea lor. Încântarea cu care au conștientizat că o bibliotecă nu e doar o înșiruire de rafturi umplute până la refuz de cărți, așa cum au mai văzut ei prin subsolurile școlilor, ci că poate fi un spațiu cu personalitate în care își pot petrece timpul.

Acum știm că primul pas e finalizat, dar că el e insuficient pentru rezultatele la care visam. Biblioteca putea să devină un spațiu simpatic și nepopulat, dacă cei mici nu erau atrași înspre cărți cumva. Așa că am pornit niște ateliere de lectură și scriere creativă, la finalul cărora copiii au realizat niște povești pe care le-am publicat într-o carte la finalul lui 2021. Tot ca un dar de sărbători, ei și-au văzut numele pe coperta unei cărți adevărate, unde și-au pus imaginația și emoțiile, trăirile din copilăria timpurie sau idealurile spre care aspiră. Cu alte cuvinte, cartea a însemnat pentru ei ceva de preț, inestimabil și unic. La fel și pentru mine.

Copiii care au contribuit la scrierea ei au vârste cuprinse între 10 și 17 ani. Atelierele au fost începute în ianuarie anul trecut și au durat 4 luni intense, cu sesiuni zilnice de scriere, de grup și individuale. În luna mai, poveștile erau gata de editare. Cei mici au răspuns extrem de bine propunerilor mele, îi vedeam din ce în ce mai entuziasmați de ideea de a fi ei înșiși creatori de texte. Îmi doream ca ei să aibă întâlniri de proofreading cu scriitori consacrați, dar scriitorii la care am ajuns au refuzat proiectul. Așa că am mers mai departe fără contribuția lor.

Era nevoie acum de o parte grafică pentru a reda esența poveștilor noastre. Fiind un proiect nefinanțat, iarăși m-am izbit de tot felul de respingeri. Știam că arta ilustrată costă foarte mult, dar speram că cineva va înțelege importanța unui astfel de proiect, dincolo de implicațiile lui materiale. Și așa a fost. Am ajuns la minunata Patricia Atrix și la gașca ei de oameni fabuloși, care formează împreună Clubul Ilustratorilor. Ei și-au dorit să se alăture proiectului pro bono și i-au dat o altă dimensiune. Fiecare ilustrator a preluat câte o poveste. Aveam, deci, 18 copii și 18 ilustratori. Al 19-lea ilustrator, Irina Dobrescu, a realizat coperta. Scrierile copiilor s-au însuflețit foarte repede, iar cartea a devenit la final un catalog veritabil de artă grafică. Suflul poveștilor și suflul imaginilor s-au armonizat perfect în paginile cărții, inspirând pe oricine a ajuns să o deschidă. Mai mult, copiii sunt cunoscuți cititorilor nu doar prin intermediul textelor lor, ci și cu ajutorul unui portret care însoțește poveștile și care îl înfățișează pe autor într-o formă artistică. A fost ideea ilustratorilor aceea de a realiza

portretele copiilor, o idee inedită, care adaugă o notă personală literaturii lor, dar care configurează totodată foarte intim relația artist-scriitor-cititor.

De cum am văzut ilustrațiile, am știut că o să am în mână un rezultat de preț. Acum trebuia să găsesc o editură, care să îi dea forma finală și să îl vehiculeze pentru noi. Editura Humanitas, prin persoana doamnei Iustina Croitoru, a acceptat cu mare entuziasm propunerea mea de a tipări cartea. Feedback-ul pentru povești a fost unul extraordinar, iar board-ul editurii s-a oferit să finanțeze în totalitate acest proiect.

A rezultat o carte minunată, pentru că scriitorii ei sunt minunați, pentru că scopul ei ține din ce în ce mai mult de miraculos în zilele noastre. Privind în urmă cu înțelepciune știu că ar fi fost necesară o echipă întreagă de proiect, nu un Atlas pricăjit care să fi dus totul pe umeri așa cum am fost eu pe parcursul acestor ani. Totuși, sunt mândră că experiențele m-au adus aici, în punctul în care pot să povestesc despre această carte. Dacă e să analizez corect totul, fără modestie sau intenții de laudă, acest proiect face parte din inițiativele de care au nevoie copiii pentru a reitera rolul educației în viața lor. E un proiect care, în esență, testează limite, dar care a născut o compatibilitate incurabilă între copii și literatură, între realitate și metafizic, între adevăruri și interogații, între trecut și perspective. Mă bucur că am adăugat în marea carte a vieții lor această cărticică, care să le ungă sufletul la ceas de seară ori de câte ori va fi nevoie, pentru că ce e scris e veșnic.

Iar mie... mă bucur că mi-am dăruit ceva mai mult curaj să exprim încrederea pe care o port în ochi pentru lumea copiilor, lume pe care nu am explorat-o suficient încă, dar de care mă voi însoți și în viitor.

Urmează o expoziție în luna februarie la Teatrul Național din București, unde vă așteptăm pentru a ne cunoaște. Până atunci, să credeți în copii și în puterea lor de transformare! ●

**GRAMPET
GROUP**

Motion is our business

**20
DE ANI**

**PROMOVĂM
SPIRITUL ROMÂNESC
PESTE HOTARE
DIN 1999**

Prima multinațională cu capital românesc.

Profesionalismul și perseverența noastră din ultimii 20 de ani au pus România pe harta feroviară globală și la conjuncția strategică a industriilor europene și internaționale. Suntem un pilon de dezvoltare a României și ne propunem să continuăm în aceeași direcție.

România

Austria

Serbia

Germania

Ungaria

Grecia

Bulgaria

Croația

■ george maior ■ niculae iancu ■ remus ioan
ștefureac ■ nicu ilie ■ iulian fota ■ răzvan
munteanu ■ daniela zaharia ■ elena calistru ■
marian voicu ■ dragoș stanca ■ corina taraș-
lungu ■ marcel bartic ■ lucian ciolan ■ mirela
ștețco ■ ștefan pălărie ■ carmen corbu ■ adriana
moca ■ silvia vrînceanu-nichita ■ andreea raluca
grecu ■ militon stănescu ■ yigru zeltit ■ aurelian
giugăl ■ cristina rusiecki ■ dorica boltașu ■

CULTURA
Fundatia Culturală Augustin Buzura

www.revistacultura.ro

**Fundația Culturală
Augustin Buzura**